

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1990’LARDA ABD DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR

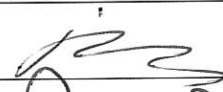

ÇİSEM VIZDIK

TEZ DANIŞMANI
DR.ÖĞR.ÜYESİ MURAT YORULMAZ

EDİRNE-2018

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çisem VIZDIK tarafından hazırlanan **1990'LARDA ABD DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR** konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **14 Eylül 2018 Cuma** günü saat **11:00** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *** KABUL EDİLMESİNE**..... **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Murat YORULMAZ (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KAMİL	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Nesrin KENAR	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10214167
Yazar Adı / Soyadı	ÇİSEM VIZDIK
T.C.Kimlik No	24037698290
Telefon	5360643283
E-Posta	cisemdurgit@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	1990'LARDA ABD DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR
Tezin Tercümesi	BALKANS IN THE US FOREIGN POLICY IN THE 1990s
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations ; Siyasal Bilimler = Political Science
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	139
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ MURAT YORULMAZ
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

01.10.2018

İmza:

Tezin Adı: 1990’larda ABD Dış Politikasında Balkanlar

Hazırlayan: Çisem VIZDIK

ÖZET

Eski çağlardan bu yana Balkan coğrafyası jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahiptir. Sahip olduğu bu stratejik konum; etnik, dini, siyasi ve coğrafi unsurlarla bütünleştğinde Yugoslavya’yı işaret etmektedir. Bölgenin ABD açısından jeostratejik önem kazanması II .Dünya Savaşı’nın başlaması sonucunda olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle ABD ‘süper güç’ olarak ortaya çıkmış 1991’de Sovyet Rusya’nın dağılması sonucuyla oluşan güç boşluklarına müdahale etme kararı almıştır. Böylece ABD kendi ‘Yeni Dünya Düzeni’ni yaratmıştır.

Balkanların bu çok yönlü ve karmaşık yapısı beraberinde iç sorunlara yol açmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Yugoslavya’nın dağılmasıyla bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda bölgede kanlı bir iç savaş yaşanmıştır. Bu durum karşısında Avrupa Birliği’nin yetersiz kalması ABD’nin hegemonyasını ön plana çıkarmasına sebep olmuştur. Özellikle yaşanan Sırp saldırılarının önlenmesi ve çözümlenmesi hususunda Bosna-Hersek ,Kosova ve Makedonya üzerinde ABD’nin Balkanlara yönelik izlediği dış politika etkin olmuştur.

Anahtar Kelimeler: ABD, Yugoslavya, Balkanlar, Soğuk Savaş

Tezin Adı: Balkans in the US Foreign Policy in the 1990's

Hazırlayan: Çisem VIZDIK

ABSTRACT

Since ancient times, the Balkans has a geopolitical and geostrategic importance. This strategic location has it; ethnic, religious, indicating Yugoslavia when integrated with political and geographical factors. The geographical significance of the region in terms of the US has been the result of the beginning of World War II. By the end of the Cold War, the United States emerged as a 'superpower' and in 1991 it was decided to intervene in the power gaps resulting from the disintegration of Soviet Russia. Thus the US own 'has created the New World Order.

This multifaceted and complex nature of the Balkans has led to internal problems with it. With the end of the Cold War and the disintegration of Yugoslavia, has emerged. independent states. As a result of these developments there has been a bloody Civil War in that region. Against this background, the European Union has led to the removal of the inadequate USA hegemony in the foreground. In particular, the prevention of experienced Serb attacks and resolving issues in Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Macedonia over USA foreign policy has been enabled towards the Balkans

Keywords: USA, Yugoslavia, Balkans, Cold War

ÖNSÖZ

1990'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nin Balkan politikasını incelediğim bu çalışmamda öncelikle teori ve dış politika kavramlarından hareketle Soğuk Savaş dönemini ve ABD'nin bu dönemdeki dış politikasını inceledim.

Çalışmamın ikinci bölümünde; Balkanların tanımından başlayarak Balkanları çok yönlü olarak değerlendirip ABD'nin Soğuk Savaş dönemi sonrasında Balkan coğrafyasına yönelik izlediği dış politika tutumunu ve Balkanların durumunu ve bu çerçevede içinde çalışmamın son bölümü olan üçüncü bölümde; dönemin ABD dış politikasına etki eden teorilerilerin eşliğinde ABD'nin Balkanlarda yaşanan olaylara yönelik nasıl bir yaklaşım izlediğini, Dayton Antlaşmasının uygulanma sürecinin Balkan devletleri üzerinde ne gibi etkiler oluşturduğunu inceledim.

Tezimin hazırlanma sürecinde tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Murat Yorulmaz 'a, desteğini esirgemeyen tüm hocalarıma ve her an yanımda olan ve beni cesaretlendiren anneme teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv-v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1-2
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	3-4

BİRİNCİ BÖLÜM: TEORİ VE DIŞ POLİTİKA: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ABD DIŞ POLİTİKASI

1.1. Teori ve Dış Politika İlişkisi	5-8
1.2. Politika Odaklı Uluslararası İlişkiler Teorileri	8-10
1.2.1. İdealizm	10-11
1.2.2. Realizm	12-14
1.2.2.1. Dış Politikaya İlişkin Realist Algı	14-16
1.2.2.2. Neorealizm	16-18
1.2.2.2.1. Dış Politikaya İlişkin Neorealist Algı	18-19
1.3. Liberalizm	19-21
1.3.1. Dış Politikada Barışçıl Söylem ve Yaklaşım: Demokratik Barış Teorisi	21-23
1.3.2. Neoliberalizm	23-24
1.4. Uluslararası Siyasal Teori	24-25
1.5. İngiliz Okulu	25-26
1.6. Sosyal İnşacılık (Konstrüktivizm)	27
1.7. Post-Yapısalcılık	27-28
1.8. Soğuk Savaş Dönemi Hâkim Dünya Paradigması ve ABD Dış Politikası.. 29-32	

İKİNCİ BÖLÜM: COĞRAFİ, TARİHSEL, JEOSTRATEJİK VE POLİTİK AÇIDAN BALKANLAR

2.1. Kavram Olarak ‘Balkanlar’	33
2.2. Balkanlara Genel Bakış	34

2.2.1. Balkanların Fiziki, Etnik ve Siyasi Yapısı	34-42
2.2.2. Balkanların Jeostratejik Önemi.....	42-44
2.3. Balkan Yarımadasının Tarihsel Derinliği.....	44-46
2.3.1. Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti.....	46-52
2.3.2. İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar	52-55
2.3.3. ABD Dış Politikasında Balkanların Yeri ve Önemi	55-60
2.3.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanlar	60-75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NEOLİBERALİZM VE AMERİKAN HEGEMONYASI TANDEMİNDE ABD’NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR

3.1. Amerikan Dış Politikasında Teorilerin Yeri ve Önemi	76-80
3.2. Dönem Açısından Dış Politikayı Etkileyen Teorik Yaklaşımlar	80-81
3.2.1. Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu.....	81-84
3.2.2. Samuel Huntington ve Medeniyetler Çatışması.....	84-87
3.3.3. Brzezinski’nin Büyük Santraç Tahtası.....	87-90
3.3. George Herbert Walker Bush Dönemi ve Neoliberalizmin Küresel Yayılmaları.....	90-91
3.3.1. Muhafazakâr Gündem ve Yeni Muhafazakârların (Neo-Cons) Dış Politika Algısı.....	91-94
3.3.2. Neoliberalizme Geçiş Ekseninde Şok Terapi (Shock Therapy) ve Çıktıları.....	94-96
3.3.3. Dönemin Tehditleri ve Yeni Dünya Düzeni Politikasına İlişkin Tartışmalar	96-98
3.4. William ‘Bill’ Jefferson Clinton Dönemi ABD Dış Politikası	98-99
3.4.1. Demokratik Barışçıl Yaklaşımlar ve Çıktıları	99-100
3.5. Teoriden Uygulamaya: ABD Dış Politikasında Karar Alma Süreci... 101-102	
3.6. ABD Dış Politikasının Balkanlara ve Balkanlardaki Sorunlara Yaklaşımı... 102-103	
3.6.1. Yugoslavya Krizi ve ABD Politikası.....	103-105
3.6.1.1. Bosna-Hersek Sorunu ve ABD Politikası.....	105-109
3.6.1.2. Kosova Krizi ve ABD Politikası	109-110
3.6.2. DAYTON Antlaşmasının Uygulanması ve ABD Politikası	110-112
3.6.3. Kosova’nın Bağımsızlık Süreci ve ABD Politikası	112-115
3.6.4. Makedonya Krizi ve ABD Politikası	115-116
SONUÇ	117-119
KAYNAKÇA	120-131

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AMBO	: Albanian-Macedonian-Bulgarian Oil Company (Arnavut-Makedon-Bulgar Petrol Şirketi)
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
H.W.	: Herbert Walker
KFOR	: Kosova Force (Kosova Güvelik Gücü)
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
MC	: Milletler Cemiyeti
M.Ö.	: Milattan Önce
SHS	: Sırp-Hırvat-Sloven
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UÇK	: Kosova Kurtuluş Ordusu (Ushtria Çlirimtare e Kosoves)
UNMIK	: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (United Nations İnterim Administration Mission in Kosova)
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (United Nations Protection Force)
YSFC	: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti
yy	: yüzyıl

GİRİŞ

Günümüzde, çok kutuplu bir sisteme doğru evrilen bir uluslararası sistem ile karşılaşmaktayız. Çoğu tarihçi ve kaynağa göre, insanlık tarihinin en yıkıcı savaşı olarak kabul edilen II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Dünya, tarihte eşi benzeri görülmemiş iki büyük gücün- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)-, karşılıklı hegemonya mücadelesine sahne olmuştur.

1990'lı yıllar ile birlikte SSCB devleti varlığını sürdürememiş ve tarihe "Soğuk Savaş" olarak geçen bu dönem de sona ermiştir. Bundan sonrasında, ABD'nin, tek kutuplu dünya düzeni ve kendi vizyonu çerçevesinde kendisine edindiği birtakım misyonları yerine getirme mücadelesine girişmiştir. Bu mücadele esnasında, muhtemel yeni rakiplerin, hareket sahalarının, eski rakiplerin durum ve pozisyonları ile birlikte baz alınarak, Amerikan hegemonyasının korunması çerçevesinde bir ABD dış politikası oluşturulma gayretinde bulunulmuştur. Yeni dönem tehditleri olarak da değinilecek bu gelişmeler çerçevesinde, ABD'nin hegemonya sahasını ve sürekliliğini, Avrasya kıtasındaki ABD konumunun belirleyici olduğu düşünüldüğünde, Balkanlar Soğuk Savaş'ın ardından ABD dış politikası adına öne çıkan bölgelerden biri olmuştur.

Balkanlardaki medeniyet tarihi, neredeyse medeniyetin kendisi kadar eskidir. Avrupa kıtası ile Asya arasında, bir köprü olmaktan ileri olarak, "Avrasya" kıtasının oluşturan sayılı bölgelerden birisidir. Balkanlar ile ilgili, ilgi çekici bir diğer hususta, tarih boyunca da, batı ve doğu medeniyetleri arasında bir tampon bölge görevi olmuş olmasıdır. Örneğin, Milattan Önce (M.Ö) 546-448 yılları arasında yaşanan Yunan- Pers savaşları sırasında, Yunanistan Persler ile Avrupa arasında bir

duvar görevi görmüştür.¹ Keza, Avrupa milletleri arasında güç mücadelesi döneminden sonra, Ortaçağ döneminde başlayan ve 1912’de bölgede sona eren Osmanlı hakimiyeti ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğu ve Doğu medeniyeti arasında Balkanlar bir kez daha bu misyonu üstlenmiştir.²

Soğuk savaş süresince de, Balkanların konumu ‘sui generis’ bir hal almıştır. İleride ABD dış politika stratejileri kapsamında bahsedileceği üzerine, SSCB’nin yayılmasını ve hayat sahasının kısıtlanmasını ‘‘Çevreleme stratejisi’’ kapsamında, Yunanistan ve Türkiye Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’nün yanında yer alırken, Bulgaristan ve Romanya Varşova Paktı’nda yer almıştır. Durumu sui generis olarak nitelendiren koşul ise, Yugoslavya’nın sosyalist rejimi benimsemesine karşın, SSCB ile müttefik olmayarak ‘‘Bağlantısızlar Hareketi’’nin de kurucusu olması³ ve ayrıca Arnavutluk’un da, özellikle 1970’ler ile birlikte bir ‘‘yalnızlık’’ politikasına⁴ gitmiş olmasıdır.

ABD’nin, Balkanlar politikasını incelemeden önce, Balkanların tarihi, ekonomik, jeopolitik ve jeostratejik önemini, demografik yapısını ve uluslararası sistemdeki rolünü anlamak; ayrıca, ABD dış politikasını belirleyen faktörlerin ve süreçlerin, Amerikan değer ve ilkeleriyle birlikte vizyonunu ve kendisine edindiği misyonları analiz etmek gerekmektedir. Bu çalışmada izleyeceğimiz yol; teoriler ve dış politikadan hareketle karşılıklı siyasi, stratejik ve politik ilişkiler çerçevesinde ABD dış politikasını ve bu bağlamda da ABD’nin Balkanlardaki etkisi incelenecektir. Sözelimi araştırma, bu süjeler üzerinden ilerleyecek ve bu öğeleri bir arada tutma titizliğiyle nihayetlendirilecektir.

¹ Pers Yunan Savaşları ‘‘ (https://www.arkeolojikhaber.com/haber-pers-yunan-savaslari-9115/), (23.01.2016)

² Caner Sancaktar ‘‘ Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası’’, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2011, s.28

³ Faruk Sönmezöğlü ‘‘ Bağlantısız Üçüncü Dünyadan ‘‘Çevre Ülkelerine ‘‘, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, Ekim 2009, s.5

⁴ Bilal N. Şimşir ‘‘ Türkiye – Arnavutluk İlişkileri’’, Asam Yayınları, 2001, s. Önsöz

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu tezde tarihsel süreç içinde ABD'nin dış politika çerçevesinde kendi hegemonyasını ve ulusal çıkarlarını Balkan devletleri üzerinde tesis etmesi ve Balkanlarda yaşanan sorunlara karşı da bölgeye yönelik izlenmesi gereken bir dış politikayı savunmaktadır. Bu tezde Balkanlardaki tehdit algısının ve kriz ortamının çözümlenmesi tezin bağımlı değişkenini, ABD'nin Balkanlara yönelik izlediği dış politika ise bağımsız değişkenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda tezde cevabı aranan Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Balkanlara yönelik yaklaşımıdır. Bu konunun Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplini açısından önemi ise ABD'nin Balkanlarda izlediği dış politikadır.

Yukarıda tez çalışmasına ilişkin ortaya konan hipotezin çözümlenmesi için şu yol haritası izlenecektir. Birinci bölümde; teori ve dış politika kavramları çerçevesinde Soğuk Savaş dönemi ABD dış politikası ele alınmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Balkanlar kavram olarak ele alınıp coğrafi, tarihsel, jeostratejik ve politik yönleriyle Balkanların yapısı ve içinde bulunduğu siyasi durum dönemsel olarak incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ABD'nin Soğuk Savaş sonrası balkanlara yönelik izlediği politikaları Amerikan hegemonyası ve dış politikayı etkileyen teorik yaklaşımlar çerçevesinde incelenmiştir.

Tüm bu değerlendirmeler tezde 1990'lı ve 2000'li yılların başları olarak sınırlandırılmıştır. Sonuç olarak ise ABD'nin Balkanlardaki varlığının gerekliliği vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki süreçte birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Bu bağlamda ortaya konulan çalışmanın önemi açısından birçok Türkçe ve İngilizce kitap, makale, dergi, gazete ve internet sitelerinden yararlanılmıştır. Bunun yanında Ulusal Tez Merkezi'nin internet sitesi üzerinden konuyla ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri de incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİ VE DIŞ POLİTİKA: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ABD DIŞ POLİTİKASI

1.1. Teori ve Dış Politika İlişkisi

Teori, bir bilim dalının incelediği alanda yer alan olay, olgu ve aralarındaki bu ilişkiyi analiz etmeye yarayan bir sistemdir. Diğer bir tanımı şöyledir; gerçeklerin ya da varsayımların bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilişkilendirilen kuramsal bir çerçeve, önermeler bütünü olarak tanımlanmaktadır.⁵

Waltz'a göre teori; objeler, süreçler, hareketler ,olaylar ve karşılıklı ilişkilerin kendi yolunda gittiği sürece bir şey olmadığı ancak bu unsurların farkına varıldığı zaman teorinin olası hale geldiğidir.⁶

Teori, deney ve gözleme dayanan irdelenebilir olan sosyal olguların disiplinleşmesi açısından oldukça önemli bir yer tutar. Teorinin amacı; bilgileri daha sistemleştirip anlaşılabilir hale getirmektir. Bunu da olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurarak, varsayımlarda bulunarak yapmaktadır. Bu yüzden teori

⁵ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma ,Hegemonya,İşbirliği",7.Basım, MKM Yayıncılık, Bursa,2011,s. 15-31.

⁶ Kenneth N. WALTZ, " Realist Thought and Neorealist Theory" , Andrew LINKLATER, Critical Concepts In Political Science, Routledge Press, Cilt IV, New York, 2000,s.1523.

açıklayıcıdır fakat bunu yaparken teoride yer alan tüm parçaların tutarlı olması gerekmektedir ki bu durumda nesnel anlaşılabilir açısından önemlidir.⁷

Uluslararası İlişkilerde teori politika unsurlarıyla iç içedir özellikle dış politika unsurları bu alandaki tanımlamaların başında gelmektedir. Ayrıca Uluslararası İlişkilerde kuram disiplinler arası özelliği nedeniyle bu alanda özgünlük yaratabilmektedir.

Dış politika uluslararası ilişkiler disiplininin bir alt dalıdır. Bunun yanında siyaset, sosyoloji, ekonomi, tarih, coğrafya ve diğer sosyal alanlarla da ilişkilidir. Dış politika, bir devletin uluslararası alanda başka bir devlete, devletlere yahut kurumlara karşı sergilediği davranışların bütünüdür. Bunun gibi daha bir çok dış politika tanımı yapmak mümkündür.

Dış politika kavramı I.Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanmaya başlamıştır. Savaşı bitirebilmek için 20.yüzyıl (yy) 'da ABD'de bir fon kurulmuştur.⁸ Bunun sonucunda yapılan çalışmalarda bu amacın gerçekleştirilebilmesi için birtakım kavramların bilinmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak uluslararası ilişkiler disiplini konuya müdahil olmuştur.

Konuyla ilgili olarak öncelikle Amerika'daki hukukçular kendi yaklaşımları çerçevesinde dış politika kavramını irdelemeye başlamış, ilgili enstitüler kurmuştur. Belli bir zamandan sonra da bu konu siyaset biliminin alanına dahil

⁷ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkiler Teorileri...",s.72.

⁸, Ömer Kürkcüoğlu, "Dış politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5011.pdf> , (06.02.2016),

olup siyaset bilimcilerin inceleme alanı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu alandaki çalışmalar ivme kazanmıştır.⁹

Dış politika ile ilgili analizlere baktığımızda, bu çalışmalar 1950'li ve 1960'lı yıllara kadar dayanmaktadır. Konu ile ilgili üç adet çalışma bulunmaktadır. Bu üç çalışmanın da ortak yanı; dış politikanın ortaya çıkmasında devletlerin rolü olduğu kadar bireylerin de bu oluşumda payının olmasıdır.¹⁰

Çalışmaların ilki; Synder ve arkadaşlarının incelediği ulus-devlet düzeyi kapsamında bireydir. Diğer ikinci çalışma; Rosenau'nun aktör temelli yaklaşımıdır. Burada birey, ulus ve uluslararası analizler vardır. Son olarak üçüncü çalışma; Sprout'un devletin güç kapasite incelemesidir.¹¹

Dış politikada davranışları belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktör tanımlarından biri de teorilerdir. Örneğin; Morgenthau dış politikaya güç merkezli yaklaşır ve bu şekilde dış politikada güç ögesini meşrulaştırmaya çalışmıştır.¹² Ona göre dış politika ulusal çikara dayanmaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplini bu konuyu birden fazla yaklaşım çerçevesinde değerlendirmektedir. Gelenekselci yaklaşım ve davranışçı yaklaşım bu incelemelerde kullanılan öncül teorilerdir. Fakat bu teoriler dış politika kavramının bütünüyle açıklanmasında yeterli olmamış tamamlayıcı nitelikte olmuştur. Bunun yanında dış

⁹ , Ömer Kürçüoğlu, "Dış politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5011.pdf> (09.02.2016),s.310.

¹⁰ Nilüfer Karacasulu, "Dış Politika Nedir?", "Türk Dış Politikası 1919-2012", Editör: Haydar Çakmak, 2.Basım, Barış Platin Kitapevi, Ankara,2012,s.14.

¹¹ Nilüfer Karacasulu, "a.g.e.",s.15.

¹² Hans J. MORGENTHAU, "Uluslararası Politika", Çeviren. Baskın ORAN -Ünsal OSKAY, Sevinç Matbaası, Ankara,1970, s.112.

politikayı irdelerken uluslararası ilişkiler çerçevesinde uluslararası politika, diplomatik ilişkiler ve diplomasi tanımlarının üzerinde de durulmuştur.

1.2. Politika Odaklı Uluslararası İlişkiler Teorileri

Uluslararası İlişkiler alanında yer alan teori çalışmalarını antik Yunan, Hindistan ve Çin dönemine dayanmaktadır. Avrupalı yazarlara göre bu dönem Aristo ve Eflatun'dan başlamaktadır. Yine bu alanda konuyla ilgili olarak yapılan çalışmaların ilkleri; Antik Yunan Tarihçisi Thucydides'in "Pelopenezya Savaşları Tarihi" ve ünlü İtalyan düşünür Machiavelli'nin "Prens" adlı eseridir. Sonraki yıllarda ise bu alana katkı sağlayan bilim adamları arasında Dante, Duc de Sully, Jeremy Bentham, Jean Jacques Rousseau, Saint Pierre, İmanuel Kant¹³ yer almıştır.

Uluslararası İlişkiler alanında yapılan önemli çalışmalar ABD' nin yükselmesi diğer bir ifadeyle uluslararası alanda bir dünya gücü olarak ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Başlarda ABD'nin dış politikada izlediği izolasyonist yaklaşım uluslararası etkileşime engel olmuş olsa da zamanla Wilson Prensiplerinin gündeme gelmesiyle Milletler Cemiyeti (MC) 'ne üyelik ön plana çıkmıştır. Wilson'un MC'ye üyelik fikrini savunması idealizm görüşünde olan bilim adamları tarafından da destek bulmuşsa da karşıt görüşte olan politikacılar tarafından kabul edilmemiştir.¹⁴

Yaşanan bu olayda karşımıza iki terim çıkmaktadır. Bunlar idealizm ve bu teoriye tepki olarak çıkan realizmdir.

Uluslararası İlişkiler alanında literatürde geçen birçok teori bulunsa da genel olarak uluslararası ilişkiler idealist ve realist yaklaşımlar üzerinden

¹³ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkiler Teorileri...",s.16.

¹⁴ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkiler Teorileri...",s.17.

açıklanmaktadır. Amerikan dış politikasında önemli bir yere sahip olan bu teorilere idealizm ve realizm adı verilmektedir. İlk olarak Uluslararası İlişkiler ekolünün temsilcileri I.Dünya Savaşı'nın kısmi olarak bir kaos ortamının yaratılmak istenmesi ve yanlış hesaplar üzerinde durularak olayların kontrolden çıkması neticesinde siyaset bilimcilerin olumsuz tutumlarına bağlanmıştır.

İdealistler, barışçıl bir dünya düzenini savunur bununda ancak bürokrasinin kamuoyuna karşı şeffaf olmasıyla gerçekleşeceğini öne sürmektedir.¹⁵

Realizm ise idealizmin başarısız olması sonucunda ortaya çıkmıştır. Realistler idealizme bir tepki olarak doğmuş idealistlerin ütopyik olduğunu gerçekte var olanla değil de olması gerekenle ilgilendikleri için bu alandaki görüşlerinin yetersiz olduğunu savunmuşlardır.¹⁶

Uluslararası İlişkilerde idealizm teorisinden realizm teorisine doğru bir yönelim II. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Çünkü savaş büyük bir yıkımla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla devletler uluslararası hukuk kurallarına olan güvenlerini yitirme durumuna gelmişler. Böylece realist teori yani güç ve çıkar ön plana çıkmıştır. Bu teoriler uluslararası ilişkiler disiplininin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Politika odaklı olan bu uluslararası ilişkiler teorileri günümüze kadar devam eden teorilerdendir.

¹⁵ Scott Burchill-Andrew Linklater, "*Uluslararası İlişkiler Teorileri*", Çeviri: Muhammed Ağcan-Ali Aslan, İkinci Basım ,Küre Yayınları,İstanbul,2013,s.20-21.

¹⁶ <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/>, (12.02.2016)

1.2.1. İdealizm

I.Dünya Savaşı'nda yaşanan kaos ortamının sonuçlarını hafifletmek ve bundan sonra yaşanacakları önlemek amacıyla daha barışçıl bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur. Böylece idealizmin temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu yaklaşımın amacı; dünyaya barış düzenini getirmektir.

I.Dünya Savaşı'nda kazançlı çıkan devletler idealist bir bakış açısı benimsemişler ve bunun gibi savaşları önleme maksadıyla barışçıl bir dünya düzeni fikrini ortaya atmışlardır. Savaşı önleyebilmek, suçlara yaptırım sağlayabilmek için uluslararası bir mekanizmaya ihtiyaç doğmuştur. Bu duruma bağlı olarak uluslararası ilişkiler disiplini ayrıca önem kazanmış olup uluslararası hukukta bu çerçevede irdelenmiştir. Çünkü yaşanan bu savaşın ağır yıkımlarına karşı bir çözüm üretmek gerekmektedir.

I. Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan bu tablo sonrasında barışı tesis etme girişimlerinden ilki M.C 'nin kurulmasıdır. Bu duruma öncülük eden isim ABD Başkanı Woodrow Wilson'dur.Wilson 8 Ocak 1918 tarihinde ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada savaş sonrasında olması gerekenlerden, kurulmasını istediği yeni dünya düzeni ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Tüm bunları 14 maddeden oluşan ve Wilson İlkeleri¹⁷ ile açıklamıştır.

Wilson, demokrasiyi uluslararası sistem çerçevesinde değerlendirip açıklık diplomasisi ve uluslararası örgütlenmeyi savunmuştur. Bu yüzden de M.C'nin kurulmasına öncülük etmiştir. M.C'nin kurulması ulus üstü bir oluşumdur.

¹⁷ <http://gazi.edu.tr/posts/download?id=115393> , (25.02.2016)

Ayrıca kolektif güvenlik anlayışına dayanması¹⁸, dünya üzerinde barış tesis edecek olması uluslararası alanda büyük bir gelişme kaydedecektir.

İdealizmin ortaya koymuş olduğu görüş; uluslararası toplumsallaşma, uluslararası bir kamuoyu oluşturmak buna bağlı olarak ta savaşı önlemek, dünyaya yeni bir düzen getirmek ve barışı geliştirmek amaçlanmıştır.

Bu idealizm akımı çerçevesinde öncelikli olarak ABD, İsviçre, Fransa, İngiltere ve diğer ülkelerde uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlenmeler hususunda belirli bir takım çalışmalar yapmak ve bu konulardaki çalışmalara teşvik sağlamak için enstitüler kurulmuştur. Bu anlayışla hareket eden siyasi idealizm, insan, toplum, toplumlararası ilişkiler konusundan yola çıkmaktadır. Bu düşünceye göre; insan doğası olarak iyi bir varlık olup, insanların kötü davranış sergilemelerinin sebebi, kötü toplumsal düzenin oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu durum ancak küresel örgütlenmelerle önenebilir.¹⁹

İdealizm akımı, Alman filozof Immanuel Kant'ın fikirlerinden de etkilenmiştir. Kant'ın öne sürdüğü '*Demokratik Barış Teorisi*' ne göre demokratik ülkelerin birbirleri ile savaşmayacağı fikri doğrultusunda uluslararası hukukun yer aldığı özgür devletlerden oluşan bir dünya sisteminde ancak barış tesis edilebilirdi.²⁰ Bu sebeple idealizm, barışı kalıcı hale getirmek için demokrasinin yer edineceği uluslararası kurum ve kuruluşların kurulmasını ve uluslararası hukukun güç kazanmasını hedeflemektedir.

¹⁸ Bülent Uğrasız, Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, İzmir, Cilt:5, Sayı:2, 2003, s.142.

¹⁹ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 3. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s.12.

²⁰ <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/>, (22.02.2016)

1.2.2. Realizm

I.Dünya Savaşı sonrasındaki barışçıl tutum ve idealist yaklaşım uluslararası ilişkileri etkisi altına alsa da çatışmaları tam anlamıyla durduramamıştır. Realizm 1930'lu yıllarda, özellikle II.Dünya Savaşı'ndan sonra idealizmin başarısızlığına karşı bir tepki olarak doğmuştur.

1930'lu yıllarda Almanya'da Nasyonal Sosyalizmin iktidara gelmesiyle başlayan süreçte otoriter akımların güçlenip idealizmin yerini realizme bırakması gözlenmiştir.²¹ Bu yaşanan kaotik ortama istinaden idealist yaklaşımı ve bu yaklaşımın savunucularını eleştirilere maruz bırakmıştır. Devamında başlayan II.Dünya Savaşı bu sürecin etkisini arttırmıştır. Uluslararası politikada özellikle 1940'lı ve 1970'li yıllar arasında realizm etkili olmuştur. Güç kavramı realizmin merkezi konumuna getirilmiştir.

Realizmin en önemli temsilcileri şöyledir; Thucydides, Machiavelli, Hobbes, Carr ve Morgenthau'dur.

Edward Carr, "The Twenty Years Crisis" adlı eserinde, I. Dünya Savaşı'ndan sonrasındaki barış düzenini eleştirmiş, II. Dünya Savaşı'nın çıkmasını idealistlerin bu düşüncesine bağlamıştır. Carr'a göre siyasal realizm; olguların sebeplerinin ve buna bağlı olarak karşılaşılan sonuçlarının analiz edilmesidir.²²

²¹ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*,s.14.

²² Gös.yer.

Hobbes'a göre; insanlar doğal yaşamlarında güvende olmadıklarından kolektif bir yaşama korunmaya ihtiyaçları vardır. Bu yüzden egemen devletlerin kurulup, bireylerin de devletin mutlak otorite altında korunmasını ve yaşamasını öngörmektedir. Bu oluşuma 'Leviathan' adı verilmiştir.²³

Morgenthau'nun "*Politics Among Nations*" adlı eserinin yayınlanmasıyla realizm akımı ivme kazanmıştır. Realizm, Soğuk Savaş döneminde de karşımıza çıkan başat teorilerden olmuştur. Realizmin bakış açısıyla uluslararası ilişkiler, devletlerin kendi çıkarlarını esas alır ve bu durumu güç mücadelesi olarak değerlendirilmektedir. Realizmin Soğuk Savaş dönemine hakim olması bu yüzdendir. Çünkü savaşa, emperyalizme²⁴ önemli açıklamalar getirmiştir.

Morgenthau'ya göre; insanlar gücün peşinden gider, ona inanırlar. Yani Morgenthau politikanın bir güç mücadelesi olduğunu düşünür. Onun için amaçtan çok güç odaklı hedef önemlidir.²⁵

Carr ve Morgenthau realizm görüşüne göre; uluslararası sistemde yer alan devletlerin tutarlı olması gerekir bu da devamlılık anlamına gelmektedir. Bu süreçte devletin en önemli unsuru olan güç kapasitesinin farklılaşması sistemdeki en temel yapı taşıdır. Sürekliliğin ispatlanması evrensel geçerlilik²⁶ açısından da kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Klasik realistler; güç, güç kullanımını ve güç

²³Mustafa Aydın ,''Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği '' , *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt 1,Sayı 1,2004,s.45.<http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İlişkilerin-Gercekçi-Teorisi.pdf>, (23.02.2016)

²⁴ Kürşat Korkmaz, "*Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikasının Teorik Temelleri*",(Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2006,s.14-15.

²⁵ <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İlişkilerin-Gercekçi-Teorisi.pdf> , (25.02.2016)

²⁶ Muhammed A.Ağcan,"*Klasik Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Uluslararası Sistemin Doğası Sorunu: Realizm, Liberalizm ve Marksizm*",(Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003,s.58.

hedeflerini bu doğrultuda siyasal bir zemine oturtmuştur. Bu sebeple uluslararası politika onların görüşüne göre diğer bir ifadeyle ‘güç politikasıdır²⁷. Çünkü devletin sürekliliği için bu gerekmektedir.

Realizm uluslararası ilişkilere yeni bir açılım getirmiştir. Buna göre; sistem, devlet ve birey analiz düzeyi haline gelmiştir. Realist teori, uluslararası sistemi anarşik bir yapı olarak tanımlamaktadır. Uluslararası sistemde devletler egemen ve özerktir. Devletlerin güçleri birbirinden farklı olsa da güçlü devlet güçsüz devlet üzerinde hak iddia edemez. Realistler, devleti uluslararası ilişkilerin bölünemez bir aktörü ve rasyonel bir unsur olarak görürler.²⁸

Sonuç olarak, uluslararası politika açısından baktığımızda realizm, uluslararası sistemdeki en başat aktörün devlet olduğu görüşündedir.

1.2.2.1. Dış Politikaya İlişkin Realist Algı

Dış politikadaki realist algıya değinecek olursak eğer, öncelikli olarak realist dış politika anlayışında devletler kendi çıkarlarını gözetmektedirler. Çünkü devletin görevi çıkarları doğrultusunda amacını gerçekleştirmektir ve bu amaç doğrultusunda ilerlemek esastır. Bu durumda devletin ahlaki ilkeleri realizme göre yorumlandığında arka planda kalmaktadır. Çünkü realizme göre devlet kendi çıkarlarını koruma hakkına sahiptir.²⁹

²⁷ <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İlişkilerin-Gercekci-Teorisi.pdf> ,(28.03.2016)

²⁸ Kürşat Korkmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikasının Teorik Temelleri", (Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2006, s.16-17.

²⁹ Burcu Bostanoğlu, "Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası", İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.75.

Dış politikadaki realist algı; realizmin dış politikayı yüksek siyaset olarak tanımlamasıdır. Bu tanım devletin uluslararası sistemdeki rolüne bağlı olarak ülke çıkarları ile bütünleşmektedir.³⁰ Ülke çıkarları realizmin ulusal güç ve güç unsurları, askeri stratejiler, devletin idaresi ve diplomasi konularıyla daha da ilişkili olmasını sağlamıştır.

Ulusal çıkarların korunması hususunu Machiavelli ‘‘Prens’’ adlı eserinde açık bir dille şöyle ifade etmiştir. Bir prens, devletin istikrarı ve istikbali için ahlak kurallarını ve adaleti gözetmeksizin her yola başvurabilir. Amaç devletin korunmasıysa bu durum meşru gibi görünebilir. Çünkü devlet her şeyden üstündür. İktidarı korumak için gerektiği gibi davranılmalıdır. Prens gerektiğinde iyi gerektiğinde de ülkesi söz konusu ise kötü olabilmelidir. Sonuç olarak Machiavelizm, amaca giden her yol mubahtır görüşüne dayanmaktadır.³¹

Realistler, devletin rasyonel bir dış politika aktörü olduğunu ifade etmektedirler. Rasyonel dış politikanın riskleri aza indirip faydayı maksimum seviyeye çıkaracağını düşünmektedirler. Tüm bu hesaplar devletin gücü ile de doğru orantılı olmalıdır.³²

Realizmin dış politika araçları; güç, güç dengesi, ulusal çıkardır. Güç; devletin devamlılığını sağlayan onu ayakta tutan en önemli unsurdur. Güç dengesi;

³⁰ M.Fatih Tayfur, "Dış Politika", *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Derleyen: Atilla Eralp, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.74-75.

³¹ Mahmut Arslan, Niccola Machiavelli ve Machiavelizm, (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/4283>), (05.03.2016)

³² Kürşat Korkmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikasının Teorik Temelleri", (Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2006, s.19.

devletin korunmasını için yürütülen denge politikasıdır.³³ Ulusal çıkar; devletin dış politika belirlediği ona yarar sağlayacağını düşündüğü ve bu doğrultuda izlediği yoldur. Tüm bunlar dış politikadaki realist algıyı oluşturan kavramlardır.

Realist yaklaşımın uluslararası ilişkiler disiplinine en büyük katkısı; Morgenthau'nun olayları açıklayış şekli olmuştur. Bunun devamında da Carr uluslararası politikanın anlaşılması için açıklamalarını daha çok hukuksal alanla dile getirmiştir. Bu süreç sonrasında olayların açıklanması sosyal bilimler alanlarıyla daha da ilişkilendirilmiştir.³⁴

1.2.2.2. Neorealizm

Uluslararası alanda devletleri incelediğimizde değişimlerini dolayısıyla da güç ve çıkarlarını göz ardı etmek mümkün değildir. O yüzden bu yönleriyle incelemek gerekmektedir. Zamanla değişen şartlar doğrultusunda devletlerin misyonları da değişmektedir. Bu gücün ve kapasitenin değişimi ile mümkün olmaktadır.

Realist bakışın özellikleri; politik çıkar gözetmesi ve güce odaklı olmasıdır. Bunlar gözetilirken ekonomik ilişkiler arka planda kaldığı gerekçesiyle realizm eleştirilmiştir.

³³ Kürşat Korkmaz, "a.g.e.", s.28.

³⁴ <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İlişkilerin-Gercekçi-Teorisi.pdf> , (11.03.2016)

Neorealizmin ortaya çıkışı ;1970'li yıllarda uluslararası sistemde yaşanan değişimlere dayanmaktadır. Öncelikle ekonomik bloklaşmalar başlamış, bu durum karşısında ABD hegemonyası olumsuz etkilenmiştir. Çünkü uluslararası sistemde ABD ve SSCB dışında artık farklı aktörler yer almaya başlamıştır. Avrupa artık yükselen bir güç konumuna gelmiştir. Böylece uluslararası sistem çok kutuplu bir hal almaya başlamıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulduğu günden beri sürekli olarak gelişme göstermiş ve ABD'ye rakip gösterilecek düzeye gelmiştir. Ayrıca döviz ve petrol piyasasındaki fiyat dalgalanmaları ve devamında yaşanan ekonomik sorunlar realizmin sorgulanmasına sebebiyet vermiş ve realizm eleştirilere maruz kalmıştır.³⁵

Realizmin yetersiz kaldığı bu noktada Kenneth Waltz "*Theory of International Politics*" adlı eserinde neorealist teoriyi ortaya koymuştur. Waltz, realist teorinin kurucusu olarak ta bilinmektedir. Waltz'a göre; uluslararası sistem anarşiktir ve adem-i merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Bu anarşi ortamında devlet varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu yüzden birtakım çalışmalar ve düzenlemeler yapmaktadır. Ayrıca bu kurama göre devletlerin küçük, orta, büyük şeklinde sınıflandırmaları yapılmıştır. Sınıflandırma, devletlerin sahip oldukları güç kapasiteleri baz alınarak yapılmıştır. Buradaki güç kavramı askeri ve ekonomik güçtür. Fakat ekonomik güç daha önem arz etmektedir. Çünkü ekonomik güç askeri gücü de kapsamaktadır.³⁶

Neorealizm güç kavramını esas amaç olarak değil de bir araç olarak görmüştür. Buna karşılık olarak yine de devletin tek amacı güvenliği sağlamaktır. Bu noktada neorealizmin realizmden farkı, devletin güvenliğinin sağlanmasında

³⁵ İskender Serdar, " Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", The Journal Of Europe, Middle East Social Science Studies,ISSN:2149-6439, July 2015, Volume:1 ,Issue:1 , P:15-17.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/jemsos/article/download/5000137264/5000126215>, (17.03.2016)

³⁶Gös. yer.

bundan sonra yalnızca diğer devletlerin değil bunun dışında kalan uluslararası aktörlerinde yer bulmasıdır.³⁷

Neorealizm ile realizmin ortak noktası devlettir. Farklı noktası ise; realizm de güç amaçtır. Neorealizm de güç bir araçtır. Neorealizm güç faktörünü realizmden farklı olarak daha ileri bir boyuta taşımış ve yeni bir açılım getirmiştir.³⁸

1.2.2.2.1. Dış Politikaya İlişkin Neorealist Algı

Dış politikada neorealizm ,uluslararası sistemde kendini gösterebilme, ifade edebilme ile ölçülmektedir. Bu durum devletin varlığını sürdürmesi ve sistem içinde bir yer edinebilmesi ile ilgilidir. Neorealizm buna önem vermektedir.

Uluslararası politika da güç kavramındaki değişimler ve buna bağlı olarak yaşanan siyasi gelişmeler realist akımın sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu aşamada da neorealizm ,realizmin eksik kalan yanlarının tamamlanması amacı taşımıştır.

Neorealist algı, uluslararası sistemin işleyişine ve zamana göre değişim göstermektedir Örneğin; Soğuk Savaş döneminde dünya üzerinde iki kutuplu bir sistem vardı. Soğuk Savaş sonrasında bu durum yeni devletlerin güçlenmesiyle birlikte çok kutuplu bir hal almaya başlamıştır. Durumun böyle olması yani uluslararası aktörlerin artması bir taraftan çatışma olasılığı yaratmıştır.

³⁷ Mustafa Dinçer, *Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güç Olgusu*,(Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya,2004,s.89

³⁸ Burcu Bostanoğlu, ''a.g.e.'',s.88-97.

Waltz'a göre; çok kutuplu sistem daha az güvenlik ve çatışma demektir.³⁹ Neorealizmle birlikte güvenlik yalnızca askeri alanda değil ekonomi alanında da incelenmeye başlanmıştır.

Sonuç olarak neorealistler uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğunu, uluslararası politika da devletin çıkarları doğrultusunda ortaya çıkan düzensiz ortamın korku ve güvensizliğe yol açtığı gözlenmiştir. Bundan dolayı neorealistler ‘‘Güvenlik İkilemi’’ kavramı üzerinde durmuşlardır. Buna göre, devletin güvenliği tesis etmesi, diğer bir devletin güvenliğini tehlikeye atılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum diğer devletlerin de güvenliklerini düşünmeye sevk etmiş bunu da potansiyel güçlerini artırma yoluna giderek gerçekleştirmektedir.⁴⁰

1.3. Liberalizm

Liberalizm, bireyin özgürlüğünü ve temel haklarını güvence altına almayı hedefleyen bir düşünce akımıdır. Liberalizm, özgürlük, eşitlik, insan hakları, demokrasi, piyasa ekonomisi olan kapitalizm ve rasyonellik kavramları üzerinde durmuştur.

Liberalizmin tarihsel kökeni Ortaçağ'a kadar dayandırmak mümkündür. Bu düşüncenin temelleri; Ortaçağ düzenin yıkılmasıyla atılmıştır. Sonrasında Yakın

³⁹ Bilal Karabulut, "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek", Barış Kitabevi, Ankara, 2011, s.63

⁴⁰ Mustafa Dinçer, *Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güç Olgusu*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2004, s.94.

Çağ'da gerçekleşen Rönesans ve Reform Hareketleri yaşanmıştır. Bu döneme Aydınlanma Dönemi denilmiştir. Aydınlanma döneminde John Locke, David Hume, Adam Smith, Thomas Hobbes gibi düşünürler fikirlerini bu özgür ortamda dile getirmişlerdir. Yaşanan bu gelişmeler liberal düşüncenin gelişmesini sağlamıştır. Sonrasında Fransız Devrimi ve Amerikan Devrimi ile yayımlanan insan hakları belgeleri bu gelişmelere katkı sağlamıştır.⁴¹

John Locke, liberalizmin siyasi boyutunun önemini vurgulamış bu yüzden siyasi liberalizmin kurucusu olarak adlandırılmıştır. Liberalizm bireyi her şeyden üstün görmektedir. Hatta devlet bireyin özgürlüğünü kısıtlayacağı için sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda da toplumla sözleşme yapılması gerekmektedir. Bireyler sahip olduğu özgürlükleri korumak için devleti oluşturmuşlardır.⁴²

Liberalizm siyasi ve ekonomik düzen olmak üzere iki şekilde yorumlanmıştır. Siyasi düzen yani liberal demokrasi dediğimiz durumda liberalizm ilkeleri; hukukun üstünlüğü, temel siyasi hak ve özgürlükler, devletin sınırlandırılması çevresinde şekillenmiştir. Ekonomik düzen yani piyasa ekonomisi diye adlandırdığımız kısmın ilkeleri; özel mülkiyet ,miras, fiyatlandırma sistemi, rekabet, temel ekonomik hak ve özgürlüklerden oluşmaktadır.⁴³ Adam Smith liberalizmi bu ekonomik kavramlar çerçevesinde incelemiştir.

Uluslararası sistemin çok kutuplu hal alması, sonrasında uluslararası örgütlerin ve çok uluslu şirketlerin etki alanlarının artması liberalizmi ön plana çıkarmıştır. bu şekilde küresel ya da bölgesel olarak karşılıklı işbirlikleri

⁴¹ <http://akademikperspektif.com/2013/11/14/liberalizm-temel-ilkeleri-ve-dusunurleri/> , (25.03.2016)

⁴² Tayyar Arı , "*Uluslararası İlişkiler Teorileri.*" ,s.316.

⁴³ http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/94142d60b10c8a6_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Der-gisi , (07.04.2016)

kurulabilmektedir. Devletleri bu işbirliğine sürükleyen faktörler arasında uluslararası hukuk kuralları, devletlerin rasyonellik ilkeleri ve çıkarlarına göre hareket etmeleri son olarak uluslararası örgütlerin varlığıdır.⁴⁴

1.3.1. Dış Politikada Barışçıl Söylem ve Yaklaşım: Demokratik Barış Teorisi

Demokratik Barış Teorisi, devletin egemenlik şeklinin dış politikaya yansımından hareket eden bir teoridir. Bu teoriye göre; devletin yönetim şekli demokrasi ise devlet daha çok barışa yönelik bir politika izlemeye çalışır çatışmayı minimum seviyede tutar hatta çatışmaya hiç girmez. Liberal akımlara göre demokratik barış teorisinde dış politikayla iç politika birbiriyle ilişkili olduğu öne sürülmektedir.⁴⁵

Demokratik Barış Teorisi ile ilgili çalışmalarda bulunan Immanuel Kant, 1775 yılında yayımlanan "Ebedi Barış" adlı eserinde bununla ilgili açıklamalar yapmıştır. Kant, ülke rejiminin ve yürüttüğü iç politikanın, dış politikayı oluşturduğunu ifade etmiştir. Örneğin; devletin yönetim şekli yani rejimi cumhuriyet ise dış politikası da bu yönde olmaktadır.

Sonuç olarak cumhuriyet ve demokrasi barışçıl sistemlerdir. Dış politikada da bu barışçıl siyasal sistemlerle yola devam edilecektir. Kant, bu fikirlerle yola çıkmış bir siyasal düşündürüdür. Devamında Avrupa'da barışı tesis etme çalışmalarına girişmiştir. Bununla ilgili olarak halkın barışı sağlama konusunda etkin bir tabaka olduğunu ileri sürmüş ve barış sürecinde önemli bir karar

⁴⁴ <http://akademikperspektif.com/2013/11/14/liberalizm-temel-ilkeleri-ve-dusunurleri/> , (10.04.2016)

⁴⁵ Hakkı Büyükbaş-Nilgün Atıcı,"Liberal Demokratik Barış Kuramı: Eleştirel Bir Değerlendirme", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:40, Kayseri, Haziran-Aralık 2012, s.2.

mekanizması olduğunu belirtmiştir. Böylece dış politika da da barışçıl bir yansıma olacaktır⁴⁶. Sonrasında Kant'ın barış teorisi kuramı geliştirilmeye başlamıştır.

Demokratik Barış Teorisi, uluslararası ilişkiler literatürüne 1980'li yıllarda girmiştir. "Demokratik barış" demek esasen demokratik ülkelerin birbirleriyle ilişkilerinde çatışmayı minimuma indirdiklerini ifade etmektedir.⁴⁷

Demokratik barış teorisinin ortaya çıkışı; realist teorinin devletleri "bیلardo topu" olarak yorumlamasına bit tepki olarak doğmasıdır. Çünkü realizm iç politika ve dış politikanın birbirinden bağımsız olduğu görüşünü savunurken, liberalizm iç politika ve dış politikanın birbiriyle bağlantılı olduğunu kanıtlamaya çalışır bu da demokratik barış teorisinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁸

Demokratik Barış Teorisi,1990'lı yıllarda ABD yöneticileri tarafından da kabul görmeye başlamıştır. ABD eski başkanı olan Bill Clinton 1994'te yaptığı "Birliğin Durumu" konuşmasında demokratik barış teorisinin önemini şu sözlerle dile getirmiştir; "kendi ülkemizi güvenceye almanın ve dünyada kalıcı bir barış inşa etmenin en iyi yolu dünyanın her yerinde demokrasinin gelişmesini desteklemektir. Demokratik ülkeler birbirlerine saldırmıyorlar" ifadesini kullanmıştır.⁴⁹

⁴⁶ Hakkı Büyükbaş-Nilgün Atıcı, "a.g.m.", s.3.

⁴⁷ Faruk Ekmekçi, "Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme", Uluslararası Hukuk ve Politika,Cilt:7, 2011,Sayı:26,s.108-109.

(http://www.usak.org.tr/images_upload/files/5.pdf),(29.03.2016)

⁴⁸ Faruk Ekmekçi, "Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme", Uluslararası Hukuk ve Politika,Cilt:7, 2011,Sayı:26,s.108-109.

(http://www.usak.org.tr/images_upload/files/5.pdf),(29.03.2016)

⁴⁹"1994 State Of The Union Address", The Washington Post, 25 Ocak 1994. (13.04.2016)

Sonrasında George W.Bush Hükümeti Dış işleri Bakanı Condoleezza Rice'n 2005 yılında yazdığı "Demokratik Barışın Vaatleri" yazısında ABD'nin bütün ülkelerde demokratik kurumları desteklemesinin var olan sorunlara karşı verilebilecek en gerçekçi cevap olduğunu vurgulamıştır.⁵⁰

1.3.2. Neoliberalizm

Kuramları incelerken birbirlerinden farklı olarak irdelenen analiz düzeyleridir. Bu durum Liberalizm de , uluslararası örgütler sayesinde tesis edilen barış ve güvenlik ile karşımıza çıkmıştı. Neoliberalizm de ise; birim düzeyi üzerinde durulmuştur. Neoliberaler devletlerin tercihleri ve bu doğrultu da izledikleri politikaları etkileyen faktörler üzerinde durmuştur.⁵¹

Neoliberaler, silahsızlanma konusuna oldukça önem atfetmektedirler. Sebebi; silahsızlanmanın ortak güvenlik sahası oluşturmada işe yarayacağını düşünmektedirler. Burada realistlerden farklı olarak; ekonomik güç askeri gücün ötesindedir. Çünkü ekonomi güçlü ise bu askeri alanda da gücü getirecektir. Ayrıca uluslararası örgütlenmeler çerçevesinde uluslararası hukuk kurallarının ön plana çıkması uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanmasına büyük bir etki etmektedir.⁵²

Neoliberalerin sahip oldukları diğer bir görüş ; ikili yahut çok taraflı bir şekilde sağlanan diplomasinin insan haklarını geliştireceği düşüncesindedirler.

⁵⁰ Condoleezza Rice, "The Promise of Democratic Peace: Why Promoting Freedom Is the Only Realistic Path to Security", The Washington Post, 11 Aralık 2005,(23.04.2016)

⁵¹ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkiler Teorileri..",s.357-358.

⁵² Gös yer.

Kısacası neoliberal teoristler; mutlak kazanca ve çıkarlarının ortaklaşa bir uyum içerisinde olmalarını dikkate almaktadır.

1.4. Uluslararası Siyasal Teori

Uluslararası Siyasal Teori, Uluslararası İlişkiler disiplini içinde yer alan akademik bir çalışma alanıdır.

Bu çalışma alanının uluslararası ilişkiler disiplinin de ön plana çıkmamasının nedeni; Martin Wight'ın "*Why there is no International theory?*" adlı makalesinde siyasal felsefe düşünürlerinin yaptığı çalışmalarda devletlerarası ilişkilere yer vermedikleri ve siyasal teori konusundaki çalışmaların daha çok devletin iç politik düzenlemesi ile ilgili olduğunu ileri sürmektedir. Uluslararası alanda çatışmaların ve kaosun oluşu devletin iç düzenin de adaleti, insan haklarını vb. diğer konularda çalışma yapılamayacağını işaret etmektedir. Buna bağlı olarak ta, adil bir davranıştan söz etmemin mümkün olmayacağını düşündüren bu siyasal teori yaklaşımı uluslararası ilişkilerde de tam anlamıyla uygulanamayacağına inanılmaktadır.⁵³

Siyasal Teori ve Uluslararası İlişkilerin birleşimi olan ve bu iki disiplin arasında bir geçiş olma özelliği gösteren Uluslararası Siyasal Teori, siyasal alanda yapılan teorik çalışmalarda etkin olan pozitivist metodolojinin uluslararası ilişkiler alanında etkin olmaya başlamıştır. Bu konudaki ilk çalışmalar 1950'li ve 1960lı yıllar arasında ABD'de ortaya çıkmış ve akademik alana yayılmıştır. Bu teori ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar, ölçülebilir,

⁵³ Tarık Oğuzlu, "Uluslararası Siyasal Teori", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*", Derleyen: Ramazan Gözen, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.189-190.

gözlemlenebilir, test edilebilir, sınıflandırılabilir veriler doğrultusunda çalışmalarını yapmaktadırlar.

Uluslararası Siyasal Teori üzerine çalışma yapan akademisyenlerin üzerinde en fazla durdukları konu devletin iç ve dış düzeni ile ilgili işleyişleridir. Bu teori, uluslararası ilişkiler alanında olduğu gibi düzenin ve işbirliğinin önemini vurgulamaktadır.

1.5. İngiliz Okulu

Uluslararası İlişkiler Teorileri içinde yer alan önemli ekollerden biri de İngiliz Okuludur. II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'de ortaya çıkan uluslararası ilişkiler kuramıdır.

İngiliz Okulu, karşımıza üç analiz düzeyi ve üç yaklaşımla çıkmaktadır. Bu üç yaklaşım; gerçekçilik(realizm), akılcılık(rasyonalizm) ve devrimciliktir. Bu üç yaklaşımın sentezlenmesi sonucunda da ortaya yeni ve özgün bir yaklaşım çıkmaktadır. Üç analiz düzeyi ise; uluslararası sistem, uluslararası toplum, dünya toplumdur.⁵⁴

İngiliz Okulu'nun tarihsel geçmişine baktığımızda aslında bu kuram II. Dünya Savaşı'nda sonra önem atfetmeye başlamış olup bu konu öncelikli olarak İngiliz üniversitelerinde I. Dünya Savaşı sonunda uluslararası düzenin barış tesis

⁵⁴ Balkan Devlen-Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları",Uluslararası İlişkiler,Cilt:7,Sayı:25,2010,s.63
(<http://ozgur.bilkent.edu.tr/download/11English%20School%20Theory%20of%20International%20Relations%20Its%20Origi.pdf>),(23.10.2016)

edebilmesinin irdelenmesi amacıyla ortaya çıkmıştır.⁵⁵ Aslında bu tarihsel köken her iki dünya savaşı arası döneme kadar indirgenebilir.

Tarihsel arka planda, bu yaklaşımın düşünce temelleri yer almaktadır. Bu da tarihçi yaklaşımlara dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki; Alman Tarihçi Arnold Hermann Ludwig Heeren'in 19.yy uluslararası toplumun normatif yapısı ile ilgili tarihsel yaklaşımıdır diğeri ise İngiliz Tarihçi Arnold Tonybee'nin uluslararası sistemlerin zaman, mekan ve medeniyet kavramı⁵⁶ üçgeninde karşılaştırmalı tarihsel yaklaşımıdır.

İngiliz Okulu'nun oluşma sürecindeki en önemli faktörlerden biri uluslararası ilişkiler bölümünün okullarda kurulmasıdır. Böylece çalışmalar giderek verimli hale gelmeye başlamıştır. İngiliz Okulu Kuramının esas temellerini ,Britanya Uluslararası Politika Teorisi Komitesi atmıştır. Okulun kurucuları arasındaki en önemli isimler; Martin Wight ve Hedley Bull'dur.⁵⁷ Okulun en önemli özelliği bir çok görüşü içinde barındırması ve tüm bunları birleştirerek olayları açıklamasıdır. İngiliz Okulunun en önem verdiği konu uluslararası toplumdur.

1980'li yıllarda Pozitivizm'in ortaya çıkmasıyla İngiliz Okulunun yerine Neorealizm geçmeye çalışsa da Tim Dunne bunun Sosyal İnşacılık kuramı olduğunu iddia etmiştir.⁵⁸ 1990'lı yıllarla birlikte İngiliz Okulu yaklaşımı tekrar gündemde ön sıralarda yer almaktadır.

⁵⁵ Mustafa Serdar Palabıyık, "İngiliz Okulu", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*", Derleyen: Ramazan Gözen, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.217

⁵⁶ Mustafa Serdar Palabıyık, "İngiliz Okulu", ..s.220.

⁵⁷ Balkan Devlen-Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:7, Sayı:25, 2010, s.45 (<http://ozgur.bilkent.edu.tr/download/11English%20School%20Theory%20of%20International%20Relations%20Its%20Origins.pdf>), (.23.10.2016)

⁵⁸ Mustafa Serdar Palabıyık, "İngiliz Okulu", ..s.222

1.6. Sosyal İnşacılık (Konstrüktivizm)

Sosyal İnşacılık, 1980'li yıllarda ortaya çıkmakla beraber uluslararası ilişkiler alanında 1990'lı yıllarda daha çok karşımıza çıkmaktadır. Konstrüktivizm yapısalcı ve sistematik bir teoridir. Sosyal İnşacı yaklaşımı savunan teorisyenler devletleri uluslararası sistem içinde sistemin temel aktörleri olarak görmektedirler.⁵⁹

Konstrüktivistler, devleti uluslararası sistemin üzerinde bir güç olarak nitelendirilmez. Devletler birbirleriyle etkileşimleri sonucu yeni oluşumlar ile karşılımlarına çıkmaktadır. Konstrüktivistler, devletlerin kimlik oluşumlarını o devletin çıkarına göre şekillendiğini savunur. Bu yüzden neorealizmden farklıdır.⁶⁰

Konstrüktivizmin temelinde ki düşünce kimlik oluşumdur. Bu konstrüktivist yaklaşımlar arasında farklılıklar yaratmaktadır. Bunun nedeni de epistemolojik durumlardır. Sonuç olarak konstrüktivist yaklaşımda, düşünceler ve normlar her ne kadar etkili olsa da söylem ve kimlik faktörü de oldukça etkilidir.⁶¹

1.7. Post-Yapısalcılık

Post-yapısalcılık kuramı 1980'li yıllarla beraber uluslararası ilişkiler alanında yer almıştır. Bu yaklaşımın temeli ise 1970'li yıllarda uluslararası ilişkiler

⁵⁹ Bilal Karabulut, ''a.g.e'', Barış Kitabevi, Ankara, 2011, s.79.

⁶⁰ Yücel Bozdağlıoğlu, ''Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm), Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler'', Derleyen: Haydar Çakmak, Ankara, Platin Yayınları, 2007, s.149-154.

⁶¹ Sezgin Kaya, ''Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar'', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara, s.108 (<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/63/3/6-Kaya-Sezgin.pdf>), (03.05.2016)

disiplini çerçevesinde irdelenen pozivitizm ve nedensellik bazlı ele alınan epistemolojidir. Post-yapısalcılar bu disiplin içinde güvenlik, güç, kimlik, egemenlik, diplomasi ve dış politika kavramları üzerinde duracaktır.⁶²

Post-yapısalcılık kuramı modern devletlerin söylemsel inşalarında kullanılmaktadır. Bunu da yukarıda belirttiğimiz kavramlarla yapmaktadırlar. Özellikle dikkat çeken kısım söylemsel diye belirttiğimiz ki bunu diğer bir ifadeyle belirtirsek dilsel vurgudur. Çünkü post-yapısalcı yaklaşımının temsilcileri bu söylem analizi metodunu kullanmaktadırlar. Yalnızca uluslararası sistemdeki aktörlerin değil uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan yaklaşımlarda da söylem analizi metodundan yararlanılmaktadır.⁶³

Toplumsal açıdan baktığımızda post-yapısalcılara göre, toplumda çoğulculuk ve dolayısıyla çok boyutlu ilişkiler öne çıkmaktadır. Bu çerçevede değerlendirilince bireylerin üstünlüğü yargısı ortadan kalkar ve topluluk içinde yer alan grupların eşitliği ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu eşitlik doğrularında eşitliği anlamına gelmektedir.⁶⁴

Sonuç olarak; Post-yapısalcılar öncelikle buldukları durumların analizlerini yapıp buradan bir sonuç çıkarır ardından bu durumun yanlışlarını ortaya koyarak kişisel söylemlerinin doğruluğunu ispatlamaya çalışmaktadırlar.

⁶² Senem Aydın Düzgit, "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, s. 154.

⁶³ Senem Aydın Düzgit, "Post-Yapısalcı..", s. 154-157.

⁶⁴ Ömer Say, "Yapısalcılıktan Post-Yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2013, s. 345.

1.8. Soğuk Savaş Dönemi Hakim Dünya Paradigması ve ABD Dış Politikası

II .Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa güç kaybetmiş onların yerine SSCB ve ABD süper güç olarak karşımıza çıkmıştır. Böylece Soğuk Savaş süreci başlamıştır.

Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemde Avrupa II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu tahribatın etkilerini azaltmaya çalışırken, SSCB sahip olduğu ideolojiyi yaymaya ve uluslararası alanda etkisini arttırmaya çalışmıştır. ABD'de SSCB'nin bu etkisini azaltmak için çaba sarf etmiştir. Bu dönemde ABD Batı Bloğunun, SSCB ise Doğu Bloğunun temsilcisi haline gelmiş. İki kutuplu bir dünya düzeni oluşmuştur.⁶⁵

Bundan sonra ABD'nin dış politika gündeminin en temel aktörü SSCB oluşturmuştur. Çünkü ABD SSCB'yi bir tehdit unsuru olarak gördüğü için bundan böyle tüm dış politikasını SSCB'ye göre geliştirme yoluna gitmiştir. Bunlardan biri George Kennan tarafından ortaya atılan Çevreleme Politikasıdır.⁶⁶ Bu politikanın amacı; SSCB'nin ideolojisi olan komünizmin yayılmasını önleyebilmektir.

ABD bunu 1947 yılında Başkan Henry Truman tarafından geliştirilen Truman Doktrini ile göstermiştir. ABD komünizm tehdidi altında bulunan ülkelere ekonomik yardım yapacağını açıklamıştır. Bu kapsamda ABD, Yunanistan'a 300 milyon Türkiye'ye de 100 milyon dolar yardım yapmıştır. Truman yardımların görüşüldüğü kongrede ,dünyanın artık ideolojik anlamda tamamen ikiye

⁶⁵ Sait Yılmaz, Güç ve Politika, Alfa Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008,s.30.

⁶⁶ <http://www.bilgesam.org/incele/38/-soguk-savas-sonrasi-donemde-abd%E2%80%99nin-genel-stratejisi-/#.WE0dnbKLTIU>, (10.05.2016)

ayrıldığından söz etmiştir. ⁶⁷ Bunun diğer bir ifade şekli; Bir ülke ya SSCB bloğu içinde ya da ABD bloğu içinde yer almak durumundaydı. Bunun ortası yoktu.⁶⁸

Truman Doktrininin devamında bir diğer ekonomik yardım planı olan Marshall Planı devreye girmiştir. Dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından ortaya konulmuştur. Bu yardımın gerekçesi; savaşta tahribata uğrayan Avrupa'nın ekonomisinin kötüleşmesidir. Bu durum SSCB tarafından bir avantaj olarak görülmüş, komünizmi yaymaya çalışmıştır. Bunun üzerine ABD, Avrupa'da bulunan 16 ülkeye 15 milyon dolar ekonomik yardımda bulunmuştur.

ABD, uyguladığı bu politikalarla SSCB tehdidini önlemeye ve Avrupa'yı mali açıdan kalkındırarak dolaylı olarak SSCB'yi kontrol altına almayı amaçlamıştır. Bu açıdan bakıldığında politikalarını uygulama imkanına sahip olduğu için yeni dünya düzeninde ABD merkezli bir dünya gücü izlenimini yansıtmıştır.⁶⁹

Marshall Planı çerçevesinde Avrupa'ya yapılan yardımlar, Soğuk Savaş'ın etkisini arttırmasıyla azaltılmıştır. Bunun sebebi Kore Savaşı'ndan sonra ABD'nin savunma alanındaki gereksinimlerini arttırmasıdır. Bundan dolayı da Avrupa'ya yapılan yardımlar sonlandırılmaya başlanmıştır. 1949 yılında NATO'nun kurulmasıyla ABD, Avrupa'da askeri bir ittifak kurmuştur. NATO çerçevesinde

⁶⁷ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Der: Baskın Oran, Cilt 1: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, 2. Baskı, s. 528

⁶⁸ Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1996, Cilt: 51, Sayı: 1, s. 275.

(http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/51/1/17_cagri_erhan.pdf), (14.05.2016)

⁶⁹ Turgay Kayalak, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş Sonrası Balkan Politikası", (Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), Kırıkkale, 2012, s. 31-32

Avrupa'ya askeri yardımlarda bulunulmuştur. Böylece askeri yardımlara dönüşen ekonomik yardımlar 1953 yılında sona ermiştir.⁷⁰

ABD'nin NATO'yu kurmasına karşılık olarak SSCB'de 1955 yılında Varşova Paktını kurmuştur. Böylece karşılıklı olarak güçlerini eşitlemişlerdir.

1950 yılında Kore Savaşı başlamış ABD ve SSCB çıkarları bu alanda da karşı karşıya gelmiştir. Kore Savaşı ve Çin Devrimi- Milliyetçi Çin'in çöküşüyle komünist Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması - Amerikan dış politikasında değişime sebep olmuştur. Amerika'nın SSCB'yi çevreleme politikası Avrupa ve Akdeniz'le sınırlanmışken, yaşanan bu gelişmelerle komünizm tehdidine karşı sınırlarda genişlemiştir.⁷¹

1962 yılında iki ülke Küba Krizi ile yine karşı karşıya gelmiştir. Küba Fidel Castro liderliğinde komünist rejimle yönetilmiş ve Sovyetlerin alanı haline gelmiştir. ABD bu duruma engel olabilmek için öncelikli olarak ambargo koymuş, sonrasında Kübalı mültecilerin işgalini desteklemiş ve son olarak ABD müdahalede bulunmuştur fakat bu durum sonuçsuz kalmıştır.⁷² Durum her iki tarafında geri adım atması ve Türkiye'deki füzelerin kaldırılmasını öngören bir anlaşma ile sonlandırılmıştır. Sonrasında da aynı durumun yaşanmaması adına ABD ve SSCB arasında detant diğer bir ifadeyle yumuşama dönemi başlamıştır. Bunun devamında da birtakım silahsızlanma anlaşmaları yapılmıştır.

⁷⁰ Çağrı Erhan, Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı, ‘ ‘Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi’ ’, Ankara, 1996, Cilt:51, Sayı:1, s.286.

(http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/51/1/17_cagri_erhan.pdf), (14.05.2016)

⁷¹ Steven W.Hook-John Spanier, *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*, Çeviren: Özge Zihnioğlu Tanırlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s.68-69.

⁷² John Spanier, *American Foreign Policy Since World War II*, Washington Congressional Quarterly, 1992, s.126

Öte yandan ABD dış politikasındaki gelişmelere baktığımızda Vietnam Savaşı ve bu yumuşama döneminde silahsızlanma kararına ilaveten silahların denetlenmesi söz konusu olmuş sonrasında da Henry Kissenger'ın fikirleri ABD'nin dış politikasını daha da uyumlu hale getirmiştir.

SSCB'nin dağılmaya başlamasıyla Soğuk Savaş sona ermeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinde Mikhail Gorbachev'in dünya görüşü ve Ronald Reagan'ın yönetiminin izlediği yeniden silahlanma ve Yıldız Savaşları politikaları etkili olmuştur.⁷³ 1991 yılında Gorbachev'un SSCB yönetimini bırakmasıyla SSCB dağılma sürecine girmiştir.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte iki kutuplu olan dünya düzeni yerini tek kutuplu dünya düzenine bırakmıştır. ABD gücünü bir kez daha dünyaya göstermiştir.⁷⁴ SSCB dağılmasında sonra uluslararası alanda Rusya yerini almıştır.

Sonuç olarak SSCB dağılması dolayısıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Rusya kendi iç politikasına yönelmiş bu yüzden de dış politikada etkili olamamıştır. Bu durum 1990-2000 arasındaki dönemde ABD'yi süper güç yapmıştır.⁷⁵

⁷³ <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/68/2/6.-Klavis-Kolasi.pdf>, (23.05.2016)

⁷⁴ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkiler ..",s.521.

⁷⁵ <http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.WGFPD1OLTIU> ,(13.06.2016)

İKİNCİ BÖLÜM

COĞRAFI, TARİHSEL, JEOSTRATEJİK VE POLİTİK AÇIDAN BALKANLAR

2.1. Kavram Olarak ‘Balkanlar’

Balkan sözcüğü ‘sarp ve ormanlarla kaplı sıradağ’ anlamına gelen Türkçe bir kelimedir.⁷⁶ Balkan yarımadası Avrupa kıtasının güneyinde bulunan üç büyük yarımadadan biridir.

Günümüzde Balkan coğrafyasına yapılan Balkanlar tanımlaması bundan yaklaşık iki yüzyıl öncesinde yoktur. Bu bölgeye o zamanlar Rumeli denilmiştir. Şöyle ifade edilirse; Osmanlı İmparatorluğu’nun Bizans’tan fethettiği Roma topraklarıdır. Bu coğrafyanın Balkanlar olarak adlandırılması 19.yy’nin sonlarına doğru yapılmıştır.⁷⁷

18. ve 19.yy boyunca Balkanlar tanımı yerine Türklerin Avrupa’daki toprakları tanımı kullanılmıştır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu bu coğrafyadaki hakimiyetini gitgide kaybedip küçülecek ve toprak kaybedecektir. Özellikle 1878 ve 1908 yılları arasında Osmanlı Balkanlarda oldukça fazla toprak kaybı

⁷⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5786d37d91e6.46293835, (16.06.2016)

⁷⁷ Mark Mazower, ‘Bizans’ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar’, Çeviri: Ayşe Ozil, Alfa Tarih, İstanbul, 2014,s.25.

yaşamıştır. Bugün kullandığımız Balkanlar kelimesi tam da bu dönemde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁷⁸

1929 yılında Otto Maul tarafından Balkan yarımadasına Güneydoğu Avrupa tanımı yapılmış ve bu kullanımın daha doğru olduğu vurgulanmıştır. Bu terim 1930 ve 1940'lı yıllarda Nazilerin jeopolitik fikirlerini yansıtan bir kavrama dönüşüştür.⁷⁹ Bu sebeple ABD tarafından da daha tarafsız bir kullanım olacağı düşünülen Balkan kelimesi Güneydoğu Avrupa kelimesinin yerine kullanılmaya başlanmıştır.

2.2. Balkanlara Genel Bakış

2.2.1. Balkanların Fiziki, Etnik ve Siyasi Yapısı

Balkan yarımadası, Avrupa kıtasının güneydoğusunda bulunan , bölgede yer alan sarp dağlardan adını almaktadır. Balkanlar kelimesi, batı kaynaklarında 'Peninsule romaine' , 'Turquie d'Europe', 'State Ottoman d'Europe' şeklinde kullanılmıştır. Türkçe adlandırmalarda da 'Avrupa-i Osmani', 'Rumeli-i Şahane' olarak kullanılmıştır.⁸⁰

Balkan yarımadası, batıda Adriyatik Denizi, doğuda Karadeniz, kuzeyde Tuna ve Sava Nehirleri ,Doğu Karpatlar , Transilvanya Alpleri, güneyde

⁷⁸ Mark Mazower, ''a,g,e'',s.28-29

⁷⁹ Muhammet Kaçmaz, ''Balkan Coğrafyası , Türk Tarihinde Balkanlar,''Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları,Sakarya, 2013, Cilt 1,s.7.

⁸⁰ <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/3102016104056pdf.pdf> ,(29.06.2016)

Akdeniz' e kadar uzanır. Bölgedeki sıradağlar; Karpatlar, Pindhos Dağları, Dinar Alpleri, Rodop Dağları'dır.⁸¹

Kuzeyde , Tuna ve Sava Nehirleri ve kolları Bosna, Morava, Kupa, Drina, Iskar ile Karadeniz'e kadar ulaşır. Tuna Nehri dışında bölgedeki diğer nehirlerin su taşımacılığı konusunda elverişsiz oluşu sebebiyle Balkanlarda su yolu ulaşımı da gelişmemiştir. Ayrıca bölgenin dağlık oluşu iklim çeşitliliğini yaratmıştır. İç kesimlerde kışları soğuk yazları sıcak iken, kıyı kesimlerinde kışları serin ve yağışlı yazları sıcak ve kurak geçmektedir. Bu iklim tipleri sonucunda farklı bitki örtüsü ve buna bağlı olarak çeşitli ekosistemler oluşmuştur.⁸² Bunun dışında bölgenin dağlık oluşu dil, din ve kültürel yapının şekillenmesine etki etmiştir.

Balkan yarımadasında yer alan ülkeler; Yunanistan, Türkiye'nin Avrupa yakasında bulunan -Doğu Trakya bölümü- ,Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Kosova ,Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya'dır.

Balkanlar geçmişten günümüze çok uluslu bir yapının parçası haline gelmiştir. Balkanlarda yaşayan en eski halklar; Yunanlılar ve İllirya kökenli Arnavutlardır. Bunun dışında bir çok halk daha vardır fakat zamanla bu halklar kimliklerini yitirmişlerdir. Balkanların etnik yapısını oluşturan önemli halklar ; Yunanlılar, Bulgarlar, Sırlar, Makedonlar, Boşnaklar, Arnavutlar, Türkler, Slovenler, Hırvatlar ve Karadağlılardır.

⁸¹ <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/3102016104056pdf.pdf> , (09.04.2016)

⁸²Ali Yiğit, Balkan Yarımadası'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman Nüfus Varlığı,(http://www.academia.edu/22474078/_39_Balkan_Yar%C4%B1madas%C4%B1n%C4%B1n_Be%C5%9Feri_Co%C4%9Frafya_%C3%96zellikleri_ve_T%C3%BCrk_ve_veya_M%C3%BCsl%C3%BCman_N%C3%BCfus_Var%C4%B1n%C4%9F%C4%B1), (16.06.2016)

Balkan ülkelerinin etnik açıdan inceleyeceğimiz öncelikle Bulgaristan ile başlayacağız..

Bulgaristan'da bulunan azınlık gruplarından bazıları şu şekildedir; Yunanlılar, Türkler, Çingener, Ulahlar, Karakaçanlar, Yahudiler ve Ermenilerdir. Bulgaristan'da "ana dili Bulgarca olmayan Bulgar vatandaşları" şeklinde tanımlanan azınlıklardan Pomaklar da Bulgar olarak kabul edilmektedirler.⁸³

Ayrıca Bulgaristan'da bulunan diğer bir azınlık grup Makedonlardır. Fakat Bulgaristan Makedon ulusal kimliğini tanımadığı için Makedonları azınlık grup olarak kabul etmemektedir. Bunun dışında ülkede bulunan yaklaşık 600 bin nüfuslu Çingenerin bir kısmı Hristiyan bir kısmı Müslüman olarak yaşam sürmektedir.⁸⁴

Yunanistan'a bakacak olursak; 1829 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte birtakım azınlık gruplar ortaya çıkmıştır. Bu azınlık gruplarından bazıları; Türkler, Ulahlar, Pomaklar, Makedonlar ve Arnavutlardır. Türklerin sayısı 150 bin civarındadır ve daha çok Batı Trakya bölgesinde yaşamaktadırlar.

1923 yılında yapılan Lozan Antlaşması "Azınlıkların Korunması" adı altında Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlıkların statüsünü belirleyen bazı hükümler getirmektedir. 45.maddeye göre; Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanımış olan hakları, Yunanistan'da kendi ülkesinde yaşayan Müslüman azınlığa tanımıştır. Buna göre antlaşmanın 37.maddesinden 45.maddesine kadar

⁸³ Bilgehan A.Gökdağ , Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları
http://www.karam.org.tr/Makaleler/1474266536_002%20batsiz.pdf ,(12.08.2016)

⁸⁴ http://www.karam.org.tr/Makaleler/1474266536_002%20batsiz.pdf , (12.08.2016)

düzenlenen tüm haklardan Yunanistan'daki Müslüman azınlıkta yararlanacaktır.⁸⁵ Fakat Yunan hükümeti bu duruma bağlılık göstermemiştir.

Yunanistan, ülkesinde yaşadığı bu Türk azınlığı etnik bir grup olmaktan çok dini bir Müslüman azınlık halinde görmektedir.

Ülkede yaşayan Pomakların, Müslüman Türk azınlığından uzaklaştırılması amacıyla Pomak kültürünün canlandırılması ve kimlik oluşumlarının desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Arnavutlar ve Makedonlar ise kendi anavatanlarına sınır olan bölgelerde yaşamışlardır.⁸⁶

Arnavutluk'a bakacak olursak; Arnavutlar, M.Ö. 2000 yıllarında Balkan yarımadasına yerleşen İlliryalıların torunlarıdır. Arnavutluk 1912 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Arnavut halkının büyük bir kısmı kendi ülkesinin sınırları dışında yaşamaktadır.

Arnavutluk'ta görülen etnik sorunun sebebi üç farklı din inancının olmasıdır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra nüfusun yaklaşık %70'i Müslüman , %17'si Ortodoks ve % 10'u Katoliklerden oluşmaktadır. Ülkedeki en önemli etnik azınlık Yunanlılardır. Dolayısıyla Yunanca konuşanların sayısı da oldukça fazladır. Ayrıca Yunanistan, ülkedeki Ortodoks Arnavutları da 'Yunanlı' olarak kabul etmektedir.⁸⁷

⁸⁵ Turgay Cin, *Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği*, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s.75.

⁸⁶ http://www.karam.org.tr/Makaleler/1474266536_002%20batsiz.pdf ,(15.08.2016)

⁸⁷ Stefanos Yerasimos, ' *Milliyetler ve Sınırlar. Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu* ', Çeviren: Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.42.

Romanya'yı ele alırsak ; Romanya nüfusunun %88'i Romen, %8'i Macar, %2'si Alman'dır. Bunun dışında Türkler, Tatarlar, Ruslar, Bulgarlar, Yunanlılar, Çekler, Slovaklar, Yahudiler, Ermeniler, Çingeneler ve Sırp-Hırvat-Sloven gruplar bulunmaktadır. Halkın %80'i Ortodoks, %10'u Katolik'tir. Az sayıda Müslüman, Yahudi ve Kalvenist bulunmaktadır.⁸⁸

Türk nüfusun yoğun olduğu bölge Dobruca bölgesidir. Burada Rumeli, Kırım ve Hristiyan Türk toplumu olan Gagavuz Türkleri yaşamaktadır. 1940 yılında Güney Dobruca'nın Bulgaristan'a verilmesi sonucu buradaki Türk nüfus sayısı azalmıştır.

Hırvatistan'ı ele alırsak; Hırvatistan 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Nüfusun büyük bir kısmını Hırvatlar oluşturmaktadır. Bunun dışında az sayıda Sırlar, Boşnaklar, Macarlar ve Slovenler bulunmaktadır.

Slovenya'yı ele alırsak; 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Slovenya etnik açıdan oldukça homojen bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı azınlık nüfusun en az olduğu Balkan ülkesidir. Nüfusun yaklaşık %90'ı Sloven, geri kalanı Sırp, Hırvat ve Boşnak'tır. Slovenler Güney Slav halkı olmalarına rağmen Slav toplumundan kültürel olarak farklıdır. 2002 verilerine göre; halkın % 57,8'i Katolik %3,3'ü Ortodoks olmak üzere halkın büyük bir kısmı Hristiyan'dır.⁸⁹

Bosna-Hersek'i ele alırsak; 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosna-Hersek Cumhuriyeti iki entiteden oluşmaktadır. Bunlardan biri Hırvatlardan ve Boşnaklardan oluşan Bosna-Hersek Federasyonu , diğeri Sırlardan oluşan Sırp

⁸⁸ http://www.romanya.org/romanya_nufus_bilgileri.html, (19.08.2016)

⁸⁹ http://www.academia.edu/22474078/_39_Balkan_Yar%C4%B1mad%C4%B1n%C4%B1n_Be%C5%9Feri_Co%C4%9Frafya_%C3%96zellikleri_ve_T%C3%BCrk_ve_veya_M%C3%BCsl%C3%BCman_N%C3%BCfus_Var%C4%B1%C4%9F%C4%B1, (28.08.2016)

Cumhuriyeti'dir. Ayrıca bir özerk bölge bulunmaktadır.1992 yılındaki bağımsızlık referandumuna katılmayan Sırlar , referandum sonucunu kabul etmeyip protesto etmiş ve savaş açmışlardır. Ülkede üç yıl boyunca süren ve yüz binlerce insanın ölmesine sebep olan 'Bosna Savaşı' yaşanmıştır.⁹⁰ Bu iç savaşı sonlandırmak için 1995 yılında Dayton Antlaşması imzalanmıştır.

Ülke de üç ayrı millet ve üç farklı dini inanış mevcuttur. Bunlar; Ortodoks Sırlar, Müslüman Boşnaklar ve Katolik Hırvatlardır. Bu üç ayrı millette ülke de çoğunluk statüsünde değildir. Durum böyle olunca her millet kendi azınlık psikolojisini yaşamaktadır. Sırlar ve Hırvatlar anavatanlarından ve soydaşlarından ayrı kalma, Müslümanlar ise kendilerini bu iki halkın arasında kalmış hissetmiştir.⁹¹

Bosna-Hersek Devlet İstatistik Kurumu'nun yayımlandığı raporda; ülkedeki iki entite için şu bildirimler yapılmıştır; Bosna-Hersek Federasyonu'nun nüfusunda artış eğiliminde olduğu ve 2011 istatistik verilerine göre nüfus yılda ortalama %0,6 artmıştır. Sırp Cumhuriyeti'nin nüfusunda ise 10 yıldır süre gelen bir azalma olduğu tespit edilmiştir.⁹²

Makedonya'yı ele alırsak; Makedonya, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Ülke, etnik açıdan incelendiğinde azınlık nüfus sebebiyle Balkanların en karmaşık ülkelerinden biridir. Özellikle Yunanistan'ın bu bağımsızlığa karşı gösterdiği tepki büyüktür. Yunanistan devleti, Makedonların Slavlaştırılmış Yunanlılar olduğunu öne sürmektedirler. Buna karşın Bulgaristan her ne kadar

⁹⁰ <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/siyasi-yapi/> ,(04.09.2016)

⁹¹ http://www.karam.org.tr/Makaleler/1474266536_002%20batsiz.pdf, (18.09.2016)

⁹²Balkanların nüfusu azalıyor, <http://www.aljazeera.com.tr/makale/balkanlarin-nufusu-azaliyor>, (23.09.2016)

Makedonya'nın bağımsızlığını tanımış olsa da Makedonları ayrı bir millet olarak kabul etmemiş ve hatta Makedonların Bulgar asıllı olduğunu öne sürmektedir.⁹³

Makedonya'nın %64,7'si Ortodoks, %34,3'ü Müslüman'dır. Müslümanların çoğunluğu Arnavutlardan oluşmaktadır. Bunun yanında bu grupta Türkler ve Boşnaklarda bulunmaktadır. Bu gruba, Müslüman Makedonlar adı da verilmektedir. Ayrıca bu topluluk mensupları kendilerini Torbeş olarak isimlendirmektedirler. Bunun sebebi ülkede ki Hristiyanlardan ayırt edilmek istemeleridir.⁹⁴

Sırbistan'ı ele alırsak; 2006 yılında Sırbistan-Karadağ birliğinin sona ermesi sonucu Sırbistan bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Nüfusun %82,86'si Sırp, geri kalan kısmı ise Macarlar, Boşnaklar, Romanlar oluşturur.⁹⁵ Ülke de yaşanan siyasi sorunlar sebebiyle ülkedeki azınlıklar farklı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Karadağ'ı ele alırsak ; 2006 yılında Sırbistan-Karadağ birliğinin sona ermesi sonucunda Karadağ'da bağımsızlığını kazanmıştır. Karadağ'ın etnik yapısı şu şekildedir; %43'ü Karadağlı, %32'si Sırp, geri kalan azınlık grupları ise Boşnaklar, Arnavutlar, Hırvatlar, Makedonlar, Romanlar, Slovenler ve İtalyanlar oluşturmuştur. Halkın %65'i Ortodoks, %20'si Müslüman kalamı ise Katolik ve Protestan'dır.⁹⁶

⁹³ http://www.karam.org.tr/Makaleler/1474266536_002%20batsiz.pdf, (13.10.2016)

⁹⁴ <http://www.makedonyauniversiteleri.com/makedonya-ve-din.html>, (18.10.2016)

⁹⁵ <http://aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/sirbistan/901489?amp=1>, (22.10.2016)

⁹⁶ Genç, Güzel ve Dinamik Karadağ ,
<http://www.diplomat.com.tr/atlas/sayilar/sayi13/sayfalar.asp?link=s13-2.htm> ,(21.11.2016)

2007 yılında Karadağ'da yürürlüğe giren yeni anayasa ile Karadağ'da yaşayan tüm milletler Karadağ vatandaşı olarak kabul edilmiştir. Böylece Karadağ halkı diğer uluslarla eşit tutulmuş ve hiçbir şekilde ayrıcalık tanınmamıştır.

Son olarak Kosova'yı ele alırsak; 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova'da nüfusun %93'ü Arnavut , %1,6'sı Boşnak, %1,5 'i Sırp , % 1,1'i Türk'tür. Bu halkların %96'sı Müslüman, %2,2'si Katolik ve %1,5'i Ortodoks'tur. ⁹⁷ Ülkede Arnavutlar çoğunlukta olmasına rağmen Kosova'nın bağımsızlığına kadar olan ki süreçte azınlık gibi görülmüşlerdir.

Arnavutlar, İlliryalıların torunları olarak eski çağlardan itibaren Kosova'da yaşamaya başladıklarını , Sırp'ların ise bölgeye sonradan geldiklerini öne sürmüştür. Sırp'lar ise Kosova'yı kendi toprakları olarak nitelendirmektedir. Bunun en büyük kanıtı olarak ta Sırp'ları yansıtan büyük kilise ve manastırların yaptırılmış olmasıdır. Örneğin ; 1219'da Kosova'da yaptırılan Sırp Ortodoks Kilisesinin Patrikhanesi'dir. ⁹⁸

Sonuç olarak, Balkanlarda etnik kimliğin en büyük belirleyicisi din ve dil faktörü olmuştur. Bu sebeple bölge çok kültürlü ve karmaşık bir hal almıştır. Bu etnik farklılıklar, aynı coğrafyada farklı dinleri, farklı dilleri , farklı kültürleri ve farklı siyasi hareketleri beraberinde getirmiştir. Balkanların bu çok yönlülüğü kimi zaman sükûnetli olsa da çoğu zaman çalkantılı bir şekilde çeşitli sorunlarla karşımıza çıkmıştır. Bu durumdan en fazla zarar gören Müslüman halk olmuştur.

⁹⁷ Kosova'da Nüfusun 96%'si Müslüman, 1.1 % 'i Türk
<http://www.kosovahaber.net/?page=2,12,10790>, (29.11.2016)

⁹⁸ Erhan Türbedar "Kosova Sorunu", *Balkanlar El Kitabı 1*, Çorum/Ankara, Karam & Vadi Yayınları , 2007,s.80.

Balkanların siyasi yapısına bakacak olursak, Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu sistemin sona ermesi SSCB'nin dağılması ile sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri Balkanların siyasi yapısını etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu durum Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin (YSFC) iç savaşa sürüklenip parçalanmasına sebep olmuştur. YSFC'yi oluşturan bu cumhuriyetler birer birer ayrıлып bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

1992-1995 yılları arasında Bosna Savaşı'nın yaşanması sonucu yönetsel olarak bölgede güç boşlukları meydana getirmiştir. Savaş, 1995 yılında ABD'de yapılan Dayton Antlaşması ile son bulmuştur. Dayton Antlaşması, Bosna-Hersek'i 2 entite, 10 kanton ve 1 özerk bölgeden oluşan bir devlet haline getirmiştir.

Bundan sonraki siyasi süreç tarihsel açıdan daha detaylı olarak sonraki bölümlerde incelenecektir.

2.2.2. Balkanların Jeostratejik Önemi

Balkan yarımadasının fiziki, siyasi, etnik yapısının yanı sıra bölgenin jeostratejik konumu da oldukça önem arz etmektedir.

Balkan yarımadası, Avrupa'nın beş büyük yarımadasından biridir. Balkan yarımadası içinde 12 devleti, 16 dili, 19 toplumu, 3 semavi dini barındırmaktadır. Bölge; Avrupa'dan Türk Boğazlarına, Süveyş Kanalı'na oradan Ortadoğu'ya açılmaktadır. Ayrıca Balkanlar 6 farklı denize açılan bir bölgede yer almaktadır.

Bunlar; Akdeniz, Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi, Adriyatik Denizi ve Tiran Denizi'dir.⁹⁹ Sahip olduğu bu konum dolayısıyla Balkanlar stratejik bir önem arz etmektedir.

Bölgenin coğrafi, siyasi, etnik ve dini açıdan stratejik bir öneme sahip olmasının en büyük nedeni eski Yugoslavya'dır. Bu topraklar dini açıdan İslamiyet ve Hristiyanlığın birleştiği yerlerin başında gelmektedir. Hristiyanlık, Boğazlar üzerinden Balkanlara ve buradan da Avrupa'ya yayılmıştır. İslamiyet ise Anadolu topraklarından Boğazlar yoluyla Balkanlara yayılmıştır.

Balkanlarda yaşanan siyasi olaylar beraberinde dış güçlerin müdahalesini ve iç savaşları getirmiş, etnik çeşitliliğin olduğu bu bölgede milliyetçiliğin öne çıkması bölünmelere yol açmıştır ve Yugoslavya'nın dağılmasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında siyasi olarak en büyük değişim Balkanlarda yaşanmıştır. Bosna'da yaşanan savaş, ABD'nin müdahalesi ile durdurulmuş ve Dayton Antlaşması imzalanmıştır. Bosna-Hersek jeopolitik konum itibariyle, Balkanlar ile Batı Avrupa, Batı Avrupa ile Güney Avrupa , Güney Avrupa ile Balkanlar arasında bir koridor oluşturmuştur. Ayrıca Hristiyan Batı toplumu ve Müslüman Doğu toplumu arasında bir köprü görevi görmektedir.¹⁰⁰ Bütün bu özellikler Bosna-Hersek'in jeopolitik önemini arttırmaktadır.

Bölgede stratejik öneme sahip bir diğer ülke Kosova'dır. Bölgede etnik açıdan çoğunluk Arnavutlardan oluşmaktadır. Fakat 20.yy itibariyle bölgede Sırp ve Arnavutlar arasında bir güç ve çıkar mücadelesi yaşanmıştır. Yaşanan bu olayların

⁹⁹ Hasret Çomak, Balkanlar ve Bosna-Hersek'in Jeopolitiği, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitigi, (12.12.2016)

¹⁰⁰ http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitigi, (14.12.2016)

sonunda NATO ülkeye müdahale kararı almıştır. Sonuç olarak ABD , Kosova’da daha ön plana çıkmış ve etkin rol oynamıştır.

Avrupa Birliği (AB) , bölge üzerinde her ne kadar siyasi ve askeri açıdan etkin olamasa da ekonomik alanda daha öne çıkmıştır. Ayrıca AB’nin Balkanlara karşı geliştirdiği barış ve istikrar vizyonu vardır. Çünkü Balkanların güvenliği demek dolayısıyla Avrupa’nın güvenliği demektir. Bu nedenle de Balkanlar ayrı bir önem arz etmektedir.

2.3. Balkan Yarımadasının Tarihsel Derinliği

Balkan yarımadası, coğrafi konumu açısından tarihte birçok ikiliğin bulunduğu bir yer olmuştur. Latin ve Yunan kültürü, sonrasında Roma döneminde Katoliklik ve Ortodoksluk devamında buna eklenen Müslümanlık bölgedeki çeşitliliği arttırmıştır.

Balkanlar, tarih boyunca Osmanlı hakimiyetinden önce de birçok ulusa ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bunlar Yunan Medeniyeti, Roma ve Bizans İmparatorluklarıdır.

Antik dönemlere baktığımızda ; Roma öncesi dönemde Yunan şehirlerinde çatışmalar yaşanmış, M.Ö. ,168 yılında Romalılar, İllirya Kralı Gentius’a karşı bir zafer kazanmış, kralı esir almıştır.¹⁰¹ Bu tarihten sonra bölge Romalıların hakimiyeti

¹⁰¹ <http://www.balturk.org.tr/balkan-tarihi/> ,(19.12.2016)

altına alınmıştır. Yunan şehirlerindeki savaşlar sebebiyle Roma İmparatorluğu bu hakimiyet alanını genişletmiştir. Böylece Balkanlarda Roma dönemi başlamıştır.

Bölgeye Hunların ve Got kavimlerinin yerleşmesi bölgenin korunması açısından önem arz etse de bir süre sonra Roma'nın yönetimi açısından bu durum sorun haline gelmiştir. Roma İmparatorluğunun son yıllarında bahsettiğimiz bu üç kavim- Romalılar, Hunlar, Gotlar- bir güç mücadelesine girmiş ve kendi hakimiyet alanlarını kurmuştur. Roma İmparatoru I. Theodosius'un ölmeden önce Roma topraklarını iki oğlu arasında paylaşırması dolayısıyla Balkanlar da ikiye bölünmüştür.¹⁰²

Roma İmparatoru I.Theodosius'un ölümünden sonra Hunlar Balkanlarda daha da güç kazanmış, birçok idari yapılanma da görev almıştır. Büyük Hun İmparatoru hükümdarı Attila'nın ölmesiyle Hunların Balkanlarda etkisi azalmış, idareleri ortadan kalkmıştır.

5. ve 6.yy'de, Slav toplulukları Balkanlara göç ederek yayılmaya ve yerleşmeye başlamıştır. Bulgarların Balkanlara gelişi sonrasında 11. ve 12. yy Peçenek ve Kuman Türk boyları Balkanlara göç etmişlerdir. 10.yy'da bölge Büyük Bulgar İmparatorluğu'nun hakimiyetine geçmiştir. 1014 yılında Bizans İmparatoru II.Basileios tarafından bu hakimiyete son verilmiş olup bölgeye Bizans İmparatorluğu yerleşmiştir. Geniş bir alana yayılan Bizans hakimiyetine de Sırp'lar son vermiştir. Bu dönemde Balkanlar, Doğu Roma Devleti (Bizans), Bulgar Krallığı ve Sırp Krallığı'nın hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur.¹⁰³

¹⁰² <http://www.balturk.org.tr/balkan-tarihi/>,(29.12.2016)

¹⁰³ <http://www.balturk.org.tr/balkan-tarihi/>,(29.12.2016)

Türklerin Balkanlara yerleşimi kısmen Kuman ve Peçenekler tarafından gerçekleşmiş olsa da ilk yerleşme 1261 yılında Moğollardan kaçıp Bizans'a sığınan Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'la gerçekleşmiştir.

Bundan sonraki dönemde ise Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hakimiyetini inceleyeceğiz.

2.3.1. Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti

Osmanlı Devleti , 1299 yılında kurulmuştur. Bu dönemde batıda hakimiyet gücü zayıflamış bir Bizans ve doğuda ise Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin yıkılması sonucu ortaya çıkan birçok beylik bulunmaktadır. Bu sebeple Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren bu bölgedeki toprakları ele geçirmeye başlamıştır. 15.yy sonunda Osmanlı Devleti sınırlarını oldukça genişletmiş ve bu hakimiyeti bir imparatorluğa dönüştürmüştür.

Her dönem olduğu gibi önem arz eden Balkanlar, bu büyük imparatorluk içinde oldukça önemli bir bölge olmuştur. Bu durumun başlıca sebeplerine bakacak olursak; Birincisi, 14. ve 15.yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlara doğru genişlemesi sonucu imparatorluğun bir 'Balkan İmparatorluğu' haline dönüşmüş olması sonucu Balkan topraklarının muhafaza edilmesi gerekmektedir. İkincisi, bölgenin hayvansal ve tarımsal ürünlerinin Osmanlı sarayının, ordunun ve başlıca büyük şehirlerinin gıda ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Üçüncüsü; bölgenin zengin şehirleri - Sofya, Selanik, Saraybosna - Osmanlı hazinesi için önemli bir gelir kaynağı olmasıdır. Dördüncüsü; Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'da meydana gelen siyasal, sanatsal ve teknolojik alandaki gelişmelere Balkanlar üzerinden ulaştırılmasıdır. Beşincisi; Osmanlı İmparatorluğu'nun devşirme sistemini en çok uyguladığı yerin Balkanlar olmasıdır.

Son olarak altıncısı; 1453 yılı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi olan İstanbul'un Avrupa'dan gelecek tehlikelere karşı İstanbul'un korunması açısından Balkanlar, stratejik bir önem arz etmektedir. ¹⁰⁴

Başlıca gösterilen bu altı sebepten dolayı Osmanlı İmparatorluğu idarecileri , Balkanlara ayrı bir önem vermiş ve bu yönde ilerleyip imparatorluk topraklarını genişletmişlerdir. Durum böyle olunca Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık 550 yıl boyunca Balkanlara izini bırakmış ve etkisini uzun yıllar sürdürmüştür.

Osmanlı Devleti, kuruluş döneminde öncelikli olarak Batı'ya yönelmiştir. Çünkü Anadolu'da bu dönemde Türk beylikleri bulunmaktadır. Bu sebeple onlarla mücadeleden başlangıçta uzak durmuştur. Fakat Karesioğulları Beyliği donanmasının Osmanlı Devleti'ne katılmasıyla Rumeli topraklarına geçiş ve fetihler kolaylaşmıştır.

Öte yandan Bizans'ın içinde bulunduğu iç karışıklık ve taht mücadelesi etkili Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yayılmasında etkili olmuştur. 1341 yılında Bizans İmparatoru III. Andronikos'un vefat etmesiyle yerine oğlu V.Ionnes Paleologos (V.John) 9 yaşında iken tahta geçmiştir. Kralın yaş itibariyle küçük olması sebebiyle Kantakuzenus vasi olarak tayin edilmiştir. Bizans aristokrasisi tarafından desteklenen Kantakuzenus, iktidarı ele geçirmek için bir mücadele içine girmiştir. Kantakuzenus aldığı başarısızlıklar sonrasında Sırp Kralı Stefan Duşan , Aydınoğlu Umur Bey ve son olarak ta Osmanlı Devleti hükümdarı Orhan Bey'den yardım istemiştir. Orhan Bey bu durumun Türklerin Rumeli'ye geçişini kolaylaştıracağı düşüncesiyle yardım isteğini kabul etmiştir. Orhan Bey'in sağladığı bu askeri yardımla Kantakuzenus

¹⁰⁴ Caner Sancaktar, Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* , Cilt 2, Sayı:2 , 2011 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/69529>, (17.01.2017)

İmparator olmuştur. Bu yardımın karşılığında da Orhan Bey ,İmparatorun kız kardeşi Theodora ile evlenmiştir.¹⁰⁵

Kantakuzenus, Balkan seferlerine başlamış ve Sırp ve Bulgarlara karşı mücadele etmiştir. Balkanlarda çıkan bu ayaklanma ve mücadelelere karşılık Bizans İmparatoru Kantakuzenus Orhan Bey'den tekrar yardım istemiştir. Orhan Bey , bunun karşılığında oğlu Süleyman Paşa beraberliğinde 20 bin askeri görevlendirmiştir. Süleyman Paşa, Sırp ve Bulgar kuvvetlerini yenmesi üzerine Kantakuzenus Gelibolu'daki Çimpe Kalesi'ni Osmanlı Devleti'ne vermiştir. Böylece Osmanlı Devleti Rumeli topraklarına ilk defa ayak basmış ve Osmanlı Devleti'nin Balkan fetihlerine başlamasında önemli bir üs olmuştur.

Osmanlı Devleti Bizans'ın içinde bulunduğu durumdan yararlanıp Balkanlar istikametinde olmak üzere Trakya'dan yayılmaya başlamıştır. Balkanlarda ilerleyebilmek için öncelikle Edirne'nin alınması gerekmektedir. I. Murat, Bizans'ın ve Sırp'ların Edirne'ye olan yardımların önüne geçmek için 1361 yılında Edirne'yi fethetmiştir. Sonrasında Filibe ve Gümülcine'nin alınmasıyla Bizans'ın Sırp ve Bulgar devletleriyle olan kara bağlantısı kesilmiştir. Osmanlı Devleti, Rumeli'de fethettiği topraklarda güvenliği tesis etme ve kalıcı hale getirebilmek için imar ve iskan çalışmaları başlatmıştır. Bu topraklara Türk-İslam kimliğini kazandırmak için öncelikle Türk nüfusun arttırılmasına önem vermiş ve Anadolu'dan göç ettirilen Türkleri buraya yerleştirmiştir.¹⁰⁶

Sonrasında I. Murat, 1364 yılında yaptığı Sırp Sındığı Savaşı'yla Sırp'ları büyük bir yenilgiye uğratmış, Meriç Nehri Osmanlı'nın kontrolü altına alınmış ve böylece Filibe Kalesi kuşatılmış, ilk defa Lala Şahin Paşa Rumeli Beyler Beyi olarak

¹⁰⁵ Zülküf Oruç, “ Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği) ‘ ,(Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi),Sakarya, Mart 201 1,s.36.

¹⁰⁶ <http://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/balkanlardaki-fetihler/> ,(23.01.2017)

atanmıştır. Bu zafere karşılık Sırp'lar tekrar taarruza geçmiş ve 1371 yılında II. Çirmen Savaşı yapılmıştır. Savaşın sonunda kazanılan Osmanlı Devleti zaferiyle Makedonya'nın kapıları açılmış ve Bulgar Krallığı üçe bölünmüştür. 1365 yılında Edirne devletin merkezi haline gelmiş ve Osmanlı Devleti'nin başkenti Bursa'dan Edirne'ye taşınmıştır. Bu durum I. Murat'ın Balkanlar yönündeki yayılmacılığındaki kararlılığını göstermektedir.¹⁰⁷

1389 I. Kosova Savaşı'nda Sırp ve Bosna orduları , 1396 Niğbolu , 1444 Varna ve 1448 II. Kosova Savaşı'nda Haçlı ordusu yenilgiye uğratılmıştır. Bu dönemde yapılan savaşlarla Niş, Serez, Ohri, Üsküp, Sofya, Şumnu, Tırnova, Vidin, Atina, Selanik, Yanya, Zvornik, Srebrenica, Novo Brod, İstanbul, Ragusa gibi birçok Balkan şehirleri Osmanlı Devleti topraklarına dahil edilmiştir. Özellikle 1453 İstanbul'un fethi, Balkanların hakimiyeti açısından önem arz etmektedir. Fetih sonrasında da 1478 'de Arnavutluk, 1460'da Mora Yarımadası, 1463'te Bosna, 1479'da Şkodra, 1482'de Hersek, 1484'te Kilia ve Akkerman, 1498'de Karadağ, Osmanlı toprakları olmuştur.¹⁰⁸

1480 yılına gelindiğinde II. Mehmet, Balkan fethini büyük ölçüde tamamlamış ve İtalya seferine çıkmıştır. Sonrasında ise II. Beyazıd'ın oğlu Sultan Selim, imparatorluğun Balkanlardaki varlığını sağlamlaştırma adına Ortadoğu bölgesine yönelmiştir. Sultan Selim'in den sonra oğlu Sultan Süleyman döneminde Macaristan'a sefer düzenlemiştir. 1521 yılında Belgrad'ı, 1522 yılında da Rodos fethedilmiştir. Ancak bu dönemde Balkanlar'daki büyük fetih hareketi 1541'de Macaristan topraklarının tamamının alınması olmuştur. Sonrasında Sultan Süleyman, I. Viyana Kuşatmasını başlatmıştır. Ancak Budin'den beklenen desteğin gelmemesi, olumsuz hava şartları ve mevcut erzakın tükenmesi sonucu kuşatma geri çekilmiştir.

¹⁰⁷ Zülküf Oruç, " Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği) ", (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya, Mart 2011, s.38

¹⁰⁸ Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* , Cilt 2, Sayı:2 , 2011

Bu yenilgi sonrasında Sultan Süleyman savaş politikasını tamamıyla değiştirmiştir ve ardından Viyana'ya dört sefer daha düzenlemiştir. ¹⁰⁹

Mohaç Meydan Savaşı'ndan sonra Macarların mağlubiyeti üzerine Macaristan toprakları Osmanlı Devleti'ne bağlanmasıyla Osmanlı-Avusturya ilişkileri başlamıştır. 1699 Karlofça Antlaşması ile savaşlar sona ermiş , Osmanlı Devleti Macaristan topraklarının büyük bir kısmını Avusturya'ya bırakması sonucu Osmanlı İmparatorluğu ilk kez toprak kaybetmeye başlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin Batılı Devletler karşısındaki üstünlüğü de sona ermiştir. Osmanlı Devleti sonrasında da Batı'da yaşadığı toprak kayıpları üzerine Avrupa'da uyguladığı genişleme siyasetinden vazgeçerek , özellikle Avusturya başta olmak üzere aleyhinde hareket eden diğer devletlerin sınırlarını genişletmelerine karşın savunma durumuna geçmiştir. ¹¹⁰

Kısacası, Karlofça Antlaşmasıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki ilerleyişi durmuş, Balkanlar üzerindeki hakimiyeti zayıflamaya başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan halkların milletler sorunu olarak ortaya çıkışı 18.yy sonlarına doğrudur.

1768-1774 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşlarının sonucunda yapılan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması Rusya'ya, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ortodokslara koruyuculuk hakkını vermiştir. Bu sayede Rusya, Balkanlardaki Ortodoks halklar üzerinde de etkisini arttırma fırsatı bulmuş, Osmanlı

¹⁰⁹Kanuni Dönemi Osmanlı-Habsburg Mücadelesinde Macaristan
http://www.academia.edu/35581981/Kanuni_D%C3%B6nemi_Osmanl%C4%B1-Habsburg_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_Macaristan.pdf ,(10.02.2017)

¹¹⁰ Uğur Kurtaran , XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri, *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2014,Sayı XVII, s.395-398,
http://www.johschool.com/Makaleler/1632122208_18.%20u.kurtaran.pdf), (11.02.2017)

İmparatorluğu'na karşı kışkırtma ve aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştur. Rusya elindeki bu yetkiyi zamanla genişleterek kendi emperyalist çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Buna karşılık diğer büyük güçlerinde aynı çıkarlar çevresinde birleşmesi ve buna göre hareket etmesi sonucu milletler sorununu ortaya çıkarmıştır.

1815 Viyana Kongresi, Avrupa devletleri arasındaki dengenin sağlanmasına ve milliyetçilik akımının Avrupa'nın merkezinden çevre bölgelere yayılmasına olanak sağlamıştır.

19.yy'da başlayan milliyetçilik hareketleri, Osmanlı Devleti'nin topraklarının bulunduğu Bakanlarda yayılmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin dağılmasını hızlandırmış hatta devletin en kanlı olayları bu coğrafyada yaşanmıştır. Sırp isyanıyla başlayan sonrasında Yunan ayaklanmalarıyla devam eden sürecin sonunda Balkan milletleri kendi ulusal devletlerini kurmuşlardır. Bu yüzyıl Balkanlar için 'ulusçuluk çağı' olarak nitelendirilmektedir.¹¹¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışını hızlandıran Balkan ayaklanmalarından bir diğeri 1876 'da ki Bulgaristan ayaklanmasıdır. Bulgar milliyetçiliğinin ve bağımsızlığının yükselişinde Rusya'nın Panslavizm politikasının yanı sıra Amerika'nın misyonerlik faaliyetleri de etkili olmuştur. 1840'lı yıllarda Amerikalı misyonerler Protestanlığı yaymak için Bulgarca öğrenmişler ve okullar açarak eğitim alanında faaliyet göstermişlerdir.¹¹²

19.yy sonlarına doğru Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Balkan milliyetçiliğini kendisi içinde tehdit olarak algılamış ve Osmanlı İmparatorluğu ile

¹¹¹ Meltem Begüm Saatçi, Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller , *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt:6, Sayı:23,Güz 2009,s.13-28

¹¹² Fahri Yetim, Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılıma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:25,2011,s.292.

iyi ilişkiler kurmuş iş birliği yapmıştır. Fakat 1878'de Bosna-Hersek'in işgali ve ilhakı sonrasında Girit hükümeti , 1908 yılında Yunanistan'a bağlandığını ilan etmiştir. Esas olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki çözülmesi 1912'de başlayan Balkan Savaşları'yla olmuştur.

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşları sonucunda Arnavutluk, Makedonya, Ege Adaları ve Girit dahil Rumeli toprakları kaybedilmiştir. Böylece Balkanlarda yaklaşık 500 yıl süren Osmanlı hakimiyeti 20.yy 'da sona ermeye başlamıştır.

2.3.2. İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar

İki savaş arası dönem; I. Dünya Savaşı'nın sonu ile II. Dünya Savaşı'nın başlangıcı arasındaki dönemdir. Diğer bir ifadeyle 1918 ile 1939 yılları arasında kapsayan yaklaşık 20 yıllık süreçtir.

I. Dünya Savaşı'nın Balkanlar'daki sonuçlarına baktığımızda; Bulgaristan Fransız-Sırp saldırıları karşısında yenilmiş ve bunun sonunda 1918 Atina Ateşkes Anlaşması'nı imzalamıştır. Böylece Bulgaristan Sırp ve Yunanlılardan aldığı toprakları boşaltacaktır. Avusturya, İtalya ile yaptığı ateşkes sonucunda Çekler, Macarlar, Hırvatlar, Slovenler, Sırp ve Avusturya Almanları bağımsızlıklarını ilan edince Habsburg İmparatorluğu tarihe karışmıştır. Macarlar ise, Avusturyalılara karşı ulusal meclis oluşturup savaşa son vermek için İtilaf Devletleri'ne başvurmuş

bunun sonucunda 1918'de Belgrat Anlaşması imzalandı savaş onlar için sona ermiş ve Macaristan'da cumhuriyet ilan edilmiştir.¹¹³

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar parçalanmış, savaştan galip çıkan Romanya, Bulgaristan'dan Güney Dobruca'yı, Rusya'dan Besarabya'yı, Macaristan'dan Transilvanya'nın çoğunluğunu alarak bir devlet kurmuştur. Bulgaristan 1919'da imzaladığı Neuilly Anlaşması ile Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Gümülcine ve Dedeğaç'ı Yunanistan'a, Makedonya'nın bazı topraklarını Yugoslavya'ya vermiştir.¹¹⁴

I. Dünya Savaşı esnasında Sırp, Hırvat ve Sloven kökenli aydınlar Londra'da yeni bir devlet kurulması için çalışmışlar savaşın sona ermesiyle bu çalışmalara hız vermişlerdir. Sırp prensi I.Aleksandr 1918'de Sırlar, Hırvatlar, Slovenler ve Karadağlılardan oluşan Sırp-Hırvat-Sloven (SHS) Krallığı adında bir devlet kurmuştur. Bu krallık 1929 yılında Yugoslavya adını almıştır.

I. Dünya Savaşı sonunda, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanmış ve 1919'da Saint Germain Barış Antlaşması ile Avusturya SHS Krallığının bağımsızlığını tanımıştır. 1920'de Macaristan'la da Trianon Anlaşması imzalanmıştır. Buna göre Macaristan; Slovakya, Çekoslovakya'ya; Transilvanya'yı, Romanya'ya; Hırvatistan'ı Yugoslavya'ya bırakmıştır.¹¹⁵ Böylece ortaya beş devlet çıkmıştır. Bunlar; Romanya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Avusturya ve Macaristan'dır. Yunanistan ve Bulgaristan'da bu iki savaş arası dönemde revizyonist yani değişimci bir yaklaşım izlemişlerdir. 1927'de Macaristan İtalya ile dostluk antlaşması imzalamasına rağmen 1933'te Almanya'da Hitlerin iktidara gelmesi

¹¹³ Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, Paradigma Akademi Yayınları ,Edirne, Haziran 2013,s.78-79.

¹¹⁴ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*
<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/kitap/1969/kitap.pdf>, (21.03.2017)

¹¹⁵ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 2.Baskı,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s.147-148.

üzerine Macaristan İtalya'dan çok Almanya'ya yakınlaşmıştır. 1918'de kurulan Çekoslovakya ise, batı ile bütünleşme gayesi içine girmiştir. Fakat yaşadığı ekonomik bunalım, etnik ve siyasi sorunlar bu duruma etki etmiştir. ¹¹⁶

SHS Krallığı'nda, Hırvatlar ve Sırlar arasındaki anlaşmazlıklar yaşanmış, Hırvatların federal bir sistem kurulması yönündeki talepleri Kral Aleksandr tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Kral 1929'da parlamentoyu feshedip, diktatörlük rejimine başlamıştır. Krallığın adı da Yugoslavya Krallığı olarak tanımlanmıştır. Kurulan yeni krallık Adriyatik'te Feiume limanını almıştır fakat İtalya'da ki Mussolini rejimine karşı bu limanın büyük bir bölümünü İtalya'ya bırakmıştır. Yugoslavya Krallığı liman arayışı için Arnavutluk kıyılarına yönelmek istemiş ancak burada da aynı İtalyan rejimiyle karşılaşmıştır. Sonrasında Yunanistan'la Selanik'teki serbest bölgenin kullanılması üzerine bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmadan dolayı çıkan birtakım olaylar sonucunda Yugoslavya Krallığı buradan da çekilmek zorunda kalmıştır. ¹¹⁷

Sorunların çözümlenememesi üzerine 1931 yılında yeni anayasa ile meşruti yönetime geçilmiştir. 1934 yılında Kral Aleksandr Hırvat Ustaşa örgütü tarafından öldürülmesi üzerine Yugoslavya Krallığı'nın politikalarında önemli değişimler yaşanmıştır. Aleksandr'ın oğlu Peter küçük olduğundan naip olarak yönetimi amcası Petar Pavle üstlenmiş olup seçimlerin ardından başbakanlığa Milan Stojadinovic'i getirmiştir. Ülke 1935-1939 yılları arasında Slovenlerin, Sırların ve Bosnalı Müslümanlardan oluşan ve Stojadinovic'in liderliğinde olan Yugoslav Radikal Birliği tarafından yönetilmiştir. Muhalefet Hırvat köylü partisi baskılarını arttırınca 1939 yılında Stojadinovic' istifa etmiş ardından Hırvatların lideri Macek ile uzlaşma sağlayan Cvetkovic hükümeti Hırvatlara geniş bir siyasi özerkliği içeren bir anlaşma yapmıştır. ¹¹⁸

¹¹⁶ Mithat Atabay, "a.g.e.", s.83-84.

¹¹⁷ Mithat Atabay, "a.g.e",s.85.

¹¹⁸ <http://www.academia.edu/35308123/SIRP-HIRVAT>

SLOVEN_KRALLI%C4%9EINDAN_YUGOSLAVYAYA_T%C3%9CRK%C4%B0YE-YUGOSLAVYA_%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0_(29.03.2017)

1930'lu yıllarda kendini göstermeye başlayan ekonomik kriz, Avrupa'nın genelinde etkili olmuş bunun sonucunda Yugoslavya Almanya ile yakınlaşmaya başlamıştır.

1937 yılında Yugoslavya Krallığı, Bulgaristan ve İtalya ile dostluk anlaşması imzalamıştır. Kral Aleksandr döneminde, Macaristan'ın revizyonist hareketleri karşısında Yugoslavya Fransa ile yakın ilişkiler kurmuş ve Küçük Antant'a üye olmuştur. 1934 'te Türkiye, Romanya ve Yunanistan ile Bulgaristan'ın revizyonist hareketlerine ve İtalya'ya karşı Balkan Antantı kurulmuştur. İtalya, Yugoslavya topraklarının tamamını elde edememekten yana rahatsız olmuş bunun üzerine Yugoslavya'da yaşayan muhalefet yanlısı olan Hırvat, Arnavut ve Makedonları desteklemiş ve ülke bütünlüğüne karşı ciddi bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Ayrıca Bulgaristan ve Macaristan'da Yugoslavya karşıtı olan grupları desteklemişlerdir.¹¹⁹

Sonuç olarak iki savaş arası dönemde, Yugoslavya'da yaşanan sorunlar; etnik, dini ve kültürel farklılıkların etkin olması , Sırp'ların ve Hırvat'ların farklı idari yapılanmalara yönelmesinden meydana gelmiştir. Bu çerçevede Balkanlarda bulunan diğer devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri de incelenmiştir.

2.3.3. ABD Dış Politikasında Balkanların Yeri ve Önemi

ABD dış politikasının kökenlerine baktığımızda bu durum ABD kuruluşundan itibaren şekillenmeye başlamıştır. ABD'nin kuruluşunun siyasal felsefe temelli olması onu dış politika açısından diğer devletlerin dış politikalarından farklı

¹¹⁹ Koray Erdoğan, *Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ABD ve Bosna-Hersek Krizi*, (Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli,2004,s.5.

kılmıştır. ABD'nin kuruluşunun temelinde siyasal ve dinsel özgürlüklerin ayrılmaz bir bütün, tamamlayıcı bir değer olduğu yer almaktadır. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin de evrensel nitelikte olması bu duruma özgün bir nitelik kazandırmıştır. Amerika'nın eski başkanlarından John Adams *''Tanrı'nın Amerika'yı özellikle kutsadığını ve Amerikan dış politikasının hakiki gidişatının ancak bu şekilde anlaşılabilceğini''* ifade etmiştir. ¹²⁰

Balkanlar coğrafyası, tarihin her döneminde jeostratejik açıdan farklı öneme sahip olmuştur. Değişen uluslararası konjonktür çerçevesinde bölgenin sahip olduğu bu stratejik önemde değişmiş ve yeniden şekillenmiştir.

Amerika'nın Balkanlardaki dış politikası özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde daha da şekillenmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası yapı iki kutuplu bir yapı olmasına rağmen savaşın sonunda ABD, Batı'da lider bir konuma sahip olmuştur. Böylelikle ABD'nin başat güç olması sebebiyle tek kutuplu sisteme geçilmiştir. ABD hegemonyasının siyasi, hukuki, ekonomi ve kültürel alanlarda etkin olmasına ilaveten askeri gücünde kendini göstermesi, bu hegemonyasını küresel alanda da göstermeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın kazanılmasıyla birlikte ABD'nin dış politika stratejileri de belirlenmiştir. Buna göre, *''Yeni Dünya Düzeni''*, *Önleyici Savaş ve Önleyici Vuruş''*, *''Clinton Doktrini''* söylemleri çerçevesinde dış politikaya uygulanmıştır. ¹²¹

¹²⁰ Gültekin Sümer, *''Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü''*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, s.122. (<https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/31080395/Amerikan-Dis-Politikasinin-Kokenleri.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1523803274&Signature=eijamNzb3dGXE6lylQiUTD8kQH0%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DAmerikan-Dis-Politikasinin-Kokenleri.pdf>), (06.04.2017)

¹²¹ M.Cem Oğultürk, *Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi, Güvenlik Stratejileri*, Yıl:10, Sayı:19, s.100.

ABD'nin kurucusu George Washington görevinden ayrılırken dış politika ile ilgili olarak Avrupa siyasetinin Amerika 'ya yabancı olduğunu, ABD'nin Avrupa ile aynı tarafta yer almaktan uzak durması gerektiği mesajını vermiştir. ABD'de , 1823 yılında başkan James Monroe tarafından Monreo Doktrini ilan edilmiştir. Bunun temelinde Avrupa ile Amerika'nın birbirinden ayrılması, Amerika'nın tek taraflılığı ve izolasyonist politikası yatmaktadır. Sonrasında ABD'nin sanayileşmesiyle ekonomisi güçlenmiş, nüfusu artmış, üretimi ve dolayısıyla ihracatı artmıştır. Bu durum dış politikaya yansımış ve "ilerici emperyalizm" kavramı ortaya çıkmıştır. Güçlenen ABD ekonomisi yeni yayılma alanlarını öngörüyordu. Bu durumun ilk örneği Porto Riko'nun 1898 'de İspanya'dan alınmış olmasıdır. ¹²² Başkan Theodore Roosevelt ile ilerici emperyalizm akımı daha da etkin bir hal kazanmış ve ABD'nin küresel güç olma yolundaki etkinliği artmıştır. Böylece ABD, reel olarak dış politika kimliği kazanmaya başlamıştır. Woodrow Wilson döneminde ise, ABD politikasına yüklenen misyon dünyaya barışı getirmek olmuştur.

1989 yılında Doğu Bloğu ülkelerinde sosyalist rejimlerin son bulması ve sonrasında SSCB'nin dağılıp Varşova Paktı'nın feshi ile sona eren Soğuk Savaş döneminden sonra uluslararası sistem tekrar yapılanma sürecine girmiştir. Yaşanan bu değişimlerin sonucunda uluslararası sistem iki kutuplu düzenden, tek kutuplu düzene geçmiştir. Bu durumda ABD'nin tek başına egemen güç olması sonucunda, o dönemin ABD Başkanı George Bush "yeni dünya düzeni" kavramını kamuoyuna sunmuştur. Bu kavramın içeriğinde uluslararası barışın sağlanması, çoğulcu demokratik rejimlerin kurulması, nükleer ve kitle imha silahlarının kaldırılması yer almaktadır. Bu "yeni dünya düzeni" söylemiyle başlayan dönemde ABD'nin, Soğuk Savaş sonrasında yaşanan ilk on yılda uluslararası politikayı yönlendirdiği ifade edilmiştir. ¹²³

¹²² Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", Uluslararası İlişkiler , Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008,s.124. (<https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/31080395/Amerikan-Dis-Politikasinin-Kokenleri.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1523803274&Signature=eiejamNzb3dGXE6lylQiUTD8kQHo%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DAmerikan-Dis-Politikasinin-Kokenleri.pdf>), (24.04.2017)

¹²³ Arif Bağbaşıoğlu, *NATO'nun Genişlemesi ve Balkanlar*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Doktora Tezi), Ankara, 2011, s.5-6.

ABD dış politikasının şekillenmesinde etkin bir rol oynayan eski Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'a göre, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünya düzeninde tek güç olarak karşımıza çıkması zaten kaçınılmaz bir durumdur. Soğuk Savaş sonrası Amerika'daki politikacılar, kanaat önderlerinden bazıları ABD'nin üstünlüğünü ve bu durumun gerekliliğini savunurken bunun yanında bazıları da bu süper güce başka kimsenin erişemeyeceği bundan sonra bu sistemin değişmeyeceğini savunmuşlardır. Bu görüşlere karşın olarak da, ABD'nin bu üstünlüğünü dengeleyebilmesi için ittifaklar kurmaya yöneleceği ve bu istikrarlı dönemin uzun sürmeyeceği fikrini savunmuşlardır.¹²⁴

1929'da yaşanan Dünya Ekonomik Bunalımı sonucunda Avrupa ve Amerika'nın karşılıklı ekonomik bağımlılığı üst seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da ortaya çıkan güç boşlukları karşısında ABD'nin izolasyonist politikasını devam ettirmesini imkansız kılmıştır. Sonrasında yaşanan Pearl Harbour saldırısı ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girmesine neden olan bu durum Amerikan dış politikasının dönüm noktalarından biri olmuştur. Çünkü Pearl Harbour saldırısından sonra Nazi yönetimindeki Almanya'da ABD'ye savaş ilan etmiştir. Savaşın sona ABD , yeni bir dünya düzeni kurma düşüncesiyle hareket etmiş ve bunun üzerine Birleşmiş Milletlerin merkezi Amerika'nın Newyork şehri seçilmiştir. Ayrıca 1947 yılında Avrupa'ya yönelik bir yardım paketi olan Marshall Planı'nın çalışmaları başlatılmıştır.¹²⁵

Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte Balkan coğrafyasındaki devletler ve milletler iki kutuplu sistemin etkisinde kalmıştır. Özellikle Yugoslavya'nın durumu daha belirginleşmiştir. Çünkü Yugoslav komünist lider Josip Tito, Stalin ile görüş ayrılığı yaşamış ve SSCB'nin üstünlüğünü kabul etmemesi üzerine Komünist

¹²⁴ Arif Bağbaşıoğlu, *NATO'nun Genişlemesi ve Balkanlar*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Doktora Tezi), Ankara, 2011, s.7

¹²⁵ <https://sourcebooks.fordham.edu/mod/1947marshallplan1.asp>,(02.05.2017)

Bloktan dışlanmıştı. ABD bu durumdan faydalanarak SSCB'yi çevreleme politikasını geliştirmiştir. Bu konuda ABD, müttefikleri olan Yunanistan ve Türkiye'nin ikili ilişkilerde Yugoslavya ile iyi ilişkiler kurmasına ve Balkan Antantı'nın imzalanmasına önem vermiştir. Fakat sonrasında bu durum Stalin'in vefat etmesi, Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs meselesi sebebiyle bozulması ve Ortadoğu'da yaşanan olaylar nedeniyle gerçekleştirilememiştir.¹²⁶

Soğuk Savaş döneminde ABD – Yugoslavya ilişkileri, 1947'de ABD'nin Avrupa'ya gönderdiği Marshall Planı yardımı ve Dünya Bankası yardımları çerçevesinde şekillenmiştir. Fakat sonrasında Yugoslavya'nın iki başat gücün arasında bağlantısız kalması iç ve dış politikada denge siyaseti izlemesine sebep olmuştur. Bu durum Yugoslavya açısından bakıldığında devlete siyasi, askeri ve ekonomik olarak fayda sağlamıştır. Fakat Tito'nun vefatıyla birlikte Yugoslavya'nın da vaziyeti de kötüleşmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda IMF'nin ekonomi politikası sonucu enflasyon ve işsizlik artmıştır.

Sonuç olarak Soğuk Savaş döneminde Balkanların durumuna baktığımızda ekonomik açıdan her ne kadar olumsuzluklar yaşansa da etnik ,dini ve siyasi istikrar açısından olumlu bir tablo görülmektedir. Fakat bu istikrarlı güven ortamı geçici bir durum yaratmış olup Soğuk Savaşın sona ermesiyle Yugoslavya devleti dış politikada bulunduğu konumu yitirmiştir. Dolayısıyla devamında etnik, dini, siyasi, ideolojik ve güvenlik sorunları baş göstermiş ve bu durum Yugoslavya'nın çöküşüne sebep olmuştur.

¹²⁶ M.Cem Oğultürk, Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:10, Sayı:19, s.103.

2.3.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanlar

II. Dünya Savaşı'nın ardından, iki kutuplu bir Dünya düzeni olarak karşımıza çıkan Soğuk Savaş dönemi içerisinde, Balkanlar coğrafyası, büyük oranda SSCB etkisi altında kalmıştır.

Kıbrıs sorunları neticesinde, bir dönem NATO'dan ayrılan ancak sonra geri dönen Yunanistan haricinde, 1961 yılında bağlantısızlar hareketinin, Belgrad'da kurulmasında başat rol üstlenen Yugoslavya dâhil, Balkanlar üzerinde sürekli olarak SSCB'nin varlığı hissedilmiştir. Buna ilaveten, bağlantısızlar hareketine de yapılan en önemli eleştirilerden birisi de, SSCB varlığına ve yayılmacılığına karşı etkin bir tutum sergileyememiş olmasıdır.¹²⁷

Balkanlardaki, en başat güç olarak karşımıza çıkan Yugoslavya'yı, SSCB etkisinden ayrı ve SSCB etkisinin derecesini de, Tito döneminden harici olarak düşünmek doğru bir yaklaşım olmaz. Stalin SSCB'sine karşı duruş sergileyen ve Kominform topluluğundan çıkartılmış olan Yugoslavya'da, Tito dönemi içerisindeki gelişmeler daha etkin rol oynamıştır. Ülkenin kuzey ve batı kanadı (özellikle Slovenya ve Hırvatistan), ekonomik olarak diğer bölgeleri beslemekteydi (örneğin nüfusun %8'ini oluşturan Slovenya, milli hasılanın %20'sini tek başına karşılıyordu). 1980 yılına dek, Tito Yugoslavya ile özdeşleşmiş bir lider olmuştur. Kurduğu yönetim ile hızlı gelişen, siyasi politik olaylara yön vermiştir.

Yugoslavya, Tito dönemi içerisinde her ne kadar SSCB etkisine karşı bir mücadelede içinde olmuşsa da, 1989 yılında SSCB'de başlayan politik gelişmeler

¹²⁷ Akademik Perspektif, ‘‘ Bağlantısızlar Hareketi ‘‘ 3 temmuz 2013
<http://akademikperspektif.com/2013/07/03/baglantisizlar-hareketi/> ,(09.06.2017)

1990 yılından itibaren Yugoslavya topraklarında etkisini göstermiştir.¹²⁸ SSCB'nin dağılması, doğal bir süreç olarak Soğuk Savaş döneminin de sona ermesine sebebiyet vermiştir. Bölgedeki baskın kutup aktörünün bölgeden çekilmesi, Tito döneminin son bulması, ülkenin son 10 yılını etkilemiş şöyle etkilemiştir; 20 milyar dolara ulaşan dış borçlanma , nüfusun yaklaşık %13'ünün işsiz olması ve ülkede yaşanan olaylar sonrasındaki ilk çözülme, Slovenya'da orduya karşı başlayan gösteriler olmuştur. 25 Haziran 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan ederek Yugoslavya'dan ayrılan ilk ülke Slovenya olmuştur. Slovenya'nın, ayrılma süreci, Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki Balkanların çözülmesindeki ilk siyasi noktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte, hem balkanlarda, hem de Batı ve Doğu Almanya üzerindeki SSCB etkisinin kalkması ve Almanya'nın bütün haline gelmesi ile bugün de halen söz konusu Balkan devletleri ile yakınlığıyla bilinen başta Almanya olmak üzere İtalya-Almanya-Avusturya ekseninde; Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Slovenya ve Hırvatistan desteklenmiş, buna istinaden Fransa ise hem ileride emsal bir olayın takibi olarak Bosna'nın da bağımsızlık istemiyle birlikte Avrupa'da olabilecek muhtemel bir İslam devleti ihtimali, hem de Alman yayılcılığı ve hegemonyasının genişleyebilecek olması dolayısıyla karşı çıkmıştır.¹²⁹

Yugoslavya'dan ilk ayrılan ülkenin Slovenya olması ve ardından onu Hırvatistan'ın takip etmesi, Yugoslavya'da yaşanan ekonomik degradasyonun 1980'lerden sonra artan etkisiyle ilişkilendirilebilir. Ancak bunun öncesinde, incelenmesi gereken önemli bir konu artan aşırı milliyetçiliktir. Çözülmeden bölünmeye giden süreçte, artan aşırı milliyetçilik etkin rol oynamıştır. 28 Haziran 1986 tarihinde, Tito'dan sonra iktidara gelen Sırp lider Slobodan Miloseviç, Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan Kosova Savaşı'nın 600.yıl dönümünü anma maksadıyla, savaşın yapıldığı meydana bir konuşma yapmıştır. Ona göre; Kosova'nın Arnavutluk'un siyasi sınırlarından koparılması bir başarı olarak nitelendirilirken,

¹²⁸ Oya A. Mughisiddin "Bosna Hersek : Güney Slavlar Birliği Dağılırken" *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 334, Ekim 1992, s.24

¹²⁹ Bora Tanıl "Belgeler, Sorunlar, Yugoslavya" Birikim Yayınları, İstanbul 1993,s.219

gelecekte yaşanacak aşırı milliyetçi eylemlerin Yugoslavya'nın dağılması sürecindeki siyasi boyutun bir nevi başlangıcıdır¹³⁰.

Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında, SSCB'nin dağılması ile birlikte, komünist rejimler de çökmüştür. Özellikle Yugoslavya'da, Tito'nun ölümüyle birlikte SSCB'nin dağılmasına tekabül eden süreçte, Yugoslavya'nın 20 milyar dolara ulaşan dış borcu, artan işsizlik, bölgeler arasındaki asimetrik ekonomik payda, ülkenin parçalanmasına giden süreçteki ekonomik yönü oluşturmaktadır. Ülkedeki aşırı milliyetçiliğin büyümesinde ve ayrılıkçı düşüncelerin ortaya çıkmasındaki regresyonu incelenmesi gereken bir konudur. Komünizmden kapitalizme geçiş dönemi, ülkedeki işsizliğin tavan yaptığı bir dönem olmuştur. Ülkedeki işsizlik oranı, 1980- 1988 yıllarında ortalama %14,2 iken, 1990'da %13,8 ve yıkılmanın başladığı 1991 yılının ilk yarısında %15,5 olmuştur¹³¹. Bundan hareketle, Soğuk Savaş sonrasındaki, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ekonomik nedenler ve milliyetçi olgular arasında pozitif bir korelasyon görülmektedir. Ayrıca, ilk olarak Sırp milliyetçiliği göze çarpsa da, Balkanlarda yaşayan diğer milletlerin de milliyetçiliği arttıran hareketlerde bulunması Yugoslavya'nın dağılmasını hızlandırmıştır.¹³²

Yugoslavya'da, artan işsizlik ve yoksulluğun sebebi öteki olarak görülmüştür. Bir siyasi propaganda aracı olarak, ekonomik koşullar öne sürülerek, "öteki" etnik ve dinsel gruplar sindirilmeye ve ekonomi-politik alandan tasfiye edilmeye çalışılmıştır¹³³. Tito'nun, bölgeler arasındaki dengeyi sağlamak amacıyla zaman

¹³⁰ Mustafa Selver " *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna* " 1.Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s.90

¹³¹ James H. Gapsinski, " *The Economic Structure and Failure of Yugoslavia*, Westport, Conn, Praeger Publishers , 1993 s.8'de Tablo 1.1 ; Ronald H. Linden, " The Impact of Interdependence Yugoslavia and International Change " , *Comparative Politics* , Vol.18, No. 2, 1986, s.222; Emil Primorac ve Mate Babic, " Systemic Change and Unemployment Growth in Yugoslavia,1965-1984" , *Slavic Review*, Vol 48 , No. 2 ,1989 s.208, Tablo 9.

¹³² Yeliz Okay- Tuncay Babalı " *Türkiye-Sırbistan İlişkileri* " 1.Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s.130

¹³³ Milika Zarkovic Bookman " *Economic Decline and Nationalism In The Balkans* " , New York, St. Martins Press, 1994.

zaman kullandığı bölgeleri karşı karşıya getirme politikası, bu dönemde bir kez daha kullanılacak, ancak bu sefer amaç bölgeler arası uyumun ve kontrolün sağlanması değil, aşırı milliyetçi bir grubun diğerini hiyerarşisi altına alması şeklinde olacaktır.

Yugoslavya'nın içinde bulunduğu bu duruma karşın özellikle ABD ve Fransa'nın bakışı ortak bir perspektifte olup, ayrılmaya karşı bir imaj çizmektedir. Örneğin; Avrupa Topluluğu (AT), şayet Slovenya, Yugoslavya'dan ayrılırsa, topluluğa katılmak için en az 50 yıl beklemesi gerektiğini ve yapılacak olan 1 milyar dolarlık yardımın, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü dâhilinde olacağını belirtmiştir.¹³⁴ ABD ise; uluslararası hukukun sınırlarının değişmezliği ilkesi uyarınca, Avrupa'daki istikrarı etkileyebileceği sebebiyle ayrılıkçı hareketleri yasadışı ve gayrimeşru bulmuştur.¹³⁵

Yugoslavya'dan ilk ayrılan devlet Slovenya'nın olması Yugoslav devletleri içerisinde bir domino etkisi yaratmıştır. Slovenya, ABD ve AT'nin tüm baskılarına karşın, diğer Batılı ülkelerle geliştirdiği kültürel, siyasal ve ekonomik ilişkilerle, süreç içerisinde uluslararası hukuka aykırı olmamaya özen gösterip, mücadelesinin meşruluğuna önem vermiştir. Dolayısıyla çatışma açısından değerlendirildiğinde minimal ölçekte zararlı ayrılan tek ülke olmuştur. Slovenya'dan sonra, geride kalan Yugoslav devletleri ise büyük bir iç savaşa sürüklenecektir.¹³⁶

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık süreçleri birbirine paralel olarak ilerlemiştir. Ancak Hırvatistan bu süreci, çok daha hareketli ve karmaşık geçirmiştir. Hırvatistan'ın ayrılma sürecindeki başlıca etken, tarihsel geçmişi bulunan Hırvat milliyetçiliğidir. Bu noktada karşımıza Franjo Tuđman öne çıkmaktadır. Tuđman, İkinci Dünya Savaşı sırasında Partizan ordularında general rütbesiyle görev almış,

¹³⁴ Mustafa Selver “ *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna* ” 1.Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s.92

¹³⁵ M. Cem Oğultürk “ *Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış politikasının Analizi* ” Güvenlik Stratejileri, Yıl 10, Sayı 19, s.105

¹³⁶ Ezeli Azarkan “ *Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın bağımsızlık mücadeleleri ve Yugoslavya'nın dağılışı* ”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8 ,Sayı:2 ,Yıl:2011 , s. 61-62

1989 yılında Demokratik Hırvat Birliğini kurmuş revizyonist bir Avrupa tarihçisi ve Hırvat milliyetçisidir.¹³⁷

Tudjman'la Hırvatistan'da milliyetçilik de güçlenmiştir. 20.yy boyunca, federal Yugoslavya anlayışını taşıyan Hırvatistan, milliyetçi- üniter anlayışa sahip Sırbistan ile meşruiyet konusunda uzun zaman boyunca muhalefet yaşamıştır. 1991'de bağımsızlığını ilan eden Hırvatistan, Sırlar ile uzun süreli bir iç savaşa başlamıştır. Sırbistan'ın, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'e karşı olan tutumu, Slovenya'ya oranla farklılık göstermiştir. Çünkü bu bölgelerde yaşayan Sırp nüfusu, daha fazla miktarlardadır. Bundan hareketle, Sırlar Sloven topraklarından çekilirken, kuşatma altında tuttukları Vukovar'ı ele geçirmişlerdir. Tüm bunlar yaşanırken, 7 Eylül 1991'de Hollanda'nın Lahey şehrinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Karringhton tarafından yapılan bu konferans düzenlenmiş fakat bu konferans Sırlara fazla hak tanındığı gerekçesiyle sonuçsuz kalmıştır.¹³⁸

Sonraki süreçte ise; Hırvatistan, hem Sırlar ile hem de Boşnaklar ile çatışmalara devam etmiştir. 22 Haziran 1992 tarihinde de, hem Slovenya, hem de Hırvatistan Birleşmiş Milletler (BM) teşkilatına kabul edilmişlerdir. Slovenya ile Hırvatistan, Yugoslavya'dan savaşız olarak ayrılan federe devlet olma özelliği taşıırken,¹³⁹ savaşın yıkımını ve vahşetini en yoğun yaşayan bölge olan Bosna Hersek, ile ayrılma safhası uzun bir süreçten geçen Kosova'ya göre bağımsızlıklarını daha hızlı ve kolay elde etmiştir. Buna sebep en önemli gelişme ise, Almanya'nın tutumudur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, tek kutuplu halini alan uluslararası sistem içinde, ABD'nin bu meseleyi Avrupa'nın iç meselesi olarak görüp ilgisiz davranması, Sovyetler tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte Almanya, Avrupa liderliğine soyunarak, diğer bir ifadeyle "arka bahçesini" genişletmek

¹³⁷ Ezeli Azarkan " Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın bağımsızlık mücadeleleri ve Yugoslavya'nın dağılışı " ,*Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8 ,Sayı:2 ,Yıl:2011 , s.71

¹³⁸ Mithat Atabay " *İmparatorluktan Ulus Devletlere, Türkiye ve Balkanlar* " İkinci Baskı, Paradigma Kitabevi Yayınları, Ankara 2014,s.179-180

¹³⁹ Gös.yer.

amacıyla Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını önemli ölçüde desteklemiştir.¹⁴⁰

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, öne çıkan farklı kırılma noktaları vardır. Sırbistan ile Hırvatistan ve Slovenya ile Sırbistan arasındaki sorun, genel olarak ekonominin asimetrisi ve aşırı milliyetçilik ideolojilerinden kaynaklanmaktadır. Bir diğer ifade ise, 1878 yıllarından başlayarak büyük güçlerin çok uluslu devletleri yıpratma amacıyla özellikle Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı kullandıkları ayrılıkçı milliyetçilik faaliyetleri¹⁴¹, SSCB'nin bölgeden çekilmesi ve Tito'nun ölümü Yugoslavya'yı yıkıma sürüklemiştir.¹⁴²

Bosna-Hersek, 1 Mart 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiş olup, 6 Nisan 1992'de Sırların Saraybosna'yı kuşatması ile Bosna Savaşı başlamış, ve ABD'nin bölgede etkinliğinin başlayacağı Dayton Antlaşmasına değin sürmüştür.¹⁴³ Bosna-Hersek, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmesinden sonra bağımsızlık sürecine girmiştir. Bunun altındaki neden, Sırp hâkimiyeti altındaki bir Yugoslavya'da kaderiyle baş başa kalmak istememesidir.¹⁴⁴ Diğer bölgelerin aksine, Bosna-Hersek'in bağımsızlık süreci, aşırı milliyetçilik veya ekonomik sebepler nazarında değil, Yugoslavya'nın ardılı olarak, ülkede başat güç konumuna geçecek olan Sırların, ileride kendilerine uygulayabileceği ayrışma ve asimilasyon politikalarından kurtulma amacı etrafında şekillenmiştir.

¹⁴⁰ Mustafa Selver ‘‘ *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna* ‘‘ 1.Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s.101

¹⁴¹ Emre Aykoç ‘‘ Azınlık Hakları, (<http://bys.trakya.edu.tr/file/download/52625935/>), (12.07.2017)

¹⁴² Lourie V. Hook ‘‘ Yugoslavian Civil War, 1991-1999’’ 24 Haziran 2016, (<http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199791279/obo-9780199791279-0118.xml>), (22.07.2017)

¹⁴³ M.Şerefeddin Canda ‘‘ *Bosna Savaşı (1992-1995) ve Barış*’’ İlk Baskı, Color Ofset Matbaacılık, İzmir 2013, s.1

¹⁴⁴ Bahtiyar Sipahioğlu ‘‘ *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova* ‘‘ Birinci Basım, Bay yayınları, Prizren , 2009, s.124

Bosna-Hersek'in bağımsızlığının tanınması, Avrupa devletleri tarafından tereddüt ile karşılanmış olsa da ABD'nin doğrudan etkisiyle 6 Nisan 1992'de bağımsızlıkları tanınmıştır. Bosna-Hersek'in bağımsızlığının tanınması hususundaki tereddütlerin sebepleri şunlardır; ilki, bölgenin demografik yapısı itibariyle ileride ülke içerisindeki azınlık bahane edilerek, Hırvatistan ve Sırbistan topraklarına bağlanabilecek olması , ikincisi ise Avrupa içerisinde Müslüman bir devletin olmasına karşı duyulan endişedir. ¹⁴⁵

Sırların Boşnaklara karşı uygulamaya giriştikleri etnik temizlik ile Bosna , savaşın en büyük yıkımının görüldüğü bölge olmuştur. Öncelikle, BM tedbir olarak sadece altı güvenli bölge ilan etmiş (Sarajevo, Goradze, Bihaç, Tuzla, Srebrenica ve Zepce) ama yetersiz kalmıştır. Bosna-Hersek'e karşı, Sırların yoğun etnik temizliği 1995 yılına dek devam etmiş, 1995 yılında ise, 20.yy'ın son soykırımı olan ''Srebrenitsca'' soykırımı gerçekleşmiştir. United Nations Protection Force (UNPROFOR) gücünün koruduğu bölge, Sırlar tarafından ele geçirildi ve 8 binden fazla kişi katledilerek toplu mezarlara gömüldü. Savaş süresince, zaman zaman çatışan Boşnak ve Hırvat güçleri, aynı yıl birleşerek Sırlara karşı mücadele etmeye başladılar. 4-6 Ağustos 1992 tarihleri arasında, Sırlara ait Krijina bölgesinin ele geçirilmesiyle birlikte ABD'nin duruma müdahil olma yolu açılmıştır. Sonrasında sorunu çözmeyi görev edinen ABD'nin, Sırlara uyguladığı askeri müdahalesiyle sonucu, 8 Eylülde Cenevre görüşmeleri ve akabinde 5 Ekim 1995'te imzalanan ve 10 Ekim 1995'te yürürlüğe girecek olan Dayton Antlaşması ile Bosna'daki savaş sona ermiştir. ¹⁴⁶

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, Bosna-Hersek krizi kadar Kosova sorunu da uzun ve sancılı bir süreç olmuştur. Sadece Balkanlar ve Avrupa için değil, Dünya

¹⁴⁵ Kemal İnat/Burhanettin Duran/Muhittin Ataman ' *'Dünya Çatışma Bölgeleri''*, İkinci Baskı, Nobel Yayınları, İstanbul, Ocak 2010, s.678-679

¹⁴⁶ Koray Erdoğan ' *'Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ABD ve Bosna Hersek Krizi''*(Kocaeli Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2004,s.89-95

konjonktürü açısından da Kosova önemli bir yer edinmektedir. Kosova'daki sorunun başlangıcı ve Kosova'nın bağımsızlık mücadelesi, Sloven ve Hırvat bağımsızlık mücadelelerinden de önceye dayanmaktadır.

Kosova, jeopolitik ve jeo-stratejik öneme sahiptir. Öncelikle bölge askeri açıdan, Avrupa ve Asya kıtasındaki kilit noktalara yakın bir mesafede yer almaktadır. Ekonomik açıdan ise, sanayileşmemiş olması dolayısıyla ucuz iş gücü, yeni bir yatırım ve pazar alanı olarak da ön plana çıkmaktadır. Son olarak da politik açıdan baktığımızda Kosova, Yugoslavya içerisindeki Arnavutları temsil etmesi, Müslüman nüfusun çokluğu ve bölgedeki bir diğer potansiyel güç olma konumundaki Türkiye'ye ait Türk azınlığın bulunması sebebiyle bölgenin politik açıdan hem Arnavutluk'a hem İslam Dünyasına hem de Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı bir önem arz etmiştir.¹⁴⁷

Belki de, bu durum Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Balkanlar politikası açısından bakıldığında Yugoslavya'nın dağılma sürecinin en gayret gösterdiği konulardan biri olmasının yanı sıra "Yeni Dünya Düzeni" de Amerikan dış politikasının önem gösterdiği bir diğer konu olmuştur.¹⁴⁸

ABD'nin Balkanlardaki müdahale kararının ardındaki sebeplerden biri de, Bosna'daki savaşın Kosova'ya da sıçramasından duyulan endişe ve devamında da gerektiği takdirde Arnavutluk üzerinden veya doğrudan Kosova'ya silahlı mücadele için gerekli araçların sunulacağı belirtilmiştir.¹⁴⁹ Bu durumdan da Kosova'nın ne denli önem arz ettiği anlaşılmaktadır.

¹⁴⁷ Nuri Demirel "Kosova'nın Temel Dinamikleri" *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 32, İstanbul 2005, s.70

¹⁴⁸ M. Cem Oğultürk "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında, ABD Dış Politikasının Analizi" *Güvenlik Stratejileri*, Yıl 10, Sayı 19, 2014, s.106-107

¹⁴⁹ "ABD, sonunda Balkanlar için devreye giriyor" *Cumhuriyet Gazetesi* 25 Kasım 1992, s.8

Slobadan Miloseviç'in, 1989 yılındaki yönergesiyle, 1974 yılından beri özerklik statüsünde bulunan Kosova'nın statüsü askıya alınmış. Bunun üzerine 1990 yılında, Yugoslavya'da çok partili yapılan seçimi boykot eden Kosovalı Arnavutlar, 2 Temmuz 1990'da Kosova'nın bağımsızlığını, 7 Temmuz 1990'da ise Kosova Anayasasını ilan ettiler. Kosova'yı tanıyan tek ülke Arnavutluk olurken, Bosna, Hırvatistan ve Slovenya da desteklemiş ancak ileri dönemde, Kosova'nın ne batı dünyasından ne de diğer Yugoslav devletlerinden istediği desteği alamaması ve Miloseviç'in, Kosova'da greve giden memurların yerine Sırp görevlileri getirmesiyle, Kosova amacına ulaşamamıştır.¹⁵⁰

Kosova'da ki sorun, Bosna-Hersek'te yaşananlara kıyasladığımızda 1998 yılına dek büyük bir yankı uyandırmamıştır. Ancak Kosova da, Sırlara karşı fiili bir mücadele olmadan bağımsızlığın bir hayal olduğu bilinci uyanmış ve bunun akabinde 1993 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) kurulmuştur.¹⁵¹

1998 yılından itibaren ise, sorunun boyutu değişmiş ve uluslararası müdahale sürecine başlanmıştır. Yugoslav devletlerinin bağımsızlık süreçlerine paralel giden ‘Badinter Komisyonu’ döneminde, uluslararası toplumdan aradığı desteği bulamayan Kosova¹⁵², bu dönemdeki UÇK' nın silahlı mücadelesi olayların yönünü değiştirmiştir. 1998 yılıyla birlikte UÇK, başlarda itibarsızlaştırılsa ve terörist bir örgüt olarak algılansa da, Sırp ordusuyla girdiği silahlı mücadele uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Özellikle Bosna'daki olaylardaki gibi sivil katliamlara girişen Sırlar, BM'nin de odağı haline gelmiştir. Öncelik olarak, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ne silah ambargosu uygulanması ve Kosova'ya otonomi ve kendi kendini yönetme hakkı tanınmasını isteyen 1160 sayılı karar ve ardından Sırp

¹⁵⁰ Bahtiyar Sipahioğlu ‘‘ Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova ‘‘ Birinci Basım, Bay Yayınları, Prizren, ,2009, s.121-122

¹⁵¹ Bahtiyar Sipahioğlu, ‘‘a.g.e’’, 126

¹⁵² M. Cem Oğultürk ‘‘Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında, ABD Dış politikasının Analizi’’ Güvenlik Stratejileri, Yıl 10,Sayı 19, 2014, s.109

müdahalelerinin artması ile de bölgede barış ve güvenliğin tehdit altında olduğunu belirten 1199 sayılı karar ilan edilmiş¹⁵³, akabinde de Sırlara karşı NATO destekli bir müdahale gerçekleştirilmiştir.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, büyük bir iç savaş yaşanmış, yüzbinlerce insan ölmüş, milyonlarcası ise göç etmek zorunda kalmıştır. Ancak savaşı yaşanmadan Yugoslavya'dan ayrılan bir devlet vardır ; o da Makedonya'dır. Makedonya'da başlangıçta ilk çok partili seçimlerde 27 Ocak 1991'de Cumhurbaşkanı seçilen Kiro Kligorov ile Boşnak lider Aliya İzzet Begoviç arasında 30 ocak 1991'de bir toplantı yapılmıştır. Bu duruma göre Yugoslavya'nın bütünlüğünden yana bir tutum sergilenmiştir. Ancak 27 Mayıs 1991'de Makedonya'nın statüsünün Slovenya ve Hırvatistan'ın tutumuna göre belirleneceği açıklanmıştır. Bu kararın özünde, Bosna örneğinde olduğu gibi, Sırp hegemonyası altında yalnız kalmak istemeyen bir Makedonya söz konusu olmuştur. 8 Eylül 1991'de, bağımsızlık referandumundan %90 gibi bir oy oranıyla ayrılma kararını halkla bütünleştiren Makedon hükümeti, 17 Eylül 1991 günü parlamentodan çıkan çoğunluk kararıyla bağımsızlığını ilan etmiş ve Yugoslav cumhuriyetleri arasında savaş yaşanmadan bağımsızlığına ulaşan tek devlet olmuştur.¹⁵⁴

Makedonya, bağımsızlığına ulaştıktan sonra Balkanlar gibi bir coğrafyada yalnız kalmaktan çekinmiştir. Bu nedenle uluslararası örgütlenmelere önem vermiştir. Bu örgütlenmelerin başında gelenlerden biri NATO'dur. NATO'ya katılmak için "Barış için Ortaklık" programına katılan ve gerekli tüm reformları yerine getirmesine karşın, üyeliği bir diğer Balkan devleti olan Yunanistan tarafından veto edilmiştir. Bu Makedonya'nın bağımsızlıktan sonra yaşadığı en büyük dış politika sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁵

¹⁵³ Ahmet Çevikbaş " Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası Mıdır ? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi " *Savunma Bilimleri Dergisi*, Kasım 2011, Cilt 10, Sayı 2,s.26-27

¹⁵⁴ Tahir Kodal " Makedonya'nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye " , *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 29, 2014/Güz, s. 382-384

¹⁵⁵ Asiye Şimşek " Makedonya'nın Nato Üyeliğinin Türkiye ve ABD Desteği Kapsamında Tartışılması " , *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Sayı 1, Cilt 2, Yalova ,2014, s.özet

Yunanistan ile Makedonya arasındaki krizin kaynağı, Yunanistan'ın Makedonya hakkındaki iddiaları ve itilaflarıdır. Makedonya'nın isim olarak, tarihteki ardılı Makedon İmparatorluğuna atıfta bulunulduğunu düşünmesi, Makedon bayrağındaki Büyük İskender'in babasının mezarında yer alan Vergina sembolünün kullanılması, Makedon para birimindeki Selanik Kulesi'nin yer alması, Makedonya'nın Yunanistan üzerindeki emelleri şeklinde algılanması, Yunanistan'ı Makedonya'ya ile karşı karşıya getirmiştir. Buna karşın, Makedonya ise daha yapıcı tutumlar izleyerek, Anayasasında yer alan 3.madde (sınırların sadece anayasaya uygun olarak değiştirilebileceği) ve 49. Madde (ülke sınırları dışarısında bulunan Makedon halklarının statüsünün korunacağı ve ilişkilerin geliştirileceği) ile Yunanistan'ın itilafları doğrultusunda revize edilerek "komşu devletlerden talebi olmadığı" vurgulanmıştır.¹⁵⁶

Bunlara nazaran, Makedonya'yı anayasal isimler tanıyan 126 ülke ve 3 BM daimi üyesi vardır. Makedonya'nın 8 Nisan 1993'te BM'ye "Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya" ismi ile ancak üye olabilmesine ve NATO'ya dâhil olmasının engellenmesine değin sorunu büyüten Yunanistan, 21.yy ile birlikte tutumunu yumuşatma yoluna gitmiştir. Özellikle, ekonomik olarak iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmiş olması, Yunanistan'ın Makedonya'daki en büyük yatırımcı şirketlere sahip devlet olması, aradaki buzları kıran bir gelişme olmuştur. Bu ekonomik faktör, başlangıç olarak Soğuk Savaş ve Yugoslavya'nın dağılması sonrasındaki Balkanların durumuna işaret eder niteliktedir.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Meşküre Yılmaz, " 8 Eylül 1991 Makedonya'nın Bağımsızlığı", (http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2010/09/09/5431/8-eylul-1991-makedonyanın-bagimsizligi), (21.09.2017)

¹⁵⁷ Ayhan Demir " Yunanistan'ın İsim İnadi", (https://www.batitrakya.org/yazar/ayhan-demir/yunanistanin-isim-inadi.html), (16/10/2017)

Makedonya'nın Yunanistan ile olan isim sorunu, Yunanistan'ın Soğuk Savaş sonrası Balkanlardaki tek problemi olmamıştır. Keza Balkanlar da yer alan ve NATO üyesi olan iki devletle hem tarihsel, hem kültürel hem de ekonomik olarak önemli bağları bulunan Yunanistan ve Türkiye; Ege ve Kıbrıs sorunlarından sonra Balkanlarda da hâkim pazar alanı ve politik yayılmacılık ile karşı karşıya gelmiş; Yunanistan için Türkiye'ye yönelik tehdit algısı yeni bir boyut daha kazanmıştır.¹⁵⁸

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde de, Yunanistan saldırgan bir tutum sergilemiştir. Ayrıca, Sırlara uygulanan silah ambargosu her fırsatta delinerek, Yunanistan'ın Sırlara olan desteği de açıkça gözlemlenmiştir.¹⁵⁹ Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Manolis Kalamadis'in, 6 Şubat 1992'de yapmış olduğu açıklamada; "*Türkiye'nin Makedonya ve Bosna-Hersek'i acele olarak tanımasından üzgünüz. Ankara, AT ile ilişki istiyor, oysa bu konuda topluluğun kararı bile beklenmedi*"¹⁶⁰ açıklamasıyla da, Yunanistan'ın hem Yugoslavya görüşü hem de Türkiye'ye karşı olan itilafı görülebilmektedir.

1990'lı yılların ilk yarısında, Sırlara yönelik olan tutumu, Arnavutluk'la olan ve "Megalo İdea" sınırları içerisinde yer alan, II. Dünya Savaşı 1987'ye dek antlaşma imzalanmadığı için durumu belirsiz kalan Güney Arnavutluk (Kuzey Epir) sorunu, Makedonya ile olan isim ve kimlik sorunu ve Türkiye ile 1974 Kıbrıs Harekatı'ndan beri olan sorunlar Yunanistan dış politikasının temelini oluşturmuştur. Ancak 1990'lı yılların ikinci yarısı ile birlikte, Yunanistan özellikle Makedonya ve Arnavutluk ile ilişkilerini ılımanlaştırma yoluna gitmiş, ekonomik olarak bu bölgelere yoğun yatırımlarda bulunmaya başlamıştır¹⁶¹.

¹⁵⁸ Utku Kırıldökme "*Yunanistan'ın Türkiye Algısı Çerçevesinde Oluşan Balkan Politikası*", T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdüleri, 50/2016-2, s.49/65-66

¹⁵⁹ Mustafa Selver "*Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*" 1.Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003

¹⁶⁰ Tahir Kodal "*Makedonya'nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye*", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 29, 2014/Güz, s.390

¹⁶¹ Utku Kırıldökme "*Yunanistan'da Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Dış Politika Olaylarına Uygulanması*", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s.40-43

Balkanlar, pek çok açıdan ekonomik olarak oldukça değerli bir bölgedir. Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra, AB'ye giden enerji yollarında, Hazar Denizi üzerinden uzanan enerji hattının, Rusya'ya olan enerji bağıllığını azaltması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, Asya, Afrika ve Avrupa'nın, coğrafi olarak kesişim noktalarından birisidir. Bir diğer yandan, 2860 km uzunluğu ile Avrupa'nın Volga'dan sonra en uzun nehri olan Tuna nehri, Balkanlar üzerinden Karadeniz ile Kuzey Denizi birbirine bağlar, üzerinde yer alan 35 liman ve pek çok hidroelektrik santrali ile de enerji ve ulaşım sektörü açısından önem arz etmektedir.¹⁶² Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, bölgedeki ülkelerin komünizm etkisinden dolayı Batı ekonomisine yönelme arzusu; enerji ve yatırım ihtiyaçları bağlamında önemli bir pazar olmuştur.¹⁶³

Bu yönlerinden incelendiğinde, Türkiye açısından da, Balkanlar hayati önem taşımaktadır. Topraklarının %5'lik kısmının Balkanlarda olmasına karşın, Türkiye Balkanlar coğrafyasında etkin bir rol oynamaktadır. Soğuk Savaş sonrasında, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, Türkiye başlangıçta Yugoslavya'nın siyasal bütünlüğünü destekleyici bir tutum göstermiştir. Nitekim parçalanma kaçınılmaz hale geldikten sonra, uluslararası hukuka göre hareket etmiş olup, bağımsızlık ve ayrılan ülkelerin toprak bütünlüğü ilkesine bağlı kalarak, Şubat 1992'de de Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'yı aynı gün tanımıştır.¹⁶⁴

Balkanlarda, SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesi ile başlayan dönem de Bulgaristan da yaşanan gelişmelere bakacak olursak; 10 Kasım 1989 tarihinde Türk azınlığa karşı baskıcı ve asimile edici politikalarıyla bilinen

¹⁶² Murat Keskin ‘‘ Soğuk Savaş Sonrası Türkiye – Balkan İlişkileri Kapsamında Türk Dış Yatırımlarının İncelenmesi; Fırsatlar ve Tehditler’’ , Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara, 1/2013,s.30-31

¹⁶³ T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi ‘‘ Balkanlar ve Türkiye 2014’’ ,Balkanlar ve Türkiye Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No: 64 , Aralık 2014

¹⁶⁴ Baskın Oran ‘‘ Türkiye'nin Balkan ve Kafkas Politikası’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 50, Sayı 1, Ankara 1995, s.272

Komünist rejim lideri Jivkov görevinden istifa etmiştir. Yerine geçen Peter Mladenov, ilk iş olarak Komünist Partiyi Bulgar Sosyalist Partisine dönüştürmüş, asimilasyon çalışmalarını durdurmuş ve çok partili hayata geçişi sağlamıştır. Bu noktada, dikkat edilmesi gereken husus, diğer Doğu Bloğu devletlerinde genel olarak komünizmin çöküşü halk protestoları ile olurken, Bulgaristan’da bu durum Komünist Parti içindeki reformcu kanadın revizyonu ile gerçekleştirilmiş olmasıdır.¹⁶⁵

Bulgaristan’da 1997’e dek geçen süreçte hükümetler en fazla 2 yıl kadar iktidarda kalabilmiştir. Bunun nedeni, yeni dönem ile birlikte Bulgaristan’ın komünizm etkisinden kurtulmak istemesi, çok yönlü dış politika arzusu ve Batı ile ilişkilerin geliştirilme çabası olduğu söylenmektedir.¹⁶⁶

SSCB’nin dağılması sürecinin Balkan ülkeleri üzerindeki sonuçları, mevcut ülkelerin statükolarına ve yönetim biçimlerine karşı revizyonist ve yeniden yapıcı bir şekilde aksetmiştir. Uzun yıllar boyunca, Doğu Bloğu ülkeleri ve bunlara dâhil olan Balkan devletlerinde, Sovyet tabanlı komünizm ve sosyalizm hâkimiyeti sürmüştür. Stalin’den hareketle, komünist ülkelerde, devlet içerisindeki düzeni sağlamak adına devletin meşru gördüğü bazı baskı araçları belirlenmiş –en azından teoride- ve bunu devletin içindeki sınıfsal eşitsizliklerin önlenmesi maksadıyla proletarya diktatörlüğü ile gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.¹⁶⁷

Balkanlardaki, önemli komünist ülkelerden bir tanesi olan Romanya’da da, Nikolay Çavuşesku, 1965 yılında iktidara geldikten sonra, 1989 yılına dek ülkeyi komünist baskı araçlarının kullanıldığı ve özellikle 1970’lerin ikinci yarısı ile birlikte

¹⁶⁵ Nebahat Çavuşoğlu ‘‘ Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan’’ , (Trakya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2013, s.28

¹⁶⁶ Nebahat Çavuşoğlu ‘‘ Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan’’ , (Trakya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2013,s. 29-32

¹⁶⁷ Gürkan Ülker ‘‘ S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları’’ , *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , Cilt 21, Sayı 1,

etkisi artan bir diktatörlük ile yönetmiştir. Buna karşın, 1980'lerin sonuna doğru Yugoslavya'da olduğu gibi ülke içerisinde artan işsizlik, yüksek enflasyon oranları ve SSCB'nin bölge azalan etkisi ile 1989 yılındaki halk gösterilerine ordunun da dâhil olması ile birlikte komünist rejim çökmüş, Çavuşesku istifa etmiştir. Böylelikle, ülke yönünü Batıya doğru çevirmiştir.¹⁶⁸

Balkan coğrafyasında, söz konusu ülkelerden biri de Arnavutluk'tur. Balkanlar içinde etnik bir mozaiği andıran Arnavutluk'ta yaklaşık 7 milyon Arnavut'un, sadece 3,3 milyonu anavatan topraklarında yaşamaktadır. Bunun yanı sıra, Enver Hoca döneminde (1945-1985), Romanya'ya benzer bir diktatörlük ile yönetilen ülke, zaman zaman SSCB ve Çin ile ekonomik ilişkilerde bulunsa da, somut bir ekonomik saha oluşturamadığı için zaman içerisinde yalnızlık politikası izlemiştir. Yugoslavya'daki dağılma süreci içerisinde, Kosova sorunu hususunda etkin bir çaba gösterip Dayton Antlaşması kapsamına alınması için mücadele veren Arnavutluk, 1998 yılıyla birlikte UÇK ile Sırp'ların çatışmalarıyla gelen Kosova'nın NATO merceğine girmesinde de etkin rol oynamıştır.¹⁶⁹ Soğuk Savaş sonrasında Arnavutluk'un öncelikli dış politikası ise, Kosova ve Makedonya'daki Arnavutların durumu olmuştur.

Yugoslavya dışında olup Doğu Bloğunda yer alan Balkan devletleri, Soğuk Savaş dönemi boyunca içinde buldukları Doğu Bloğu siyasetinden, Yugoslavya'da yaşanan iç savaştan uzaklaşmak istemiş ve Batı dünyası ile olan ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir tutum sergilemiştir. Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrasında

¹⁶⁸ Kader Özlem “ Soğuk Savaş Sonrası Dönemde, Romanya'nın Dış Politikasında Batı Dünyası ve Türkiye ile Olan İlişkiler ” , Karadeniz Araştırmaları, Sayı 12, s.38

¹⁶⁹ Bayram Çolakoğlu, “Dış Politika Ekseninde Balkanlarda Arnavutlar Ve Arnavutluk”, (<http://www.balturk.org.tr/dis-politika-ekseninde-balkanlarda-arnavutlar-ve-arnavutluk/>), (12.11.2017)

Balkan ülkeleri, ekonomik açıdan AB'yi, güvenlik açısından da NATO'yu kendilerine bir liman olarak görmüştür.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Kader Özlem ‘‘ Soğuk Savaş Sonrası Dönemde, Romanya'nın Dış Politikasında Batı Dünyası ve Türkiye ile Olan İlişkiler’’ , Karadeniz Araştırmaları, Sayı 12, s.39-43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİBERALİZM VE AMERİKAN HEGEMONYASI TANDEMİNDE ABD’NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR

3.1. Amerikan Dış Politikasında Teorilerin Yeri ve Önemi

ABD dış politikasında, teorilerin yerini anlamak için, ilk olarak kuruluş aşamasından başlayarak ABD’nin kendisine yarattığı imaja göz atmak gerekmektedir. Kuruluşu itibariyle, İngiltere ile bağımsızlık mücadelesi veren ABD, sonrasında dış politika anlayışından uzak kalmıştır. Amerikan bağımsızlık bildirisinin evrensel bir nitelik taşıması ve beraberinde kurucularından Thomas Jefferson’ın, “Amerikalıların tanrı tarafından seçilmiş olduğu inancı” ve John Adams’ın da, “ABD’nin tüm Amerika kıtasına hâkim olmasının hakkı olduğunu” öne sürmüştür, tüm bu fikirler ABD’nin kuruluşunun özünü oluşturmuştur.¹⁷¹

Tüm bunlardan yola çıkarak, II. Dünya Savaşı sonrası olan döneme kadar Amerikan dış politikasında, evrensellik düşüncesi yer almıştır. Gelenekselci yaklaşımlar ve evrensel barış prensipleri altında bir dış politika çerçevesi oluşturulmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasındaki Wilson prensiplerinden istenilen

¹⁷¹ Gültekin Sümer “ “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19 ,Güz 2008,s.122-123

verimin alınamaması üzerine 1823 yılında sunulan ve I. Dünya Savaşı'na değin dış politikada ilke edilen Monroe Doktrinine geri dönmüştür. I.Dünya Savaşı ile II.Dünya Savaşı arasındaki geçen süreçte ABD, dış politikada izolasyonist bir politika izlemiştir.¹⁷² II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan dış politikasında, "güç" unsurunun üzerinde durulmuş, bu durum George Kennan'ın ortaya attığı "SSCB'yi çevreleme politikası" ile başlamıştır.¹⁷³

Kennan'ın teorisine göre; yapısı itibariyle Sovyetler, dışa doğru yayılmaya açık organik bir sisteme sahipti ve Özellikle de, Stalin'in Ortodoks komünist toplumu ile Marx'ın proleterya olarak tanımladığı sınıfın homojen yapısı ile SSCB'nin kendisine edindiği misyonlar, ABD ve Batı için tehdit oluşturmaktaydı. Bundan dolayı da, SSCB'ye karşı bir çevreleme politikasının gerekliliğini belirtmiş ve bu politika Soğuk Savaş dönemi boyunca Amerikan politikasının temelini oluşturmuştur.¹⁷⁴

Konumu itibariyle ABD, Avrupa ve Asya kıtasında iki ayrı okyanus ile ayrılmış olması sebebiyle dış politika yönünden, "jeopolitik" teorilere büyük önem vermiştir. ABD hegemonyasının genişlemesinde ve ABD'nin dünyada büyük bir güç olması açısından karşımıza ilk olarak Deniz Hâkimiyeti (Sea Power) teorisi çıkmaktadır. Alfred Thayer Mahan tarafından geliştirilen bu teoriyi özetleyecek olursak, ülkenin dış politikada büyük ve lider bir ülke konumuna ulaşması için deniz kuvvetlerinin gerekliliğini ve önemini vurgulamaktadır. Teoride ana hatlarıyla, denizlerin etkin kullanımının askeri, lojistik, ekonomik ve siyasal yayılmacılık olarak hareket sahasından bunun yanında ülke güvenliği için gerekli olan sınır güvenliğinin sağlanmasından, ülkenin muhtemel bir savaş esnasında karşılaşılabileceği zorluklara

¹⁷² Doğan Gültekin " İki Savaş Arası Dönem: ABD Dış Politikası İdealizm ve İzolasyonizm İlişkisi " (Namık Kemal Üniversitesi,Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Basılmamış Lisans Tezi), Tekirdağ, 2017, s.5

¹⁷³ Eda Karaibrahim "Amerikan Dış Politikası" , (<http://www.tuicakademi.org/amerikan-dis-politikasi/>), (19.11.2017)

¹⁷⁴ Becky Powell " The Origins of George F. Kennan 's Theory of Containment: Stalin 's Russia and the Failure of U.S. Foreign Policy " Rice University's History Department's Honors Senior Thesis, 2017, s.2-7

değnilmiştir. İngiltere, Almanya ve Japonya'nın da denizcilik alanında gelişmesinde öncü olan bu teori, Amerika'da Theodore Roosevelt tarafından uygulanmış olup Amerika'nın deniz gücünde liderliğe sahip olmasını sağlamıştır. Bugün halen, denizcilik faaliyetlerinin ön planda yer alması ve kritik noktalardaki kontrol mekanizmasının bulunması, Amerikan dış politikasında ilke edinilen durumların arasında yer almaktadır.¹⁷⁵

ABD'nin, II. Dünya Savaşı boyunca, Japonya ile gerçekleştirdiği Pasifik mücadelelerinden galip olarak ayrılmasında, Deniz Hâkimiyeti Teorisinin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bunun yanı sıra Amerikalı Profesör Nicholas John Spykman'ın, kenar kuşak teorisi de, II. Dünya Savaşı sonrasında benimsemiştir. 1942 senesinde, Yale Üniversitesi tarafınca yayınlanmış olan *America's Strategy in World Politics* (Dünya Politikasında Amerikan Stratejisi) isimli kitabında, devletlerarası ilişkilerdeki güç kullanımı ve güç dengesi siyasetini incelemiş ve bunu kenar kuşak teorisi ile biçimlendirmiştir. Spykman'ın teorisi, esas olarak H. Mackinder'in, Heartland, yani Kara Hâkimiyeti teorisinin eleştirel bir şekilde revize edilmiş ve sınırları yenilenmiş hali olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷⁶ Teori uyarınca, Rimland olarak belirlenen bölge Batı Avrupa'dan başlayıp Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin ve Kore'yi içine almaktadır. Ana hatları ile, teori, Avrupa'daki birleşik bir gücün ABD'nin yararına olmayacağı kanısındadır. Bunun yerine, Avrupa'da, birbirine denk güçlerin varlığı ABD'nin yararına olacaktır. Ayrıca, ABD için, her seferinde kıtaya gelmekten, daha makul ölçütlerde sürekli üslerin kurulması gerekmektedir. Spykman'ın, savaş sonu teorileri de, onun öngörüsünün hafife alınmaması gerektiğinin kanıtı niteliğindedir. Savaşın müttefiklerin galip çıkması durumunda, SSCB'nin sanayisi ile en güçlü ülke konumuna geleceğini, ayrıca Almanya'nın I. Dünya Savaşı örneğinde olduğu gibi, yeniden gücüne kavuşabileceğinin, bu nedenle de SSCB ile sınır komşusu olup

¹⁷⁵ Haluk Bulucu ‘‘ Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler, (<http://www.hbstrateji.com/amerikan-dis-politikasinda-jeopolitik-teoriler-ve-pratikler-101>), (11.12.2017)

¹⁷⁶ Donald W. Meinig ‘‘ Heartland And Rimland In Eurasian History’’, The Western Political/ Quarlerly, Cilt 9,Sayı 3, 1956 ,s.554

birbirini dengeleme unsuru olması gerektiğinin altını çizmektedir.¹⁷⁷ II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde de, savaş esnasında hava kuvvetlerinin ne kadar önemli olduğu görülmüştür. Ayrıca, sadece askeri güç olarak değil ulaşım ve lojistik alanının da havacılığın büyük önemi vardır.

20.yy başlarından itibaren Deniz Hâkimiyeti teorisine önem veren ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da Rimland teorisini, Kennan'ın Sovyetleri çevreleme politikası ile birleştiren ABD'nin, aynı dönemde önem verdiği bir diğer teori de Hava Hâkimiyeti teorisi olmuştur. Teorinin kökenleri, İtalyan General Gluio Doulet, Amerikalı General William Mitchell ve hava Albayı Harry A. Sachaklian'a dayanmaktadır. Ana hatlarıyla teori, kara hâkimiyet teorisini reddetmez, aksine kara ile deniz hâkimiyetinin arasında üçüncül bir gücün gerekliliğinden bahsetmektedir. Özellikle de II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB'nin kara ve deniz gücü olarak oldukça güçlenmesinden sonra, onları engelleyebilmenin tek yolunun hava hâkimiyeti teorisi olduğu üzerinde Batılılar tarafından sıkça durulmuştur. Sonraki dönemde, balistik ve nükleer silahların artması; bir anlamda savaşın boyut değiştirmesi ile birlikte Hava Hâkimiyeti ve "Uzay Hâkimiyeti" teorileri önem kazanmıştır. ABD dış politikasında da bu iki teori üzerinde durulmuş ve SSCB'ye karşı bir anlamda "zafer" kazanılmasında oldukça etkin olmuştur.¹⁷⁸

ABD dış politikasında, 21.yy teorisi olarak da adlandırılan Uzay Hâkimiyeti Teorisi, bir anlamda Hava Hâkimiyeti teorisinin bir sonraki aşaması olarak ifade edilmektedir. 1980'ler ile birlikte modernize ve popüler olmuş olan bu teori, Dünya sahasının da üstünde bir hâkimiyeti temsil etmektedir. Temelleri, Amerikan başkanı Ronald Reagan döneminde atılmış olan "Yıldız Savaşları Projesi" ABD'nin SSCB'nin ekonomik çöküşü üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Bugüne dek 70

¹⁷⁷ Mustafa Kocakener "Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler" (<https://docplayer.biz.tr/3617267-Amerikan-dis-politikasinda-jeopolitik-teoriler-ve-pratikler.html>) , (23.12.2017)

¹⁷⁸ İsmail Hakkı İşcan "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları" *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 1, Sayı 2, 2004, s.66-67

milyar doları aşan maliyeti ile geliştirilen sistem, ilk aşamada uzayda sürekli olarak personel bulundurabilecek uzay istasyonu projesinin üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁷⁹ George W. Bush tarafından da desteklenen projenin kapsamında; ileri aşama olarak uzaydan belirlenen bölgeye patlayıcı güç uygulanabilmesi, düşman uydu hatlarının sabote edilmesi, ABD'nin dünyadaki tüm iletişim ve ağ desteğinin sağlanması ve korunması yer almaktadır.¹⁸⁰

Genel hatlarıyla, 20.yy itibariyle Amerikan dış politikasında teorilerin önemi, Amerikan sahasının korunması, Amerikan hegemonyasının hissedilmesi, yayılması, var olan ve muhtemel olan düşman tehditlere karşı önlem alınması çerçevesinde gelişmiştir. Amerikan dış politikası kültüründe, Amerikan varlığının öneminden hareketle rasyonel politikaları istihale etmiştir. 21.yy başlarında ise Amerikan dış politika anlayışında, somut teorilerden daha çok soyut ve algısal teoriler gözlemlenmiş ve ‘‘Çağdaş Jeopolitik Yaklaşımlar’’ dönemi başlamıştır.

3.2. Dönem Açısından Dış Politikayı Etkileyen Teorik Yaklaşımlar

SSCB'nin dağılması, komünizmin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın bitmesi beraberinde pek çok yeni tartışmayı da getirmiştir. Bu dönem sonrasındaki dönemde, ortaya çıkan yeni teorilerin, daha radikal bir tutum sergilediği görülmektedir.¹⁸¹ Yeni dönem ile birlikte, çağdaş jeopolitika teorileri çerçevesinde, jeopolitika unsurunun, iç ve bölgesel jeopolitikanın yanı sıra, küresel jeopolitika unsurları da eklenmiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ İsmail Hakkı İşcan ‘‘ Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopoliti Teoriler ve Çağdaş Yansımaları’’ *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 1, Sayı 2, 2004, s.69

¹⁸⁰ Ramazan Özey ‘‘ *Uzay Hakimiyet Teorisi* ’’, İslâm Toplumunda Zengin - Fakir İlişkisi. Sayı 187, s.42

¹⁸¹ Atilla Sandıklı ‘‘ *Jeopolitik ve Türkiye ;Riskler ve Fırsatlar*’’, Bilgesam, Ocak 2011, s.8

¹⁸² İsmail Hakkı İşcan ‘‘ Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları’’, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2004, s.57

Bu doğrultuda, ABD'nin Soğuk Savaş sonrasındaki küresel hegemonyası hakkında, özellikle ABD içerisinde uzman görüşler belirtilmiş, stratejiler oluşturulmaya başlanmıştır. Bunların belli başlıları, Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu", Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" ve Zbigniew Brezezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" teorileridir. Söz konusu teoriler, ABD tarafından, 21.yy dış politikasında başat rollerde olması açısından önem arz etmektedir. Tezin bu kısmında bu teorileri incelemeye başlayacağız.

3.2.1. Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu

Francis Fukuyama, Japon asıllı Amerikan siyaset bilimcidir. Lisans eğitimini Cornwell Üniversitesinde, doktora ve mastırını ise Harvard Üniversitesinde yapmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığının Politika Planlama Dairesinde Ortadoğu uzmanı ve Genel Direktör Yardımcısı olarak çalışmış ve ardından ABD'nin ilk düzenli Orta Doğu uzmanı olarak görev almış, 1989 yılında da çok ses getiren "Tarihin Sonu" teorisini öne sürmüştür.¹⁸³

Fukuyama'nın teorisini incelemeden önce, Hegel'in tarih tanımına değinmek gerekirse Hegel göre tarih; ilerleme demektir. Ana hatlarıyla incelendiğinde, tarih niteliksel olarak ilerlerken, buna eşgüdüm olarak niceliksel olarak da kendisini biçimlendirmektedir. Tarihin amacı, en sonunda mutlak olan ve birbirleriyle mücadele içerisinde olan karşıtlıkların aşılmasının ardından varacağı nihai hedeftir.¹⁸⁴

¹⁸³ Mepa News "Francis Fukuyoma" (<https://www.mepanews.com/francis-fukuyama-2213h.htm>), (28.12.2017)

¹⁸⁴ Işıl Bayar Bravo "Tarihin Sonuna İlişkin Fikirler : G.W.F. Hegel, K Marx, F. Fukuyama" "Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, s.4

Fukuyama teorisinde , dayanak noktası olarak Hegel'in düşüncelerini temel almıştır. Fukuyama'ya göre, tarih Hegel'in sözünü ettiği gibi belirli bir amaca doğru ilerler ve bu amaç, insanlar için varılabilecek olan en uygun düzendir. Bundan hareketle, Fukuyama için insanlığın ulaştığı mutlak ideoloji, liberalizmdir. 20.yy sonları ile birlikte, rasyonel olmayan ideolojiler, büyük bir çöküş içerisine girmiştir. Bunun yanı sıra, liberalizmin yayıldığı alanlarda ise, insan devriminin ve evriminin en üst basamağına erişilmiştir. Hegel'in de bahsettiği üzere, insanlar arasındaki köle-efendi diyalektiği, devrimler ile yıkılmış, köleler efendi olmuş, efendiler köle olmuş ve özgürlük, eşitlik, adalet gibi evrensel değerler Dünya'ya liberalizm aracılığıyla yayılmış ve yayılmaktadır.¹⁸⁵

Fukuyama'nın teorisi, bir anlamda yeni-muhafazakârların, dünyanın daha iyi bir yer olması için barış ve özgürlük kavramlarının tüm dünya geneline entegre edilmesi hususunda, realist araçlar kullanılsa dahi liberal sonuçlara varılması ile de ilişkilendirilebilir. Fukuyama'da olduğu gibi, yeni-muhafazakârlar için de, liberal düşünce dünyada hâkim konumda olması gereken veya en azından mutlak olarak insanlığın ulaştığı en nihai nokta olarak görülmektedir.¹⁸⁶

Fukuyama'nın liberalizm anlayışına göre; liberalizmin ekonomik ve siyasal olmak üzere iki yönü vardır. Ekonomik liberalizmde, bireyin görece olarak özgür ve bağımsız olduğu fikri yatmaktadır. Bu özgürlük karşısında ise devletin, edilgen, sınırlı ve tarafsız olması, piyasaya en az düzeyde müdahale etmesi gerekmektedir. Bu noktada, siyasi liberalizm ekonomik liberalizmin tamamlayıcısı rolündedir. Ekonomik liberalizmde; girişimcilik ve ticaret özgürlüğü yer alırken, siyasal liberalizmde; çoğulculuk, yönetime tam katılım ve çoğunluğun yönetimi gibi ilkeler esas alınmaktadır. Yine Fukuyama'ya göre; liberalizm ile demokrasi birbirinden

¹⁸⁵ Işıl Bayar Bravo "Tarihin Sonuna İlişkin Fikirler : G.W.F. Hegel, K Marx, F. Fukuyama" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, s.14-15

¹⁸⁶ Gökhan Telatar "Yeni Muhafazakârlar, Demokrasinin Yayılması ve Amerikan Dış Politikası" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 67, Sayı. 3, 2012, s.161

ayrılan şeylerdir. Liberalizmde, bireylerin kişisel hak ve özgürlüğüne yönelik olarak devlet müdahalesinin en aza indirgenmesi gerekir ve ayrıca liberalizmde demokrasi, iktidarı ele geçiren grupların seçim yöntemi ne şekilde olursa olsun hakkaniyetli ve adil davranmaması durumunda suistimal edilebilecek bir yönetim biçimidir. Liberal demokrasi kavramını bu sùjeler üstünde birleştiren Fukuyama, özgürlüğün korunması ve daim olması yolunda sınıflandırmayı sivil haklar, dinsel haklar ve siyasi haklar olarak yapmaktadır. Liberal demokrasinin mevcut olduğu ÷lkeler, insanlar arası rekabetin uzlaşmacı olmasından dolayı rasyonel, insanlar arası farklılıkların kaldırılması ve sınıfsız bir toplumun yaratılmasından dolayı homojen ve yurttaşlarını sadece insan oluşu yönüyle kabul etmesi açısından da evrensel bir nitelik taşımaktadırlar.¹⁸⁷

Teorisini bu noktada, ‘‘Tarihin Sonu’’ olmasına bağlayan Fukuyama, liberalizmin tüm dünyada muktedir olarak yer almasından değil, içerisinde bulundurduğu özgürlük ve insana verdiği değer gibi evrensel değerlerden dolayı, başka bir ideolojinin kendisi ile meşruiyet yarışına giremeyeceğini de belirtmektedir. Özgürlüğü en fazla destekleyen ideoloji olan liberalizm, uzun vadede Dünya’ya hükmedecek ve diğer ideolojiler gibi yerini daha iyi veya geçerli bir ideolojiye bırakmayacaktır. Fukuyama için önemli olan liberal demokrasinin uygulamaları değil, fikridir.¹⁸⁸

Son olarak Fukuyama’nın ‘‘Tarihin Sonu’’ teorisini, değinmek gerekirse;

‘‘Benim kullandığım 'tarih' kelimesi farklı bir anlam taşıyordu. İnsanoğlunun, yüzyıllar boyunca liberal demokrasi ve kapitalizm gibi kurumlarla tanımlanan, modernizeliğe doğru ilerlemesine atıfta bulunuyordu. 1989

¹⁸⁷ Şule Şahin Ceylan ‘‘ Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi’’, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:5 Sayı:10 Güz 2006,s.235-236

¹⁸⁸ Bülent Turan ‘‘ Fukuyama’nın Tarihin Sonu Tezi’’, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 21, Aralık 2015,s.495

yılında Komünizmin çöküşünün arifesinde yaptığım bu gözlem, evrimsel sürecin Dünyada daha büyük toplulukları modernliğe doğru bir araya getirdiği idi. Liberal demokrasi ve serbest pazar ekonomisinin ötesine baktığımız zaman gelişmesini bekleyeceğimiz başka bir şey yoktu. Bu yüzden de tarihin sonuydu. ‘‘¹⁸⁹

Fukuyama'nın teorisi, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin yeni dönem stratejileri kapsamında, liberalizmin evrensel nitelik taşıması esasına dayanan liberal enternasyonalizm içindeki, 4 temel modelden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁰

3.2.2. Samuel Huntington ve Medeniyetler Çatışması

Soğuk Savaş sonrası dönem, bölgesel çatışmaların artış gösterdiği bir dönem olmuştur. İki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra, tek kutup olarak ABD'nin kalması beklenirken, Dünya çok kutuplu bir uluslararası sisteme doğru evrilmiştir. Bununla paralel olarak, özellikle Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'ların başında, bölgesel etnik çatışmalar da ciddi bir artış göstermiştir.

Etnik çatışmalar, sadece ülke sınırlarını tehdit etmekte kalmayıp , uluslararası sistemi de tehdit edebilecek tehlikeli olgulardır. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası dönemde, BM'nin müdahalede bulunduğu uluslararası çatışma sayısı 3 iken, etnik çatışmalarda bu sayı 47'ye ulaşmaktadır. Etnik çatışmalar, zamanında müdahale edilmez ise, bir polarizasyon göstererek yayılma yoluna gidebilir, ayrıca sorun

¹⁸⁹ Francis Fukuyama, "The West has Won", *The Guardian*, 11 Kasım 2001

¹⁹⁰ Steven W. Hook/ John Spainer ‘‘ *Amerikan Dış politikası- İkinci Dünya Savaşından Günümüze* ‘‘ , İnkilap Kitabevi, İstanbul 2014, s.187

üçüncül bir tarafın müdahalesi olmadan da çözülemeyecek bir durum haline gelebilir.¹⁹¹

Bu verilere paralel olarak, Harvard Üniversitesinden Samuel Huntington'ın, 1993'te Foreign Affairs dergisinde ‘‘ Medeniyetlerin Çatışması ‘‘ makalesi yayımlanmıştır. Makalenin ilgi görmesinin ardından 1996 yılında ‘‘ Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Yapılanması’’ kitabıyla çağdaş jeopolitikacılar arasında önemli bir yer edinmiştir. Makalenin yayınlandığı dönem de Yugoslavya'daki etnik çatışmaların üzerine 2001 yılında 11 Eylül saldırılarının da eklenmesi ve dini çatışmaların da küresel bir boyut kazanmasıyla Huntington'un teorisi 21.yy ile birlikte yeniden popüler hale gelmiştir.¹⁹²

Huntington'un çalışmasının çıkış noktası; öncelikli olarak medeniyetlerin ne anlama geldiğinin tanımlanmasıdır. Huntington'a göre medeniyet; insanların kendilerini din, dil, tarih, örf ve adet vb. objektif sùjeler üzerinden, hem de insanların kendi kimliklerini teşhis ettikleri sübjektif olgular üzerinden bir çatı altında buluşmalarıyla oluşturdukları toplumsal yapıdır.¹⁹³

Huntington'a göre, dünya üzerinde yedi veya sekiz medeniyet noktası vardır. Bunlar , Batı (Yahudi-Hıristiyan), İslam, Çin, Hint, Ortodoks, Budist, Japon, Latin Amerika medeniyetleridir. Ayrıca Afrika da bu , medeniyetlerin arasında aday olarak gösterilebilir.¹⁹⁴

¹⁹¹ Muzaffer Ercan Yılmaz, ‘‘ Etnik Çatışmalar ve Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ‘‘, *Sosyal Bilimler Dergisi* , Sayı: 25 , s.90-91

¹⁹² Serdar Kaya ‘‘ Samuel Huntington’’

(<http://www.halilakpinar.net/FileUpload/bs22345/File/medeniyetler-catismasi.pdf>), (13.01.2018)

¹⁹³ Samuel P. Huntington ‘‘ Medeniyetler Çatışması, Dördüncü Basım, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s.23

¹⁹⁴ Ahmet Uysal, ‘‘ Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, (Kitap İncelemesi)’’, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 12, 2005, s.2

Huntington'un teorisine göre, medeniyetler arasında "Fay Kırığı" olarak tanımlanabilecek ayrışma noktaları bulunmaktadır. Katolik-Ortodoks arasındaki fay kırığının, Batı ve İslam fay kırığına göre daha önemsiz olduğunu belirterek, teorisi üzerinde durduğu esas noktanın Batı ve İslam medeniyetlerinin çatışması olarak belirtmiştir.¹⁹⁵

Huntington, Batı medeniyetini Aydınlanma Çağı döneminden itibaren ilişkilendirerek, önceki dönemi Ortaçağın 'Karanlık Dönemi' olarak nitelendirmiştir. Huntington'un teorisindeki ayırt edici nokta; Aydınlanma Çağı ile ortaya çıkan hukuk devleti, laikleşme, halk egemenliği, tam bağımsızlık gibi ahlaki değerleri, evrensel değerinden sıyrıp Batı medeniyetine özgü değerler gibi görmesidir. Bir diğer ifadeyle, Batıya ait gördüğü bu değerlerin, Batı emperyalizmi ile korunabileceğini, İslam ve Doğu Dünyası ülkelerinin ise batı emperyalizmden korunması için, bu değerlere sığınmayı ve bunları taklit etmeyi bırakmalarıyla ancak gerçekleşebileceğini iddia etmektedir.¹⁹⁶

Huntington, Bosna'daki savaş süresince, Batılı devletlerin sessiz kalırken, İslam devletlerinin savaşı kınamalarını, medeniyetler savaşını bir nevi fay hattı savaşı olarak yorumlar¹⁹⁷, fay hattı savaşları; etnik, dinsel veya dilsel olarak görülse de, esas olarak dinsel kökenli medeniyet savaşlarıdır. Fay hattı savaşlarının ilk aşaması olarak kızılaşma, ardından çatışmanın başka bölgelere de sıçraması ile birlikte genişleme aşamasına geçilir sonrasında ise, siyasal güç kullanılarak çatışma kontrol altına alınmaya çalışılır devamında kesilme süreci ve çözülme süreci aşaması yer almaktadır.¹⁹⁸

¹⁹⁵ "Samuel Huntington ,(https://www.mepanews.com/samuel-huntington-3184h.htm),(27.01.2018)

¹⁹⁶ Mehmet Devrim Topses "Medeniyetler Çatışması Kuramının Sosyolojik Çözümlemesi", Paradoks Ekonomi, *Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, s.2

¹⁹⁷ Serdar Kaya "Samuel Huntington"

(http://www.halilakpınar.net/FileUpload/bs22345/File/medeniyetler-catismasi.pdf), (13.02.2018)

¹⁹⁸ Murat Silinir "Stratejik Bir İnşa Planı Olarak Medeniyetler Çatışması", *Yaşam Bilimleri Dergisi*; Cilt 6 ,Sayı 1,s. 61

Huntington medeniyetlerin, kendi çevrelerince yakınlaşmalarını, dünya sistemi üzerindeki ekonomik ve ideolojik mücadelelerin bittiğine, bir sonraki mücadelenin ise genel olarak toplumların kendisini teşhis ettiği ve bir araya getirdiği medeniyetler üzerinden olacağını kendi çalışmasında da örneklerle açıklamıştır.¹⁹⁹

Sonuç olarak, Huntington'un teorisine göre; Soğuk Savaş dönemi içerisinde var olan liberal ve komünist düzen arasındaki mücadele sona ermiştir. Tüm bunlardan hareketle, Medeniyetler Çatışması, mevcut düzen içindeki uluslararası sistemde mücadelenin en son boyutudur. Huntington, Batı medeniyetinin kendisine göre refahı, iyiyi ve güzeli temsil ettiğini, Doğunun ise bunun tam tersi olduğunu ve Batı medeniyetinin mevcut durumunu korumasını gerektiğini teorisinde gerekçelendirmektedir.²⁰⁰ Bu özellikleri dolayısıyla, Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" teorisi, 21.yy ekseninde ABD dış politikasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Gerek Fukuyama'nın, gerekse Huntington'ın teorilerinin, esas olarak aynı noktaya işaret ettiği söylenebilir.

3.3.3. Brzezinski'nin Büyük Santraç Tahtası

Çağdaş jeopolitika alanında Harvard'da doktorasını yapmış , 1975 yılında Jimmy Carter'ın dış politika uzmanı olmuş, ardından Carter'ın başkan seçilmesiyle birlikte 1976-1981 yılları arasında yaptığı "ulusal güvenlik danışmanlığından"

¹⁹⁹ Samuel P. Huntington "Medeniyetler Çatışması" Dördüncü Basım, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s.24-28

²⁰⁰ Murat Silinir "Stratejik Bir İnşa Planı Olarak Medeniyetler Çatışması", *Yaşam Bilimleri Dergisi*; Cilt 6 Sayı 1, s.59-60

Ronald Reagan dönemi ile ayrılan, Polonya asıllı Zbigniew Brzezinski'nin '*Büyük Satranç Tahtası*' teorisi oldukça önemli bir yer tutar.²⁰¹

Brzezinski'nin büyük satranç tahtasında, Amerikan hegemonyası açısından tarih boyunca gelmiş ve geçmiş olan büyük bölgesel güçler ile küresel güç olma çabasında bulunan devletler ve imparatorluklar incelenmiş, Amerikan'ın mevcut konumu üzerinden 'Satranç Tahtası' teorisi işlenmiştir.

Brzezinski'ye göre, tarih boyunca belli başlı bir çok büyük devlet ortaya çıkmış, tüm bu devletlerin ihtişamlı yanları olduğu kadar , yıkılışlarını hazırlayan büyük zaafı da olmuştur.

Brzezinski Moğolların devlet teşkilatlanmasını gittiği bölgelerdeki asimile oluşumlara bırakmasıyla kimliğini kaybetmesinden söz ederken, gerçek anlamda teşkilatlanma başarısına ulaşabilseydi Moğolların küresel bir güç olabileceğini ifade etmiş ve böylece ABD'nin de bugünkü teşkilat yapısına atıfta bulunmuştur. Yakın döneme gelindiğinde; Büyük Britanya, her ne kadar "dalgalara hükmeden" imparatorluk olarak tanımlansa da, Avrupa içerisinde sadece dengeleyici siyasette rol alması sebebiyle küresel güç olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca bir ihtimalden söz edilmelidir ki Avrupa içerisinde doğacak bir küresel gücün, o dönem itibarıyla savaşı kazanabilseydi Nazi Almanya'sının olabileceğine kanaat getirmiştir. Bundan hareketle, II. Dünya Savaşı dönemine geçen Brzezinski, Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemdeki mücadeleyi şöyle açıklamaktadır; bir yanda Avrasya'nın önemli kara noktalarında, diğer bir ifadeyle "Heartland" bölgesinde hâkim bir SSCB var iken, öte yanda iki okyanusa da hükmeden bir ABD yer almaktadır. Bunun yanında, SSCB'nin 1979 yılındaki Afganistan işgaline karşı hamle olarak, ABD Basra Körfezi'ndeki askeri etkinliğini de arttırarak bu duruma yanıt vermiştir. İki

²⁰¹ <https://www.diplomasi.net/zbigniew-brzezinski-kimdir-zbigniew-brzezinski-hayati/> , (22.02.2018)

ülke tarihinde bir ilk olabilecek şekilde birbirleriyle küresel liderlik yarışına girmiştir. ABD'nin açık bir şekildeki ekonomik, teknolojik ve yönetsel üstünlüğü, blok arası ülkeleri tarafından saygınlığı ve blok içi ilişkilerin birbirine yakınlığı; her ne kadar askeri gücü ile uzun süre gölgelemişse de en sonunda kendi içerisindeki seslerin eylemle dönmesiyle dağılan SSCB'den sonra ABD'ye küresel liderlik statüsünü kazandırmıştır. 1990'ların başıyla birlikte, ABD tarih üzerinde ilk kez küresel bir gücün tek temsilcisi olmuştur. Bu noktada, Amerikan hegemonyasının bu derece bir üstünlük sağlamasını, Brezezinski tarafından Amerika'nın eşi benzeri görülmemiş askeri gücüne, ekonomik olarak bir lokomotif olmasına, teknolojik alanlarda neo-üretken ve lider olmasına ve kültürel olarak da bazı aşırılıklara karşın reddedilemez bir cazibesi olmasına bağlanmıştır.²⁰²

Brezezinski, kitabının ikinci bölümüne Avrasya kıtası ile başlamıştır. Avrasya kıtası, binlerce yıldır dünyanın tarihsel, kültürel ve ekonomik bakımdan en değerli kıtası olarak öne çıkmaktadır. Dünya nüfusunun %75'i, bilinen ve erişilebilen enerji kaynaklarının 4'te 3'ü bu bölgede bulunmaktadır. Ayrıca Avrasya, üzerinde hem tarihsel birikim olarak, hem de potansiyel olarak devasa ekonomik ve askeri güce sahiptir, birleşik bir Avrasya'nın karşısında Amerika dahi duramaz. Avrasya'nın tekelden yönetilemeyecek kadar büyük olması, Amerika için en büyük avantajdır. Bu nedenlerle, Brezezinski, teorisinin temelini dayandırdığı "Satranç Tahtası", Avrasya bölgesidir. Yüzölçümü olarak Dünya'nın en büyük kıtasını, belli başlı bölgelere ayırmıştır. Bununla ilgili olarak da, küresel mücadelenin ödül olduğu bir satranç oyununun varlığından bahsetmiştir. Brezezinski, bu uluslararası satranç oyununu, çok oyunculu olarak tanımlar. Batı ve Doğu bölgeleri, yoğun nüfusların bulunduğu güçlü ülkelerin olduğu bir alandır. Bunun yanı sıra, Avrasya'nın güneyinde Batı Avrasya'nın çok önem verdiği potansiyeli yüksek bir ülke bulunmaktadır. Siyasi yapısı anarşik olan bu alanda, ayrıca bölgesel hegemonya çabası içerisinde olan bir devlet de bulunmaktadır.

²⁰² Zbigniew Brezezinski, "Büyük Satranç Tahtası ; Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve bunun Jeostratejik gereklilikleri " İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2005, s.17-50

Özetle Brezezinski, Lizbon'dan Vlodivostak'a dek hayali bir satranç tahtası resmetmiş ve ABD'nin küresel liderliğini koruması için jeostratejik olarak hareket etmesi gayretinde bulunmuştur. Yine ona göre, bu bölgelerin güçlenmesi, birleşmesi ve hatta Batı bölgesinin ABD'yi bölgeden çıkartması, ABD için oyunun ve doğal olarak da küresel liderliğinin sonu olacaktır.²⁰³

ABD dış politikası için önemli bir strateji olan Brezezinski'nin teorisi, ABD'nin özellikle küçük batıdaki konuşlandırılmalarının artması ve araştırmanın izlediği yol açısından Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlara olan ilgisinin artması yönünde, etken olan olgulardan birisidir.

3.3. George Herbert Walker Bush Dönemi ve Neoliberalizmin Küresel Yayılması

Soğuk Savaş'ın sona ermesine tekabül eden dönemde, ABD başkanlığında, Cumhuriyetçi George Herbert Walker (H.W.) Bush bulunmaktaydı. Bush döneminin genel özellikleri arasında, SSCB'nin dağılması, Soğuk Savaş'ın bitmesi, Almanya'nın birleşmesi, Yugoslavya'nın dağılması, Basra Körfezi Krizi ve Körfez Savaşı gibi konjonktürü etkilemesi açıdan mevcut sistemin yıkılışı ve yenisinin doğuşuna isabet eden olaylar gerçekleşmiştir. Ekonomik olarak da, komünizmin çökmesi sonucunda, ekonomik olarak Dünya, ABD'nin neoliberal zaferiyle karşılaşmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında, bu konu ayrıca incelenecektir.

²⁰³ Zbigniew Brezezinski , " *Büyük Satranç Tahtası ; Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve bunun Jeostratejik gereklilikleri* " İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2005, s.51-56

Öncelikli olarak, 1989 ve 1990 yıllarındaki, SSCB'nin ve Doğu Bloğu'nun çözülme süreci oldukça hızlı gelişmiştir. Bu noktada, Bush yönetimi temkinli bir dış politika izlemekten yana olmuştur. Bunun altında yatan neden ise, bu kadar hızlı gelişen bir durum karşısında, acele karar vererek riske girme endişesidir. Ayrıca, Gorbaçov yönetimi ile çözülmeye giden bir SSCB'nin, sonrasında muhtemel radikal bir yönetimin iktidara gelmesi sonucunda kriz yaşamak da istenmemektedir²⁰⁴. Ayrıca, 1980'lerden itibaren hissedilen ve ülke içerisinde ABD'nin düşüşü yorumlarına da neden olan, 1987 New York borsasının çökmesi ile zirve yapan ekonomik durgunluktan da endişe edilmiştir.²⁰⁵

3.3.1. Muhafazakâr Gündem ve Yeni Muhafazakârların (Neo-Cons) Dış Politika Algısı

Muhafazakâr gündemin belirleyicisi, Soğuk Savaş sonrasındaki yeni Amerikan dış politika anlayışı ve stratejileri olmuştur. 40 yıldır mücadele edilen SSCB, ideolojisi ile beraber çökerken, Dünya'da yeni uluslararası sistem tartışmaları da baş göstermiştir. Aşırı yeni muhafazakârların başını çeken Krauthammer'in öncülüğünde, muhafazakâr gündemde tek kutupluluk anlayışı söz konusuydu. Almanya, Japonya, Çin gibi devletlerin güçlenerek oluşturacağı çok kutuplu anlayış, dünya barışı için faydalı olduğu görüşünü yanılıcı bulmuştur. Bu duruma göre, Amerika, "kırılgan" olan barışı koruma görevine devam etmeli görüşü ön plana çıkmış. Bu aşamada ise Almanya ve Japonya'nın ekonomik olarak ciddi atılımlar yapması, muhafazakâr yapı açısından endişe ile karşılanmıştır.²⁰⁶

²⁰⁴ Steven W.Hook-John Spanier, '*Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*', Çeviren: Özge Zihnioğlu Tanırlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s.159

²⁰⁵ Ömer Kurtbağ, '*Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası : Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*', USAK, Ankara 2010, s.168

²⁰⁶ Ömer Kurtbağ, '*Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası : Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*', USAK, Ankara 2010, s.179.

Muhafazakâr gündemin bu endişelerinden hareketle, tek kutuplu bir şekilde, ABD hegemonyası altında barışın sağlanması ve korunması gerekmektedir. Çok kutuplu sistemin, realistlerce bir denge unsuru olarak görülebileceği tezi ise, muhafazakârlar açısından revaçta olan bir görüş değildir.²⁰⁷

Özellikle, yeni muhafazakârların 9 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra, dünyadaki barışı dünyadaki en iyi sistem olarak gördükleri demokrasinin gerekirse askeri, siyasal ve ekonomik baskı araçlarını kullanarak yayma düşüncesi şekillenmiştir. Bunu yapabilecek güce ve kuvvete sahip yegâne devlet olan ABD, şayet ki bundan kaçınırsa, küresel hegemonyasını kaybedebileceği gibi, mevcut siyasal ve ekonomik konumundan da feragat edip zayıf bir duruma düşecektir. Yeni muhafazakârların bu algısı, realist araçlar kullanılarak liberal sonuçlara gidilmesi yönünden de uluslararası literatüre yeni bir kavram getirmiştir.²⁰⁸

Yeni muhafazakâr görüş, özünde ABD'nin kuruluşundan süregelen Amerikan ahlaki değerlerini taşımakta olup Amerikan hegemonyasına, Amerikan varlığının iç ve dış politikada güçlü bir şekilde sürdürülmesine dayanmaktadır. Ayrıca, dış politika açısından da, Carl Schmitt'in "düşmanın bir siyasal rejimin inşasında gerekli bir unsur olduğu" düşüncesinden beslenmektedir. Mutlak bir düşmanın varlığı, Amerikan toplumunun ve rejiminin kırılma noktasına karşı her zaman tetikte olacağı tezi savunulmaktadır. Bundan hareketle de, Amerikan varlığının sürdürülmesinin, Amerikan ahlakının ve sisteminin yayılması olarak da yorumlanabilir. Eğer ki, ABD varlığının devamı hegemonyasına, hegemonyanın varlığı Amerikan liberalizmi ve onun ardılı demokrasinin yayılmasına bağlıysa ve güçlü bir tutum sergileyemeyen, toplumun içindeki karşıt grupların arasındaki ilişkide etkisini gösteremeyen, daha da önemlisi onlara karşı yumuşak tutum

²⁰⁷ Ömer Kurtbağ, "Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası : Hegemonya Ekseninde Bir Analiz", UŞAK, Ankara 2010, s.180

²⁰⁸ Gökhan Telatar "Yeni Muhafazakarlar, Demokrasinin Yayılması ve Amerikan Dış Politikası", Cilt 67, No. 3, 2012, s. 161

sergileyen modern liberalizmin, bu nihai amacı başarması da yeni muhafazakârlarca beklenemezdir.²⁰⁹

Bush dönemi içerisinde, zamanla biçimlenen bu görüşün gelişimi, SSCB'nin dağılma sürecinin yanı sıra Çin ve Yugoslavya'daki olaylara karşı verilen tepkiler de incelenmelidir.

Çin'de, demokrasi yanlıların Tiananmen olayları olarak adlandırılan gösterilerde, Çin hükümeti tarafından kanlı şekilde bastırılma çabası, gözlerin ABD'ye çevrilmesine neden oldu ve bu olay Bush hükümetinin karşılaştığı ilk kriz olarak tarihe geçmiştir. Beijing'teki olaylara karşı tepki olarak, temkinli, rasyonel ve pragmatist yaklaşma taraftarı olan Bush yönetimi, isteksizce bir kınama gerçekleştirmiş. Bunun yanı sıra, kısa süreli olarak Çin'e silah gönderimini askıya almış, Çin'e uluslararası düzeyde borç verilmesini ve üst düzey diplomatik görüşmeleri durdurmuştur. Ancak kırılğan bir dönemde yer alınması, SSCB ile olan ilişkilerde Çin'in yeniden SSCB ile yakınlaşarak belirsiz bir ortam hazırlanması ve çift kutuplu sistemin çöküşü sonucu ortaya çıkan Amerikan dış politikası ile bu kararlar kısa vadeli olarak uygulanmıştır. Öte yandan, Yugoslavya'daki sorunlar konusunda ise, Amerikan yönetimi sessiz kalmış olup Yugoslavya'nın sınırlarının korunmasından yana olmasına rağmen eylemsel olarak herhangi bir adım atılması hususunda ısrarcı olmamıştır. SSCB'nin dağılması ve Basra Körfezi'ndeki durum neticesiyle Balkanlar önemli görülmemiş, Avrupa'nın denetimine bırakılmıştır. Ayrıca, Soğuk Savaşın nispi anlamda sona ermesi, bölgede önemli petrol kaynaklarının bulunmayışı, Yugoslavya yapısının oldukça kaotik oluşu, ABD'yi bu bölgeye doğrudan müdahale etme konusunda çekimser bırakmıştır. Bu noktadaki bir

²⁰⁹ Gökhan Telatar, '' Yeni Muhafazakarlar, Demokrasinin Yayılması ve Amerikan Dış Politikası'', Cilt 67, No. 3, 2012, s. 162-165

diğer amaç ise, Avrupa'nın başarısız olmasını bekleyerek bölgede ABD'ye olan gerekliliğın artmasını arzulamak olarak da yorumlanabilir.²¹⁰

Sonuç olarak George H.W. Bush yönetimiyle birlikte muhafazakâr kesim tarafından liberalizm bir araç olarak kullanılmış, aynı zamanda amaç doğrultusunda kavram, değışime uğrayarak yöntemsel değışikliklere gidilmiş ve özellikle Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ‘‘ Şok Terapi’’ kavramı kullanılmıştır.

3.3.2. Neoliberalizme Geçiş Ekseninde Şok Terapi (Shock Therapy) ve Çıktıları

Neo-liberalizm, 1980'lı yıllar ve sonrasındaki 21.yy Amerikan dış politikasında etkin olmuştur. Bunun öncesinde, 1979 yılında iktidara gelen Margaret Thatcher tarafından Britanya'da ve 1980 yılında ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından uygulanmıştır. Bu uygulama, SSCB'nin dağılmasından sonra etkinlik alanını geliştirmiştir.²¹¹

Neo-liberalizm, temel olarak kapitalizmin iktisadi öğretisi şeklindedir. Genel itibariyle, 17. ve 18. yy liberalizminin günümüz şartlarına uyarlama şekli olarak da nitelendirilebilir. Neoliberalizm, liberalizmin gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı aksaklıkların, sürdürülebilirlik probleminin daha büyük neoliberal ülkelere desteklenmesi ve karşılaştığı sorunlara karşı sürekli bir şekilde desteklenmeye devam

²¹⁰ Ömer Kurtbağ, ‘‘Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz’’, UŞAK, Ankara 2010, s.187-194

²¹¹ Bülent Evre ‘‘ Neo-liberalizmin Teorik Açmazları ve Pratik Sonuçları: Bir Paradigma Krizi’’, *Amme İdaresi Dergisi*, cilt 48 sayı 4, s.2

etmesini öğretmeye çalışmıştır.²¹² Öte yandan, siyasi kanat olarak liberalizm, Fukuyama'nın Tarihın Sonu Teorisi'nin "evrensellik" ögesi üzerinden ve genel itibariyle liberalizmin "birey" ve "özgürlük" gibi kavramlar çerçevesinde yayılımcı bir eksen takip etmektedir.²¹³ Bu eksen üzerinden, Soğuk Savaş'ın ve SSCB'nin komünist rejiminin sona ermesi, neoliberalist bir zafer olarak görülmüştür.²¹⁴ Neo-liberal 'Şok Terapi' de, bu eksen etrafında gelişmiştir.

Liberalizmin temel olgularının yanı sıra, enternasyonal bir süjeye dönüşmesi algısı, geçerliliğin etkinlik alanına paralel seyretmesi düşüncesiyle birleşmiştir. Şok tedavinin çıktıları, başlangıç olarak bir takım hayati problemlere yol açmıştır. Küresel ekonominin canlanması ve büyük bir pazar oluşması , Rusya'da uygulanan şok terapi sonucunda, oligarşik bir grubun anormal bir şekilde zenginleşmesiyle birlikte toplumsal polarizasyonun dejenere bir hal aldığı görülmüştür. Benzer şekilde, Çin'de de, neoliberal pratikleri benimsedikten sonra, gelir eşitsizlikleri ve aşırı zenginleşmeler görülmüştür. Bu anlamda, şok terapi, neoliberal ekonomi eksenini çerçevesinde, Rusya ve Orta Avrupa ülkelerinde felakete yol açmıştır.²¹⁵ Orta Avrupa'da, Yugoslavya'nın küresel ekonomiye katılması için uygulanan şok terapi²¹⁶ sonrasında Yugoslavya'nın dağılmasına giden süreçte ekonomik nedenlerden olan dış borç ve buna bağlı olarak gözlenen enflasyon bir anlamda yıkıma sebep olmuştur.

Neo-liberalizm, modern liberalizmden farklı olarak, ABD hegemonyasının realist araçlar ile yayılmasını arzulamakta ve bir anlamda küresel ekonominin zirvesinde yer alarak, ahlaki değerlerini kuruluşundan itibaren kendisine ilke edindiği

²¹² Aygöl Kılınç " Neoliberalizm Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınmanın Merkez ve Çevre Ülkeler Açısından Değerlendirmesi" , *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt 14, 2012, s. 148-155

²¹³ Şule Şahin Ceylan " Francis Fukuyama ve Tarihın Sonu Tezi" , *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:5 Sayı:10 Güz 2006,s.235-236

²¹⁴ Ömer Kurtbağ, "Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz", USAK, Ankara 2010, s.166

²¹⁵ David Harvey " Yaratıcı Yıkım Olarak Neo-Liberalizm", Çevirenler : Eylem Çamuroğlu Çığ, Ünsal Çığ, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, 2012,s.74/78

²¹⁶ Ömer Kurtbağ, "Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz", USAK, Ankara 2010, s.196

misyonları sürdürme çabasını Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından da, ‘’ Yeni Dünya Düzeni’’ çerçevesinde gerçekleştirmek istemektedir.

3.3.3. Dönemin Tehditleri ve Yeni Dünya Düzeni Politikasına İlişkin

Tartışmalar

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, Amerikan dış politikasında bir kararsızlık ortamı oluşmuştur. Bu süreç içerisinde tehdit olarak görülen durum, dünyanın evirildiği muhtemel çok kutuplu uluslararası sistem içerisinde Amerikan hegemonyasının etkinliği açısından azalma veya kaybetme riskidir. Özellikle Doğu Asya pazarında ekonomik olarak ciddi tehlikeler baş göstermiştir. Bu ülkelerden; Japonya ve dört kaplan olarak adlandırılan ‘’Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan’’ ekonomik kalkınma yoluna gitmiştir. 1965 ve 1990 yılları arasında, Japonya ve dört kaplan olarak nitelendirilen ülkeler, Dünya ticaretindeki payını %7'den %16'ya çıkararak, diğer gelişmekte olan ülkelerinin neredeyse tamamına ulaşmıştır. Özellikle, 1950'den sonra Japon hükümetin şirketleri desteklemesi, yabancı şirketlere uygulanan kotalar ve kısıtlamalar, büyük vergi indirimleri ve devlet süspansiyonları Japon yatırımcıların büyümesini sağlamıştır. Çin'de ise komünist rejim devam ederken, Deng Mao'nun devlet güdümlü ekonomisinden sıyrılan bir ekonomi içerisine girdi. İhtiyaç fazlası tarım ürünlerinin özel çiftçilere açılması, ve ülke kıyısındaki muhtelif bölgelerin yabancı yatırımcılara açılmasıyla ülke 1980'lerden 1990'lara dek %10 büyüme kaydetmiştir. Bunun yanında, Avrupa'da da birleşen ve güçlenen bir Almanya vardı. Spkyman'ın teorisinde öngördüğü üzere, SSCB duvarının çökmesiyle birlikte, Almanya büyümeye ve gelişmeye başladı²¹⁷. Bu doğrultuda Bush yönetiminin Almanya'yı Batı Avrupa içerisinde kemikleştirmesi ve NATO'ya dâhil edilebilmesi önemli bir başarıdır. Bu

²¹⁷ Mustafa Selver, ‘’ a.g.e. ’’, s.101

gelişmelerin ışığında, Amerikan dış politikası ve George H.W. Bush'un açıkladığı ‘‘ Yeni Dünya Düzeni’’ yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir.²¹⁸

Yeni Dünya Düzeni tartışmaları, Amerika içerisinde 2 temel görüş ayrılığını ortaya çıkartmıştır. Bunlardan bir tanesi, artık SSCB gibi bir tehdit olmadığı için, II. Dünya Savaşı öncesi izolasyon politikasına geri dönülmesi yönündedir. Diğeri ise, Amerikan ahlaki değerleri üzerinden ABD'nin dünyadaki rolüne, liberal enternasyonal olarak devam etmesi yönünde oldu. Bu tartışmalar ışığında, küresel liderlikten çekilip konumu koruma, kendi sınırları içerisinde olan veya kendi sınırlarını etkileyecek olaylara müdahil olma şeklinde özetlenebilecek küresel liderlikten çekilme ilk strateji olarak ortaya çıktı. Akabinde, liberal enternasyonallığın sağlanması ve ABD dış politikasına pek çok yerde karşımıza çıkan neoliberal etkinlik pozisyonunun geliştirilmesiydi. Bu ilk iki strateji, ABD politikası adına uzun yıllardır süregelen politiklardır. Üçüncü strateji ise, Amerikan askeri ve ekonomik hegemonyasının devam ettirilmesidir. Dördüncü olarak ise, Amerikan'ın uluslararası sorunlara seçici bir katılım politikasıdır. Mevcut statükonun, Amerikan hegemonyasına tehdit olan ve olmayan durumlarda müdahale olarak görülmüştür. Bu strateji fikirleri gündeme gelirken, 1992 yılında başkanlık seçimi devreye girdi. Her ne kadar Bush, Almanya'nın birleşmesinde ve Körfez müdahalesinde ABD'nin uyguladığı etkin rolde olsa, ve SSCB'nin dağılmasından sonra Komünizmin çöküşünde başarılı bir politika sergilese de, ülke içindeki ekonomik duraklama, teknolojik devinimin azalması gibi nedenlerden, başkanlığı Arkansas valisi Bill Clinton'a kaybetti. Bill Clinton dönemi ile, Bush politikalarından ve benimsenen, muhtemel rakiplerin ABD hegemonyasını tehdit edebileceğinden endişe ile türeyen tek kutuplu dünya sistemi uygulanmaya çalışırken, öte yandan enternasyonal liberalizm reddedilmemekle birlikte soyutlanma politikasına da tam anlamıyla sırt çevrilmemiştir²¹⁹.

²¹⁸ Steven W.Hook-John Spanier, ''a.g.e.'', s.189-197

²¹⁹ Steven W.Hook-John Spanier, ''a.g.e.'', s.186-194

Soğuk Savaş sonrasında, ABD kendi içerisinde pek çok görüş ayrılıklarıyla karşılaşmıştır. Ancak, George H.W. Bush dönemiyle birlikte Yeni Dünya Düzenine ilişkin politikalar kapsamında, enternasyonal neoliberalizm ve tek kutuplu dünya sistemi algısı ön plana çıkmaktadır. Takip eden süreçte, Demokrat aday Bill Clinton da karşımıza benzer algılar ile çıkacaktır. Tek Kutuplu yeni düzen kapsamında, Balkan politikası da, özellikle Clinton döneminde önem kazanmış ve bundan sonra ABD Balkanlarda daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır.²²⁰

3.4. William ‘Bill’ Jefferson Clinton Dönemi ABD Dış Politikası

Bush , kendi döneminden sonra anlaşılması daha berrak olan başarıları ile birlikte ve iç ekonomideki durum nedeniyle oldukça sert eleştirilere maruz kalmıştır. ABD her ne kadar Soğuk Savaş’ından galip çıkan taraf olsa da, halk nezdinde bu durum yeni bir yön arayışına sebep olmuştur. Bu perspektif doğrultusunda, aday olan William Bill Jefferson Clinton, seçim süreci boyunca ABD’nin iç değerlerine odaklanmıştır.

Gerçekten de, Clinton dönemi uzun süre sonra, Reagan döneminden beri bozulan ekonomiyi düzeltmeye çalışan, mücadelesini daha çok ekonomik konulara yönlendirmesiyle, ABD’nin ekonomisini zorlayacak askeri müdahalelerden uzak tutan bir strateji izleyecektir.²²¹ Bundan hareketle, 1993 yılıyla birlikte Bush dönemi stratejilerinden uzak kalmamak üzere ulusal Amerikan değerlerinin ve çıkarlarının korunması ve Amerikan hegemonyasına dayalı tek kutuplu bir sistemin arzusuyla

²²⁰ M.Cem Oğultürk, Kosova’nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:10, Sayı:19, s.106-107

²²¹ Buket Önal ‘‘ Türkiye-Amerika İlişkilerinde "Stratejik Ortaklıktan Nereye?’, *Atatürk Dergisi*, Cilt 6, Sayı 7, s.152

birlikte Clinton dönemi, başta Balkanlar olmak üzere barışçıl yaklaşımların içerildiği bir dönem olmuştur.

3.4.1. Demokratik Barışçıl Yaklaşımlar ve Çıktıları

Clinton dönemi ile ABD, Balkanlarda daha aktif bir rol izlemeye başlamıştır. Bush dönemi ilkelerini ve politik stratejilerini göz ardı etmemesine karşın, aynı zamanda ABD'nin o dönemki Balkanlar politikası da yoğun şekilde eleştirilmiştir. Bu noktada, 15 Nisan 1995 yılında, San Francisco Fairmont Otel'de düzenlediği konferansta, Clinton döneminin barışçıl olmasına ilişkin önemli notlar alınmıştır. Öncelikle bir özeleştiri de bulunan Clinton, öncesinde ABD'nin Dünya'yı komünist olan ve komünist olmayan şeklinde ikiye bölmek için; kurucu başkanlardan Thomas Jefferson'a dek dayanan Amerikan ahlaki normlarıyla uyuşmadığının²²² da altını çizmektedir.

Kosova sorunuyla konferansa başlayan Clinton, Kosova'da altyapısız olarak kurulacak bir devletin bölgesel istikrarı bozabileceğini, bu nedenle de Amerikan müdahalesinin Bosna'daki olayların tekrarı yaşanmaması adına olduğunu altını çizerken, aynı zamanda Sırp devleti veya vatandaşlarıyla ABD'nin hiçbir sorunu olmadığını, müdahalenin Miloseviç'in kanlı rejimine karşı yapıldığını ifade etmiş ve barışçıl bir tutum izlediğini belirtmiştir.²²³

²²² Sümer Gültekin ‘‘ ‘Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü’’, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19 ,(Güz 2008),s.122-123

²²³ Suna Kili , ‘‘ Başkan Clinton, Kosova ve ABD'nin Dış Politikası ’’, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Haziran 1992,s.2

Bunlara karşın Clinton yönetimi, İran ve Irak'a karşı çok daha sert tutumlar sergilemekteydi. 1990 dönemi sonrasında, ABD ile İran arasında 4 milyar dolar ticaret hacmi olsa da, ekonomik sınırlamalar devam etmiştir. Ancak, AB'nin bu konuda ABD'ye karşı bir tutumu olduğu gözlemlenmiştir. 1993 - 1996 yılları arasında, ABD BM kararlarını uygulaması konusunda Irak'ın bazı bölgelerini askeri operasyonla vurma yoluna gitmiştir. Bu noktada koalisyon güçlerinin yardımlarının azalması, ABD'ye karşı bir tutum olarak yorumlanmıştır. Bunun üzerine, 1998 yılında, konsey kararı beklenmeksizin "çöl tilkisi" operasyonu ile ABD ve İngiltere'nin Irak'ı vurması, beş daimi ülkeden Çin ve Rusya'nın yanı sıra Fransa'nın da tepkisine neden olmuştur. Arkasından da, George W. Bush (oğul Bush) yönetiminin başa geçmesiyle farklı politikalara yönelecektir.²²⁴

Clinton dönemi, demokratikleşmenin yayılması ve enternasyonal neo-liberalizmin uluslararası sınırlara ulaşmasıyla barışçıl bir dış politika öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, Clinton yönetimine yönelik ciddi eleştiriler de getirilmektedir. Öncelikli olarak, Dünya'da çok az sayıda demokratikleşmiş veya en azından buna hazır ülke varken, ABD'nin böyle bir uluslararası misyona soyunmuş olmasının ülke menfaatleri ve hegemonyası açısından gerekliliği sorgulanmıştır. Öte yandan da , bir tarafta demokratikleşme amacı güden bir hükümetin, bir taraftan da baskıcı komünist rejime sahip Çin gibi veya Kürt azınlığının üzerinde otorite sahibi olan Türkiye gibi ülkeleri desteklemesi ve tepki göstermemesi, tutarsızlık göstermektedir. Aynı zamanda, iç piyasadaki sorunların, dış politika karşısında esnetilebilir sınırların üzerine çıkarak kırılğan bir yapı oluşturabilmesi ihtimalinin de üzerinde duruluyordu. Tüm bu yaşananlar rağmen, Clinton dönemi açısından bunlar aşılamayacak sorunlar değildi, bu eksen çerçevesinde demokratikleştirme ve neoliberalleştirme çatısı altında evrensel barış politikası sürdürülmeye çalışılmıştır.²²⁵

²²⁴ Nazmi Üste / A. Sait Sönmez, " Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve AB Dış Politikalarında Ortaya Çıkan Temel Farklılıklar (1991-2001)" ,*Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 17, 2012, s.102-105

²²⁵ Steven W.Hook-John Spanier, "a.g.e." ; s.201-203

3.5. Teoriden Uygulamaya: ABD Dış Politikasında Karar Alma Süreci

ABD’de, 1789 yılında yürürlüğe girmiş olan anayasa ile anayasaya dayanan federe bir devlet sistemi vardır. Yasama, yürütme ve yargı erklerinin toplamıdır. Yürütme işlemini Amerikan başkanı ve bakanlıklar, yasama işlevini ise Senato ve Temsilciler Meclisi adı verilen iki yasama organı yerine getirir. Senato, her eyaletin 2 temsilcisinden ve 6 yıllığına seçilen 100 senatörden oluşur ve Temsilciler Meclisi ise 2 yıllığına seçilen 435 temsilciden oluşturmaktadır. Dış politikanın belirlenmesinde etkin bir rolü olmasa da, yargı senato onayıyla seçilen ve ömür boyu görevde kalan 9 üyeden oluşan yüksek mahkeme oluşturur. Bunun yanı sıra, dış politikanın oluşturulma sürecinde, siyasal partiler, lobiler, sivil toplum kuruluşları da etki sahibidir.²²⁶

Genel hatlarıyla, Amerikan dış politikasının teori sürecinde, uluslararası sistematik faktörler ele alınmıştır. Değişken koşullar, Amerikan çıkarları ve değerleri, alanlarında uzman ve yetkin kişilerin herkese söz hakkı tanınması ile analiz edilir. Bu aşamada, ABD dış politikası belirlenirken, iç politikayla olan uyumu büyük önem arz etmektedir. Dış politikanın iç huzursuzluğa yol açmaması ve halkın rızasının alınması gibi etkenler söz konusudur. Kuşkusuz, ne kadar analiz edilirse edilsin, ABD dış politikasında halkın arzu ve menfaatinin göz önünde tutulması büyük önem taşımaktadır. Bunların dışında, hükümetlerin bağlı oldukları ideolojiler ekseninde, halkın çoğunluğunu arkasına alarak fakat çoğulculuk ilkesinin de dışına çıkılmadan dış politika oluşturulmaktadır. Dış politikanın uygulanmasında, öncelik Amerikan başkanına aittir. Başkanın başlıca görevleri, yabancı temsilcileri kabul etmek, af ilan etmek ve kongrenin çıkardığı hükümler doğrultusunda yürütme görevini ifa etmektir. ABD Anayasası’nın yer alan en önemli dış politika etkinliği olarak savaş ilan etme yetkisi kongreye aittir. Bunun dışında, Amerikan

²²⁶ ‘‘Amerikan Dış Politika Yapım Süreci ve Aktörleri’’,
(<https://tatarkursad.wordpress.com/2013/10/08/amerikan-dis-politika-yapim-sureci-ve-aktorleri/>),
(23.03.2018)

başkanlarının Kore Savaşı (1950-1953), Vietnam Savaşı (1957-1975) , Körfez Savaşı (1991) ve Irak Savaşı (2003) gibi savaşlarda kongre kararı olmaksızın başkomutanlık yetkisini kullanarak ülkelerini savaşa dahil ettiği görülmüştür. Ayrıca uygulama esasında, Amerikan başkanları doktrinler yayınlayarak bu doktrinler çerçevesinde hareket edebilir.²²⁷

ABD dış politikası, genel itibariyle bütünleşmiş yapısını, sistematik olarak, Amerikan değerlerine ve menfaatlerine ters düşmeden yapmaktadır. Teori aşamasında, farklı değişkenler arasında kurulan bağıntılar, genel olarak hükümetlerin halkın nabzına uygun ve Amerikan'ın savunduğu uluslararası hukuk teamüllerine aykırı olmadan, meşru araçlar ve yöntemler vasıtasıyla uygulanmaya çalışılmaktadır.

3.6. ABD Dış Politikasının Balkanlara ve Balkanlardaki Sorunlara Yaklaşımı

II. Dünya Savaşı'ndan, Soğuk Savaş'ın bitimine dek olan süreçte, Balkanlar ABD için kapsam dışı bir alan olarak yer almıştır. Öncelikle, bölgenin Doğu Bloğunda yer alan ülkelerden oluşması bunun nedenidir. Bulgaristan ve Romanya gibi, doğrudan Doğu Bloğu içerisinde yer alan devletlerin yanı sıra, bağlantısızlar hareketinin öncüsü olarak Yugoslavya, ve 1970'lerden sonra yalnızlık politikasına bürünen Arnavutluk, ABD'nin dış politikası kapsamında yer almamıştır. Bununla beraber, Soğuk Savaş'ın bitimine dek, ABD'nin bölgede ilişki içinde olduğu devletler, Türkiye ve Yunanistan olmuş, bu devletler de SSCB'yi çevreleme planı çerçevesinde NATO kanadında yer almış ve ABD ile stratejik ortaklık içine girmişlerdir.²²⁸

²²⁷ Amerikan Dış Politikasını Kim Belirliyor? ‘‘ 29.10.2015
(<http://politikaakademisi.org/2015/10/29/amerikan-dis-politikasini-kim-belirliyor/>), (29.03.2018)

²²⁸ Barış Ertem ‘‘ Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı ‘‘, *Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , Cilt 12, Sayı 21, s.384

Bununla birlikte, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, Yugoslavya da dağılma sürecine girmiştir. Bu süre zarfında, yönetimde olan ‘‘Baba’’ Bush döneminde, dış politikaya karşı gösterilen temkinli duruş, Balkanlara karşı da gösterilmiştir. Bu dönem zarfında, Bush’un eleştirildiği konulardan birisinin Balkanlar sorununa karşı ABD’nin pasif kaldığının düşünülmesi olmuştur. Clinton dönemi ile birlikte, ABD’nin Balkanlar politikası yeniden şekillenmeye başlamıştır.

3.6.1. Yugoslavya Krizi ve ABD Politikası

Yugoslavya’daki aşırı milliyetçiğe dayalı etnik yapı ve aralarındaki sorunların neden olduğu kriz, Yugoslavya’nın tarihi kadar eskidir. 1 Aralık 1918 yılında, I. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan bir devlet olan Yugoslavya, başlangıçta Sırp-Hırvat- Sloven Krallığı olarak kurulmuş olan devlet 1929 yılında Yugoslav Krallığı olarak varlığına devam etmiştir. 1929 ve 1934 yılları arasında, bölgedeki tansiyonu azaltma çabasında bulunan 1. Aleksandr’ın, Marsilya’da uğradığı suikastle hayatını kaybetmesi sürecinde de, Yugoslav Krallığı dışarıda Hırvat ve Slovenleri de kapsayıcı bir tutum sergilemesine karşın, iç politikada başta Sırp olmak üzere milliyetçi bir tutum ön plana çıkmaktaydı. II. Dünya Savaşı ve sonrasında Tito Yugoslavya’sı dönemi, söz konusu sorunları belirli bir sürede bastırmış ve Yugoslav ulusu oluşturma gayretinde bulunulmuştur.²²⁹

Tito döneminde, 1950’li yılların başında oluşturulmaya çalışılan ‘‘Yugoslav ulusu’’ kavramı, 1954 yılında Sırp, Hırvat ve Karadağ dillerinin ortak olduğunun ilanı ile somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu girişim başarısızlıkla

²²⁹ Gülşah K. Güveloğlu, ‘‘ Marsilya Suikastı (Yugoslavya Kralı 1.Aleksandr’ın Öldürülmesi) ve Türkiye’deki yankıları’’ 9 Ekim 1934, TAD, Cilt: 34, Sayı : 57, 2015, s.250-253

sonuçlanmıştır. Bunun en önemli nedeni ise, Sosyalist bir Yugoslavya fikrine karşı, bütün bir Yugoslav ulusunun varlığı, başlıca olarak Hırvat milliyetçiliğinin Sırp asimilasyonu endişesi nedeniyle karşı çıkılması olmuştur. 1960'lı yıllarda yabancı sermayenin Yugoslavya'ya girmesiyle birlikte ulusçu kanadın sesleri daha da çıkmaya başlamış, 1971 yılındaki anayasal reformlar ile birlikte başlıca Sırp'ların diğer bölgelere tanınan haklara karşı tutumu ile birlikte, milliyetçilikte yoğunlaşmaya başlamıştır.

Yugoslavya krizine yol açan ana faktör milliyetçilik olurken, bunu güçlendirici faktörlerin başında da iktisadi nedenler gelmektedir. Sosyalist bir ekonomik modeli benimseyen Yugoslavya, 1980'ler ile birlikte ekonomik asimetri, milliyetçiliği tırmandıran boyutlara ulaşmıştır. Bunun en somut örneklerinden birisi, Bosna Hersek bölgesindeki Batı Hersek'in verimsiz topraklarında yaşayan Hırvat milliyetçisi Ustaşa örgütlenmesi gösterilebilir. Bir diğer göze çarpan detay ise en gelişmiş bölge olan Slovenya'da, 1980'li yıllara doğru milli gelirdeki en düşük paya sahip bölge olan Kosova'ya kıyasla 7 katı olarak ortaya çıkmasıdır. Bu konuyla ilişkili olan siyasi nokta ise, Hırvatistan ve Slovenya'nın, Yugoslavya'nın bağlantısızlar hareketine karşı çıkmasıdır. 1970'lere doğru, İtalya, Almanya, Avusturya ve Macaristan'ın bazı bölgeleri ile birlikte "Alp Adriyatik Çalışma Grubu"nda yer alan Hırvatistan ve Slovenya, Yugoslavya'nın geneli itibarıyla de Avrupa ile ekonomik entegrasyonun gerekliliğine yönelmekteydi. Diğer bölgelerin ekonomik ağırlıklarını taşımak istemeyen Slovenya ve Hırvatistan'a karşı, Sırp bölgesinde de bölgeye giren yabancı sermayenin ülke içerisindeki ekonominin çöküşünün nedeni olarak belirlemesi ile iki taraf arasında da milliyetçilik körüklenmiş ve 1990'lı yıllar ile gelen ilk çok partili seçimlerde Miloseviç ve Tudjman gibi milliyetçi adayların göreve gelmesiyle, Yugoslav krizi doruk noktasına ulaşmıştır.²³⁰

²³⁰ Burhan Abazi, "Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007, s. 40-43

Yugoslavya'daki süreç, Avrupa devletleri tarafından yeterince analiz edilememiştir. Söz konusu dönemde, ABD'nin ilgisi ise SSCB'nin dağılması, Almanya'nın durumu ve Basra Körfezi sorunu üzerindedir. Avrupa ise, bir yandan Alp Adriyatik hattı olarak Slovenya ve Hırvatistan'ın Avrupa entegrasyonuna katılmasından yana bir tutum gösterirken, öte yandan bölgesel istikrarın bozulmaması gayesiyle bir dizi ekonomik yaptırım öne sürmektedir. İleride de görüleceği üzere, Avrupa'nın başlangıçtaki tutukluğu ve sonrasındaki yetersizliği, bölgede ABD varlığını ve ona duyulan ihtiyacın temelini oluşturacaktır.

Daha önceden de bahsedildiği üzere, Yugoslavya'daki sorun ilk ortaya çıktığında, ABD ilgisiz bir tavır sergilemekteydi. Özellikle Bush yönetiminin zaman zaman eleştiriye maruz kalan temkinli dış politikası, SSCB'nin dağılma sürecinin izlenmesi ve Basra Körfezi sorunu ABD'yi bir süre bölgeden uzak tuttu. Bölge başlangıç olarak AB'nin ve diğer Avrupalı devletlerin sorumluluğu altına bırakılmıştı. Buradaki amaç, hem Amerikan iç politikalara verilen ağırlık, hem diğer bölgesel sorunlar olarak, NATO'ya duyulan ihtiyacın fark edilmesi hususunda da önem arz etmekteydi. Fakat Sırların özellikle de Bosna-Hersek üzerinden sivil katliamlara yönelmesi, ABD'nin uluslararası barışı korumayı kendisine misyon edinmiş ve enternasyonal neo-liberalizmi yayacak alan arayan Clinton yönetimi ile, ABD daha aktif bir rol izlemeye başlamıştır.

3.6.1.1. Bosna-Hersek Sorunu ve ABD Politikası

Bosna Hersek ve Sırlar arasındaki anlaşmazlıklar, Osmanlı İmparatorluğuna dek uzanan derin bir tarihe sahiptir. 1980'ler ile birlikte, iki taraf arasındaki gerilim katlanarak devam etmiştir. Bosnalılar ve Sırlar arasındaki sorunlarda, tek bir

paradigma arasında incelenmesi mümkün olmayan kırılma noktaları vardır. Bunlar arasında yukarıda bahsedildiği üzere Bosna Hersek bölgesinin ekonomik olarak geri planda kalmasının yanı sıra, Huntington'ın öne sürdüğü üzere Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki fay hatlarının kırılma noktalarından olması da sorunun kaynaklarından olarak imgelenir. Ayrıca, çoğu Avrupalı otorite tarafından, bölgedeki kırılğan milliyetçi yapının, bölgesel bozunuma sebep olduğu da bir diğer bakış açısidir. Örneğin, Miloseviç'in başa geçmesi süresince, ABD tarafından da desteklenen Sırp kökenli ABD vatandaşı, iş adamı Milan Paniç'in, söz konusu kimliksel durumu, rakibi Miloseviç tarafından bir propaganda malzemesi olarak kullanılmış olması ve Miloseviç'in sonrasında bölgesel bir yıkıma götüreceği milliyetçi saldırgan ideolojisini beslemiş, bir anlamda onu seçim zaferine götüren noktalardan birisi olmuştur.²³¹

Bosna'ya uygulanan şiddetin ve vahşetin derecesini, Miloseviç Sırbistan'ın aşırı milliyetçiliği ve Boşnaklara karşı duyulan şahsi nefretin belirleyici olduğu söylenebilir. Ancak, Sırpların Bosna Hersek üzerindeki emellerini doğrudan ve sadece bunun üzerine bağlamak da gerçekçi bir tutum olmaz. Yugoslavya sonrasında, Hırvatistan ve Sırbistan'ın izlediği bir tutum olarak komşu bölgeler üzerinde irredentist bir dış politika izlendiği görülmüştür. İleri dönemde, Arnavutluk'un da Kosova ve Makedonya üzerinde izlediği bu politika, komşu ülkelerde bulunan vatandaşları/soydaşları üzerinden bazı haklar talep edilmesi, hatta onların yaşadıkları bölgelerin kendilerine katılmasının istenmesi şeklinde özetlenebilir. Bu doğrultuda, Büyük Sırbistan ve Büyük Hırvatistan'ın kurulması gayesinde, başta Miloseviç'in Bosna Hersek üzerindeki politikası bu olmakla beraber; belirli bir süre boyunca Sırlara karşı Bosnalılara yardım eden Hırvatların da, ileride bahsedileceği üzere "*Vance Owen Planı*" çerçevesinde Franjo Tudjman önderliğinde Bosna Hersek topraklarına saldırdıkları görülmüştür.²³²

²³¹ Harun Semercioğlu "Bosna Hersek'te Yaşanan Boşnak Sırp Çatışmasının Analizi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 63, 2017, s.1342-1344

²³² Yeliz Okay- Tuncay Babalı "Türkiye-Sırbistan İlişkileri" 1.Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s.137

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, Sırbistan Yugoslavya'nın varisi olarak kendisini ortaya çıkartmıştır. Slovenya ve Hırvatistan, Almanya'nın önemli desteği ile bağımsızlık sürecine girmiştir. Makedonya'daki durum, süreç kapsamında savaşı bir şekilde 'sui generis' olarak kalırken, Avrupa'da ki Müslüman Bosna Hersek bir anlamda hamisiz olarak yaşam alanını koruma çabasına girişmiştir. Özellikle Sırp katliamları döneminde, Avrupa tarafından bölgeye uygulanan silah ambargosundan en zararlı taraf olarak Bosna Hersek çıkmıştır. Özellikle Yunanistan üzerinden Sırp lar lehine sık sık delinen ambargo, Bosna'yı savaşta hem yalnız hem de dezavantajlı bir duruma sokmuştur. Bosna Hersek'in önderi Aliya İzzet Begoviç'in; *'ya bizi koruyunuz, ya da kendimizi savunmamıza izin veriniz, her ikisini de bizden esirgeme hakkınız yoktur'*²³³ söylemiyle de bu durum vurgulanmıştır. Bundan hareketle de anlaşılacağı üzere , Avrupa'nın Bosna Hersek sorunu üzerindeki yetersizliği, BM Güvenlik Konseyinin 16 Nisan 1993 tarihinde güvenli bölge olarak ilan ettiği 6 bölge (Saraybosna, Tuzla, Bihaç, Srebrenitsa, Jepa ve Glorajde) dışında somut bir çözüm getirememesi, ABD'nin değişen eksen politikaları ve Bosna'da yaşanan katliamlar ile birlikte ABD, Bosna Hersek üzerinde daha etkin bir politika izlemeye başlamıştır.²³⁴

ABD'nin, Bosna-Hersek üzerindeki tutumu ve politikalarını anlamak için, 2 Ocak 1993 tarihli Vance-Owen planına bakmak gerekmektedir. Bosna-Hersek'in, 10 bölgeye ayrılıp 3'er bölgeden taksim edilmesi ve Saraybosna'nın ortak kontrol etmesi planına Bosnalı Sırp lider Karadzic istemeyerek de olsa onay verirken Bosna-Hersek planı kabul etmemiştir. Planı reddedenlerden birisi de, ABD olmuştur. Sırp ların ödüllendirildiğini düşünen Clinton yönetimi, Karadziç ve Miloseviç'in savaş suçlarından yargılanmasını da istiyordu. Bu aşamada, planın hazırlayıcılarından David Owen, ABD'yi Bosna-Hersek'in planı imzalamayı reddetmesinde ABD desteğini kullandığını ve ABD'nin "bölge için tek çıkar yol"

²³³ Bosna Savaşı ile İlgili Tarihe Geçmiş Sözler, "(<https://www.bosnakmedya.com/bosna-savasi-ile-ilgili-tarihe-gecmis-sozler/>), (14.05.2018)

²³⁴ İlker Alp " Srebrenitsa Soykırımı 1995 ", T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdüleri, 52/2017, s.160

olan bu planı desteklemeyecekse bölgeye asker yollaması gerektiğini belirterek tepkisini ortaya koymuştur. Ardından gelen dönemde, ABD ve Almanya Bosna'ya olan silah ambargosunu kaldırmayı düşününce, İngiltere onları bölgedeki çatışmaların daha vahim bir hal alacağını söylemesiyle birkaç değişiklikle iki ülke de planı onaylamaya razı gelmiştir. Bosna-Hersek de planı onaylamayı kabul ettiğinde, Bosnalı Sırplar parlamento kararıyla planı reddederek sonlandırmışlardır.

Vance-Owen planının en büyük fiyaskosu ise, Sırpların ve Hırvatların anlaşmaya yakın oldukları düşüncesiyle alabilecekleri kadar toprak alma arzusuyla saldırılarının şiddetini arttırmaları olmuştur. Daha sonrasında, ABD'nin Hırvatları Bosna ile barışa ittiği süreç açısından da bu olay önemlidir. ABD planının başarısızlığından sonra hava saldırısı önerisinde bulunmuş, ancak bu diğer Avrupalı devletlerce reddedilmiştir. Bu da daha sonraki bölgede ABD üslerinin kurulması açısından önemli bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Özetle Cyrus Vance'ın BM arabuluculuğundan istifa etmesiyle, Norveç Dışişleri Bakanı Thorvald Stoltenberg ve David Owen'ın çabalarıyla oluşturulan Owen-Stoltenberg Planı da, Bosna-Hersek'e verilen toprak miktarının Bosna-Hersek'in varlığını sürdüremeyeceği dolayısıyla 1995 Dayton Antlaşmasına dek sorun sürmeye devam etmiştir.²³⁵

Bosna-Hersek Sorunu, Clinton yönetiminin barışçıl demokrasisi için bir sınav niteliğindedir. ABD, AB ile karşı karşıya gelmiş ve AB, ABD'nin bölgede etkin olmak istiyorsa sorunun daha fazla içine girmesi tepkisiyle karşılaşmıştır. İç politikada, halen süren karşıt seslerin sebebiyle, Clinton yönetimi Saraybosna katliamına dek askeri gücünü bölgeye sürmemiş, sonrasında hava planı saldırısında öncü olmuştur. Bosna-Hersek sorununun ABD dış politikasında en önemli noktaları, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında ciddiyetinin anlaşılması, bölgede güvenlik açısından ABD varlığına bizzat AB tarafından ihtiyaç duyulması ve Amerikan

²³⁵ Koray Erdoğan, *Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ABD ve Bosna-Hersek Krizi*, (Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli,2004,s.58-63

ekonomik hegemonyasının yayılarak bölgenin küresel ekonomiye entegrasyonuna giden yolun açmış olmasıdır.

3.6.1.2. Kosova Krizi ve ABD Politikası

Yukarıda da bahsedildiği üzere, 1989 yılında Miloseviç'in Kosova'nın özerkliğini kaldırma kararından sonra, Kosova'nın statüsüne dair sorunlar başlamıştır. 1992'de, "Yeni Yugoslavya'nın" kurulduğunun Sırbistan ve Karadağ arasında kabul edilmesinden sonra, aynı anda hem Bosna-Hersek hem de Kosova ile mücadelenin zorluklarını öngören Sırlar, Arnavut liderlerle görüşmek istemişlerdir. Buna karşın, Kosova Cumhurbaşkanı Arnavut lider İbrahim Rugova önderliğindeki görüşme Sırlara duyulan güvensizlikten reddedilmiş ve Yugoslavya'nın artık sona erdiği ve bir daha Sırlarla bir arada kalamayacakları belirtilmiştir. Uluslararası alanda beklediği desteği göremeyen ve hatta 1995 yılında Bill Clinton'ın konuyla ilgili olarak Kosova'nın bağımsızlığına yönelik bir desteklerinin olmadığını belirtmesi üzerine, Dayton Antlaşması kapsamında da kenara itilen Kosovalılar, UÇK'nin silahlı eylemlerine dek pasif bir konumda kalmış, ardından Kosova krizi ciddi bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır.²³⁶

Kosovalı lider İbrahim Rugova, Dayton Antlaşmasına giden süreçte, belki de bir anlamda ABD'nin Vance-Owen görüşmelerinde Sırbistan'a karşı olan tutumu ve barışçıl politikası nedeniyle, Kosova sorununu barışçıl düzeyde tutulmasına öncü olmuştur. Bunun sonucu olarak, Dayton Antlaşmasına dâhil edilmemek, onlar için bir hayal kırıklığı olmuş ve sonrasındaki aktif direnişi tetiklemiştir.²³⁷

²³⁶ Selçuk Ural, "Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, s.166-167

²³⁷ Aynur Lahi "Stratejik Kültür ve Dış Politika: AB ve ABD'nin Kosova Politikalarının Analizi", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.98-102

ABD'nin Kosova krizine bakış açısı ise, öncelik olarak bölgede ki Boşnaklara uygulanan Sırp katliamlarına benzer bir olayın yaşanmaması²³⁸, ve Kosova'da etkin bir güvenlik çemberi oluşturulmasıdır. Bunun dışında, daha önceden de belirtildiği üzere, bağımsız bir Kosova'nın varlığı, ABD tarafından arzulanan bir durum değildir. Her ne kadar ABD, self-determinasyon ilkesine bağlı olsa da, Balkanlar açısından küreselleşmiş bir neo-liberal ekonomi kurulma çabası olan Clinton yönetimi, Kosova gibi sanayisi olmayan gelişmemiş bir ülkenin bölgedeki istikrarı bozmasından da endişe duymuştur.

3.6.2. DAYTON Antlaşmasının Uygulanması ve ABD Politikası

Yugoslavya iç savaşı süresince, Vance-Owen ve Vance-Stoltenberg planlarının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, 1995 senesinde beklenilmeyen bir olay bölgenin akıbetinin değişmesinde rol oynamıştır. Hırvat güçlerinin, çok kısa bir süreç içerisinde, Sırp kuvvetlerini darmadağın etmesi üzerine, Miloseviç ve Sırbistan, Bosnalı Sırp'ların konumlarını tümenden kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya olduklarını anlamıştır. Ayrıca, karşı saldırıya geçen Boşnaklara ilave olarak NATO birliklerinin Sırp'lara hava saldırısı düzenlemesi, barışa giden yolu açmıştır. Barış, her taraf açısından önemli noktalar içeriyordu. Sırp'lar açısından; uzun süredir kendilerine uygulanan ekonomik yaptırımları sonlandırmak ve kazanılan toprakları kaybetme endişesini, Hırvatlar için; bağımsız devletlerini ve diğer bölgelerdeki yurttaşlarını güvenceye almayı, Bosna- Hersek için ise; halkın acılarını dindirip Boşnak bir devletin varlığını sağlamayı. ABD dış politikası açısından ise, BM kuvvetlerinin ve Avrupalı diğer devletlerin müdahale gücünün zayıflığının

²³⁸ 'ABD, sonunda Balkanlar için devreye giriyor'' *Cumhuriyet Gazetesi*' 25 Kasım 1992, s.8

görülmesi, bölgede Amerikan varlığı olmaksızın güvenlik teminatının olmayacağını gösterilmesi açısından önemliydi.²³⁹

21 Kasım 1995 tarihinde ABD'nin Ohio eyaletindeki Dayton kentinde taslağı hazırlanan ana metin ve 11 ekten oluşan antlaşma, 14 Aralık 1995 tarihinde Paris'te Bosna-Hersek adına Aliya İzzetbegoviç, Hırvatistan adına Franjo Tuđman ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti adına Slobodan Milošević tarafından imzalanmıştır. Antlaşmayla birlikte 10 kantondan oluşan Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki entiteye ve Breko adında küçük bir özerk bölgeye ayrılıp, söz konusu entiteler birbirlerinden ayrılmıştır. Entiteler hukuksal olarak gerçek bir sınır niteliği taşımayan ve uluslararası güç tarafından denetlenen yaklaşık 1400 km uzunluğunda çizilen sınır ile birbirinden ayrılmıştır. Her entitenin siyasi ve ekonomik yapılanması birbirinden farklıdır.²⁴⁰

Dayton Barış Antlaşması'nın, bölgedeki anlaşmazlıkları tam anlamıyla çözdüğü söylenemese de, yüzbinlerce insanın hayatını kaybettiği, milyonlarcasının göç etmek zorunda kaldığı bu iç savaşın ardından Hırvatlar, Boşnaklar ve Sırlar antlaşmayı kabul etmiştir. Taraflardan hiçbirisi, anlaşmadan memnun olmasalar da, İzzet Begoviç'in; " *Dayton en iyi çözüm değildir, fakat Bosna Hersek'te akan kanı durdurmak için zorunlu bir çözümdü* " söylemi ile yaşanan durumu ifade etmiştir. Bununla birlikte henüz çözüme ulaşmamış ve bir Kosova sorununa ilaveten, Dayton Barış Antlaşması ile birlikte, Clinton yönetimindeki ABD'nin bölgedeki varlığı giderek güçlenmeye başlamıştır. Devamında bölgeye 40 bin NATO kuvvetinin sınır güvenliğini sağlaması ve bölgede kalmaya devam etmesi, Bosna-Hersek'e yapılan

²³⁹Steven W.Hook-John Spanier, ''a.g.e.'' s. 251- 252

²⁴⁰ Mehmet Dalar " Dayton Barış Antlaşması ve Bosna Hersek'in Geleceği", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, Cilt:1, Yıl:9, Sayı:16,s.98-99

5,1 milyar dolarlık ekonomik yardım, bölgedeki siyasi ve ekonomik Amerikan hegemonyasının süreceğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.²⁴¹

3.6.3. Kosova'nın Bağımsızlık Süreci ve ABD Politikası

Dayton antlaşmasını takip eden süreçte, ABD dış politikasında, Micheal T. Clare tarafından Clinton Doktrini adı verilen bir doktrin oluşturulmuştur. Clinton Doktrini, Bosna Savaşı ile başlayan ve Kosova Krizi ile uygulanma sahası olan 3 temel esasa dayanmaktadır. Bunlar temel hatlarıyla şöyledir; küresel barışın kötüye gittiğinin düşünülmesi, ABD'nin uluslararası istikrarın sürdürülmesi hususunda kendi hegemonyası ve menfaatleriyle ilgili bir takım çıkarlara sahip olma hakkı ve ABD'nin dünyanın çeşitli yerlerinde karşılaşılabileceği tehditlere karşı elinde yeterli askeri gücü bulundurma gerekliliğidir. Kosova'nın bağımsızlık sürecine giden süreç, başta terör örgütü olarak Avrupa ve ABD tarafından pek önemsenmeyen UÇK'nın kendilerinden daha iyi teçhizatlı Sırp ordusu ve paramiliter kuvvetlerle girdiği çatışmalardan sonra, Sırpların Bosna'dakine benzer şekilde etnik temizlik ve soykırım üzerine kurulmuştur. Bu doğrultuda Haziran 1998'de, UÇK temsilcileriyle ABD'li diplomatlar Richard Holbrooke ve Robert Gelbardın görüşmeleri, Kosova mücadelesinin meşruiyet kazandığının göstergesidir. NATO'nun müdahale riskinin artması ile, Miloseviç NATO ve AGİT ile 15-16 Ekim tarihinde ayrı ayrı yaptığı iki anlaşmayla, ateşkes yapılmış, mültecilerinin evlerine dönmesine izin verilmiş, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından Kosova gözlem komisyonunun bölgeye girmesi ve bölgede silahsız NATO uçaklarının gözlem yapması kararı alınmıştır. Ancak, ateşkes süresince UÇK'nın giderek güçlenmesi ile Miloseviç ateşkesi bozmuş, ardından da 15 Ocak 1999'da Racak köyünde yapılan katliam ABD ve Batı dünyası için son nokta olmuştur. Sırpların kabul etmesinin

²⁴¹ Amin Numanoviç ‘‘ Dayton Sonrası Bosna Hersek ve Avrupa-Atlantik Entegrasyonu’’, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara,,2011,s. 5-8

mümkün görülmediği Rambouillet dokümanı ABD Dışişleri bakanı Henry Kissinger tarafından Sırbistan'a bir hava müdahalesinin bahanesi olarak görülmüş, nitekim de öyle olmuştur. Tüm Belgrad'ı ışiksiz bırakan, doğrudan elektrik şebekelerine ve sınır hatlarını hedef alan bombardımanın²⁴² etkisiyle, 23 Mart 1999 tarihinde başlayıp 78 gün süren hareketinden ardından, Yugoslav ordusu Kosova'yı boşaltmıştır.²⁴³

Hava harekâtının ertesinde, bölgeye yerleştirilen NATO kuvvetleri olan ve daha sonra Priştine'ye inen Rus kuvvetlerinin de katıldığı Kosova Force (KFOR)'un bölgeye konumlandırılmasıyla birlikte, 10 Temmuz 1999'da BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı kabul etmiştir. Böylelikle, bağımsız devletlere özgü oluşturulan kurumlar ve zaman içinde BM Geçici Yönetimi, United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK)'in yetkilerini bu kurumlara devretmesi, Kosova'nın fiilen bağımsız devlet statüsü ulaşmasına olanak sağlamıştır. 10 yıldan kısa bir süre içerisinde Kosova bağımsız olmuş ve Sırbistan için bu durum 1999'da kaybedilen bir mücadelenin geç gelen tezahürü olmuştur.²⁴⁴

Kosova Krizi'nin, Amerikan müdahalesi ile birlikte atlatılması, Clinton yönetimi için hem bir sınav, hem de şans olmuştur. Sürecin başında, bölgeye asker gönderme kararsızlığına düşen ve David Owen'ın dâhil olduğu planlar neticesinde AB ile karşı karşıya gelen ABD, Bosna-Hersek ile başlayan ve Kosova ile uygulamaya konulan Balkanlar politikasının üzerindeki gayelerine ulaşmıştır. Batı kanadı tarafından, liderliği pekişmiş, hegemonyasını korumuştur. Aynı zamanda, haydut devletler olarak tanımlanan ve tanımlanması muhtemel olan devletlere de, bir anlamda NATO'nun gücü konusunda gözdağı verilmiştir.²⁴⁵

²⁴² Steven W.Hook-John Spanier, 'a.g.e', 254-255

²⁴³ M.Cem Oğultürk, Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:10, Sayı:19, s.118-113

²⁴⁴ Aynur Lahi 'Stratejik Kültür ve Dış Politika: AB ve ABD'nin Kosova Politikalarının Analizi', (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara,, s.116-118

²⁴⁵ M.Cem Oğultürk, Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:10, Sayı:19, s.115

NATO müdahalesinin ve KFOR'un konuşlandırılmasından sonra, BM'nin 1244 sayılı kararında nihai bir siyasi çözüm belirtilmemekle birlikte, gelecek statüsü belirtmemesi Kosova'da bağımsızlık süreci hareketlerini başlatmıştır. Bu durum, 22 Temmuz 2010 tarihinde bağımsızlık kararı aldığı anda, Uluslararası Adalet Divanı önünde de, Kosova'ya meşruluk kazandıracaktır. Bir anayasa hazırlama gayretine giren Kosova, 1244 sayılı kararda belirtildiği üzere halen Sırp hâkimiyeti altında olması oluşturulan kurumların geçiş aşaması olması dolayısıyla, anayasasını ‘‘ Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi’’ şeklinde oluşturmak zorunda kalmıştır. Buna istinaden, 14 bölümden oluşan Anayasa Çerçevesi 15 Mayıs 2001 tarihinde dönemin BM Özel Temsilcisi Hans Haekkerup tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Anayasal çerçevenin oluşturulmasını takip eden süreçte, demokratik bir seçimle gelen ve toplamda 120 koltuğun 10'u Sırlara, 10'u diğer milletlerden temsilcilere ayrılan bir temsilciler meclisi kurulmuştur. 17 Kasım 2001 yılında düzenlenen seçimlerin galibi Dr. İbrahim Rugova önderliğindeki Kosova Demokratik Birliği (LDK) olmuştur. Kosova'dan istenen bazı reformlar ve gelişmeler beklenmekteydi. Bunlar; etkili, temsili ve işleyen demokratik kurumların varlığı, hukukun üstünlüğünün uygulanması, serbest dolaşımın sağlanması, toplulukların haklarına saygı gösterilmesi ve mülteci ile yerinden edilmiş kişilerin dönüşlerinin gerçekleştirilmesi, mülkiyet haklarının adil bir biçimde uygulanması, Belgrad ile diyalogun normalleştirilmesi, Kosova Koruma Gücünün dönüşümünün sağlanması gibi reformlar yer almıştır.²⁴⁶ Sonrasındaki süreçlerde, Kosova ile Sırbistan arasında yeniden başlayan Arnavut - Sırp çatışmaları ve 3 çocuğun Sırlar tarafından öldürüldüğü söylentisi ile gerçekleşen Mitroviça olaylarından sonra, BM Genel Sekreteri tarafından eski Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari uluslararası toplum adına yetkili arabulucu olarak atanmıştır. 8 yıl süren sürecin ardından, Ahtisaari'nin bölgedeki tam çözümün Kosova'nın bağımsızlığı şeklinde yorumlaması, uluslararası toplumun 21.yy'da da bir Sırp soykırımından çekinmesi ile 22 Temmuz 2008'de Kosova bağımsız olmuştur. Meşruluk tartışmalarının bugün

²⁴⁶ Aynur Lahi ‘‘ Aynur Lahi ‘*Stratejik Kültür ve Dış Politika: AB ve ABD'nin Kosova Politikalarının Analizi*’, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, s.119

hala tartışıldığı süreçte, 111 ülke tanırken, daimi üyelerden Rusya ve Çin tanımamakta, ayrıca 28 AB üyesi devletten de, 23'ü tanımamaktadır. Self-determinasyon ve 1244 sayılı kararın ihlali tartışması altında geçen süreçte, Kosova'yı en erken tanıyan ülke saat farkıyla Kosta Rika olmasına karşın, Türkiye ve Arnavutluk ile birlikte ABD'nin de tanımış olması dikkat edilmesi gereken unsurlardandır. Yakın dönem içerisinde, Kosova krizi ile Balkan coğrafyasına hegemonyasını taşıyan ABD, sonraki dönemlerde de Kosova'yı etkili bir bölge olarak görmektedir.²⁴⁷

3.6.4. Makedonya Krizi ve ABD Politikası

Yukarı kısımlarda, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Makedonya'nın bağımsızlığı ve Yunanistan ile olan sorunlardan söz etmiştik. Makedonya'nın, bölgesel istikrarı ve ilişkilerinde Kosova sorunu ile birlikte yeni bir kriz daha ortaya çıkmıştır. Kosova'daki UÇK eylemleri, Batı Makedonya'daki Arnavutların bağımsızlık veya Kosova'ya bağlanma isteği ile gerçekleştirebilecekleri örgütlenmeler, Makedonya'da endişeye yol açmıştır. Aynı zamanda, Yunanistan ile devam eden isim ve kimlik sorunu nedeniyle, Makedonya, tüm gerekliliklerini yerine getirmesine rağmen Yunanistan vetosu nedeniyle de NATO'ya katılamamaktaydı. NATO'da yer alamasa da, Makedonya'nın durumu ABD için de oldukça önem teşkil etmektedir.

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, Clinton Doktrini ile Balkanlar üzerinde etkin olmaya başlayan ABD, Balkanlar üzerinde belli başlı politika eğilimleri içine girmiştir. Öncelikli olarak, bölgesel istikrarın olması, neoliberal katılımın küresel boyuta ulaşması ve Yugoslavya sorunundan sonra bölgedeki güvenliğin NATO

²⁴⁷ İrfan Kaya Ülger ‘‘ Kosova ’nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi’’, KOSBED, 2016, 31, s.50-60

olmadan sağlanamayacağı anlayışı açısından da önemliydi. Bunun dışında, Avrupa içerisindeki bir kriz, NATO'nun kendi içerisinde de çözümlere neden olabilir özellikle Yunanistan ve Türkiye gibi iki önemli ve birbirleriyle bölgesel üstünlük yarışında olan devleti karşı karşıya getirebilirdi. Ayrıca, 21.yy ile birlikte, her ne kadar NATO ile uyumlu ilişkiler gütse de, sonuç itibarıyla SSCB'nin ardılı olan Rusya'ya karşı Balkanlar coğrafyasında konum sahibi olmak, jeopolitik hegemonyanın Balkanlar coğrafyasına ulaşması, jeo-stratejik bir hamle oluşturacak ve ABD'nin küresel güç olarak kalma yolunda elini güçlendirecektir. Tüm bunların yanında, ekonomik nedenler de söz konusuydu. Amerikan ve İngiliz petrol şirketlerinin yatırımlarıyla oluşturulan, Bulgaristan'ın Burgaz limanından Arnavutluk'un Vlore limanına kadar ulaştırılması planlanan Albanian-Macedonian-Bulgarian Oil Company (*AMBO*) boru hattı projesi, aynı zamanda bölgesel enerji planları içerisinde de hayati rol oynamaktaydı. Makedonya'nın kilit konum oynadığı bölgede, çıkabilecek bir sorun, maddi olarak da önemli kayıp anlamına gelmektedir.²⁴⁸

Makedonya Krizi, ABD'nin Balkan politikası çerçevesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Sonuç olarak Kosova sorunundaki tutumuyla Arnavutluk ve Arnavutlar ile iyi ilişkiler kuran ABD, bölgesel istikrarı, Balkanlardaki hegemonya alanını ve Balkanların enternasyonal neo-liberalizmle küresel pazarda rol oynaması ve yer edinmesi arasında hassas bir politika izlemek durumunda kalmıştır.

²⁴⁸ Asiye Şimşek 'Makedonya'nın Nato Üyeliğinin Türkiye ve ABD Desteği Kapsamında Tartışılması', *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2014, s.27-31

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan tüm iç tartışmalara rağmen, ABD dış politikası adına hem George H.W. Bush, hem de Clinton dönemlerinde ortaya çıkan nihai ilke, Amerikan hegemonyasının korunması, devamı ve neo-liberal siyasi ve ekonomi kapsamında yayılması olarak biçimlendirilmiştir. Özellikle de “ Soğuk Savaş” sonrasında ABD tarafından arzulanan “ tek kutuplu” sistemin 21.yy ile birlikte önlenemez bir şekilde çok kutuplu sisteme evirildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Balkanların, ABD için kilit bir rolde olduğu gerek çağdaş jeopolitik teoriler kapsamında gerekse mevcut sistemin olasılıkları üzerinden değerlendirilmiştir. Özellikle Brezezinski'nin ABD hegemonyası için Avrasya'dan uzak olan bir Amerikan varlığı düşünülemez fikri ve devamında Huntington'ın da “Medeniyetler Çatışması” incelenmiştir. ABD'nin Balkanlar ilişkisi kurabileceği iki NATO müttefiki ülke vardır. Bunlardan birisi olan Türkiye, gerek demografik yapısı, gerek kültürel ve tarihsel dokusu ile yayılmacı amaçlar gütmesi muhtemeldir. Ayrıca kalabalık nüfusu jeopolitik konumu ve mevcut potansiyeli ile birlikte Balkanlar coğrafyası, ABD hegemonyasının kolayca nüfuz edebileceği bir bölge olma özelliğine sahiptir. Huntington'ın bir doğu medeniyeti olarak, Brezezinski'nin içerdiği potansiyel bakımından bir tehdit olarak nitelendirdiği Türkiye, ABD adına uzun süreli güven sağlayabilecek müttefik bir devlet profiline uymamaktadır. Keza diğer NATO üyesi olan Yunanistan ise, Avrupa ile süregelen geçmiş bağları, Euro bölgesinde yer alması ile AB ile olan ekonomik ilişkileri ve AB'ye karşı olan dış borçları, Yunanistan'ı ABD hegemonyası karşısında güven sahasından uzaklaştırmıştır. Bun sebeple, bölgedeki Amerikan varlığı ve bunun küresel liderliğe dönüşümü olarak Balkanlar, “Brezezinski'nin “ *Küçük Avrupa*” tanımı ile de yadsınamaz bir öneme sahip olmuştur. “ çok kutuplu” olarak evirilen uluslararası sistem koşullarında, bölgenin Rusya ve Almanya'nın arasında kalması da, Balkanların jeopolitik önemini bir kez daha ön plana çıkartmaktadır.

ABD açısından bakıldığında, batısında Almanya, doğusunda Rusya, sınır komşusu olarak da potansiyel bir bölgesel lider olma girişiminde bulunan Türkiye olmasından mütevellit, Balkanlar Avrasya'nın kesişim noktasında yer almaktadır. Yugoslavya iç savaşında, AB'nin yetersiz kalışı üzerine, ABD bu krizleri fırsata dönüştürmesiyle birlikte, özellikle Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya ile ilişkilerini geliştirme ve bu ülkeler üzerinden hegemonya sahasını genişletme şansı yakalamıştır. Sırp saldırılarının durdurulması hususunda, ABD'nin ön plana çıkması, muhtemel Sırp tehlikesine karşın ABD'nin bölgedeki varlığının gerekliliği de, söz konusu Balkan devletlerini bir anlamda NATO ve ABD'ye gereksinim duyulmasını sağlamıştır. Hırvatistan ve Slovenya'nın, küresel ekonomisi ile Avrupa liderliğine doğru ilerleyen Almanya'ya olan yakınlığı, Romanya ve Bulgaristan'ın AB bünyesinde yer almaları ve Sırbistan'ın, Rusya ile olan yakınlığı dolayısıyla Balkanlarda ABD varlığını Kosova, Makedonya ve Bosna Hersek üzerinden ön plana çıkarmıştır.

ABD için, Avrupa ülkeleri genel olarak uzun süreli birer müttefik ve ekonomik ortaktır. Ancak, bu durum, ABD'li stratejistler ve politikacılar tarafından, ABD hegemonyasının gücüyle doğru orantılı olarak gelişen bir durum olarak nitelendirmiştir. ABD, neoliberalizm tandeminde sağladığı küresel hegemonyasını, daimi olarak sağlayamaz ise, başka bölgesel aktörlerin küresel liderliğe soyunması ve hatta bölgedeki Amerikan varlığına son vermesi muhtemel senaryolardandır. Ve tabii ki, bölgesel ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması, güvenliğin ve mevcut statükoların korunması bakımından bölgedeki ABD varlığı da Balkan devletleri tarafından gerekli görülmektedir.

Bu durum ABD'nin Priştine Büyükelçisi Greg Delawie'nin ‘’ *ABD, Kosova'nın en yakın dostu ve destekçisidir bu tutum değişmemiş ve değişmeyecektir.*

‘’ sözlerinde de anlaşıldığı üzere iki ülke arasındaki ilişkilerin derin ve çok boyutlu oluşu vurgulanmıştır.²⁴⁹

Sonuç olarak ABD’nin bölgedeki varlığı, hem ABD’nin hegemonyası açısından, hem de ABD’nin diğer devletler açısından gerekliliği değerlendirilmiştir.

²⁴⁹ [http://m.kosovahaber.net/?page=2%2C9%2C47111,\(25.07.2018\)](http://m.kosovahaber.net/?page=2%2C9%2C47111,(25.07.2018))

KAYNAKÇA

- "1994 State Of The Union Address", The Washington Post, 25 Ocak 1994.
(13.04.2016)
- ABAZİ, Burhan ‘*Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı*’, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya ,2007
- ABD, sonunda Balkanlar için devreye giriyor” *Cumhuriyet Gazetesi*” 25 Kasım 1992
- AĞCAN , Muhammed A., "*Klasik Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Uluslararası Sistemin Doğası Sorunu: Realizm, Liberalizm ve Marksizm*", (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003
- ALP, İlker ‘*Srebrenitsa Soykırımı 1995*’, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdüleri, 52/2017
- ARMAOĞLU, Fahir, ‘*20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*’, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984
- ARSLAN, Mahmut, Niccola Machiavelli ve Machiavelizm,
(<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/4283>), (05.03.2016)
- ARI , Tayyar, ‘*Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*’ ,Alfa Yayınları, İstanbul, 2004
- ARI , Tayyar , "*Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*", 7. Basım, MKM Yayıncılık, Bursa, 2011
- ATABAY, Mithat, ‘*İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*’, Paradigma Akademi Yayınları ,Edirne, Haziran 2013
- AYDIN Mustafa ,”Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği ‘, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1 ,2004,
.http://www.uidergisi.com.tr/wp-
- AYKOÇ ,Emre ‘*Azınlık Hakları*’ <http://bys.trakya.edu.tr/file/download/52625935/>
(12.07.2017)

AZARKAN, Ezeli ‘‘ Slovenya, Hırvatistan ve Bosna’nın bağımsızlık mücadeleleri ve Yugoslavya’nın dağılışı ‘‘ ,*Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8 ,Sayı:2 ,Yıl:2011

BAĞBAŞLIOĞLU, Arif , *NATO’nun Genişlemesi ve Balkanlar*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Doktora Tezi), Ankara, 2011

BOOKMAN, Milika Zarkovic ‘‘ *Economic Decline and Nationalism In The Balkans* ’’, New York, St. Martins Press, 1994

BOSTANOĞLU, Burcu, *‘‘Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası’’* ,İmge Kitabevi, Ankara, 1999

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel, *‘‘Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm), Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler’’*, Derleyen: Haydar Çakmak, Ankara, Platin Yayınları, 2007

BRAVO, Işıl Bayar ‘‘ Tarihın Sonuna İlişkin Fikirler : G.W.F. Hegel, K Marx, F. Fukuyama *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1

BREZEZINSKI, Zbignew ‘‘ *Büyük Satranç Tahtası ; Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve bunun JeoStratejik gereklilikleri* ‘‘ İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2005

BULUCU, Haluk ‘‘ Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler, (<http://www.hbstrateji.com/amerikan-dis-politikasinda-jeopolitik-teoriler-ve-pratikler-101>), (11.12.2017)

BURCHILL Scott - LİNKLATER, Andrew *‘‘Uluslararası İlişkiler Teorileri’’*, Çeviri: Muhammed Ağcan-Ali Aslan, İkinci Basım ,Küre Yayınları, İstanbul, 2013

BÜYÜKBAŞ, Hakkı –ATICI, Nilgün *‘‘Liberal Demokratik Barış Kuramı: Eleştirel Bir Değerlendirme’’*, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:40, Kayseri, Haziran-Aralık 2012

CANDA ,M.Şerefeddin ‘‘ *Bosna Savaşı (1992-1995) ve Barış* ’’ İlk Baskı, Color Ofset Matbaacılık, İzmir, 2013

CEYLAN, Şule Şahin ‘‘ Francis Fukuyama ve Tarihın Sonu Tezi’’ , *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ,Yıl:5 Sayı:10 Güz 2006

CİN, Turgay, *Yunanistan’daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği*, Orion Kitabevi, Ankara, 2009

ÇOLAKOĞLU, Bayram “Dış Politika Ekseninde Balkanlarda Arnavutlar Ve Arnavutluk”, (<http://www.balturk.org.tr/dis-politika-ekseninde-balkanlarda-arnavutlar-ve-arnavutluk/>), (12.11.2017)

ÇAVUŞOĞLU, Nebahat “ *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan* ”, (Trakya Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne ,2013

ÇEVİKBAŞ, Ahmet “ Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası Mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi ” *Savunma Bilimleri Dergisi*, Kasım 2011, Cilt 10, Sayı 2

ÇOMAK, Hasret, Balkanlar ve Bosna-Hersek'in Jeopolitiği, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitigi, (12.12.2016)

DALAR, Mehmet “ Dayton Barış Antlaşması ve Bosna Hersek'in geleceği” ,*Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, Cilt:1, Yıl:9, Sayı:16

DEMİR ,Ayhan “ Yunanistan'ın İsim İnadı “
<https://www.batitrakya.org/yazar/ayhan-demir/yunanistanin-isim-inadi.html>
(16/10/2017)

DEMİREL, Nuri “ Kosova'nın Temel Dinamikleri ” *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 32, İstanbul ,2005

DEVLEN Balkan - ÖZDAMAR Özgür, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:7 ,Sayı:25 2010
(<http://ozgur.bilkent.edu.tr/download/11English%20School%20Theory%20of%20International%20Relations%20Its%20Origin.pdf>),(e.t.23.10.2016)

DİNÇER, Mustafa, *Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güç Olgusu*,(Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Sakarya,2004

DÜZGİT, Senem Aydın "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları", *Uluslararası İlişkiler*,Cilt:12,Sayı:46

EKMEKÇİ, Faruk, "Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme", *Uluslararası Hukuk ve Politika*,Cilt:7, 2011,Sayı:26,s.108-109.
(http://www.usak.org.tr/images_upload/files/5.pdf),(29.03.2016)

ERDOĞAN, Koray, *Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ABD ve Bosna-Hersek Krizi*, (Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli,2004

ERHAN, Çağrı ,*"ABD ve NATO'yla İlişkiler"*, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular ,Belgeler, Yorumlar, Der: Baskın Oran, Cilt 1: 1919-1980,İletişim Yayınları,İstanbul,2001, 2.Baskı

ERHAN, Çağrı ,Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı ,Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,Ankara,1996,Cilt:51,Sayı:1

ERTEM ,Barış‘‘ *Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı* ‘‘, BAÜ SBED, Cilt 12, Sayı 21

EVRE,Bülent ‘‘ Neo-liberalizmin Teorik Açmazları ve Pratik Sonuçları: Bir Paradigma Krizi’’, *Amme İdaresi Dergisi*, cilt 48 sayı 4

FUKUYAMA, Francis "The West has Won", *The Guardian*, 11 Kasım 2001

GAPİNSKİ, James H., ‘‘ *The Economic Structure and Failure of Yugoslavia*, Westport, Conn, Praeger Publishers , 1993 s.8’de Tablo 1.1 ; Ronald H. Linden, ‘‘ The İmpact of İnterdependence Yugoslavia and İnternational Change ‘‘, *Comparative Politics* , Vol.18, No. 2, 1986, s.222; Emil Primorac ve Mate Babic, ‘‘ Systemic Change and Unemployment Growth in Yugoslavia,1965-1984’’, *Slavic Review*, Vol 48 , No. 2 ,1989

GÖKDAĞ, Bilgehan A. , Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları http://www.karam.org.tr/Makaleler/1474266536_002%20batsiz.pdf ,(12.08.2016)

GÜLTEKİN, Doğan ‘‘ *İki Savaş Arası DÖNEM: ABD Dış Politikası İdealizm ve İzolasyonizm İlişkisi* ‘‘ (Namık Kemal Üniversitesi,Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Basılmamış Lisans Tezi, Tekirdağ,2017

GÜVELOĞLU, Gülşah K. ‘‘ *Marsilya Suikasti (Yugoslavya Kralı I.Aleksandr’ın Öldürülmesi) ve Türkiye’deki yankıları*’’ 9 Ekim 1934, TAD, Cilt: 34, Sayı : 57, 2015

HARVEY, David ‘‘ *Yaratıcı Yıkım Olarak Neo-Liberalizm*’’, Çevirenler : Eylem Çamuroğlu Çığ, Ünsal Çığ, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, 2012

HUNTINGTON Samuel P. ‘‘ *MEDENİYETLER ÇATIŞMASI*’’ Dördüncü Basım, Vadi Yayınları, Ankara 2001

HOOK, Lourie V. ‘‘ Yugoslavian Civil War, 1991-1999’’ 24 Haziran 2016, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199791279/obo-9780199791279-0118.xml> ,(22.07.2017)

HOOK Steven W. - SPAİNER, ‘‘ *John Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*’’, Çeviren: Özge Zihnioğlu Tanırlı ,İnkılap Kitabevi,İstanbul,2014

<http://aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/sirbistan/901489?amp=1>, (22.10.2016)

<http://akademikperspektif.com/2013/07/03/baglantisizlar-hareketi/>, (09.06.2017)

<http://akademikperspektif.com/2013/11/14/liberalizm-temel-ilkeleri-ve-dusunurleri/>, (25.03.2016)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5011.pdf>, (06.02.2016),

<http://gazi.edu.tr/posts/download?id=115393>, (25.02.2016)

<http://m.kosovahaber.net/?page=2%2C9%2C47111>, (25.07.2018)

<http://politikaakademisi.org/2015/10/29/amerikan-dis-politikasini-kim-belirliyor/>, (29.03.2018)

<https://sourcebooks.fordham.edu/mod/1947marshallplan1.asp>, (02.05.2017) <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/>, (12.02.2016)

(<https://tatarkursad.wordpress.com/2013/10/08/amerikan-dis-politika-yapim-sureci-ve-aktorleri/>), (23.03.2018)

http://www.academia.edu/22474078/_39_Balkan_Yar%C4%B1madas%C4%B1n%C4%B1n_Be%C5%9Feri_Co%C4%9Frafya_%C3%96zellikleri_ve_T%C3%BCrk_ve_veya_M%C3%BCsl%C3%BCman_N%C3%BCfus_Var%C4%B1_C4%9F%C4%B1, (28.08.2016)

<http://www.aljazeera.com.tr/makale/balkanlarin-nufusu-azaliyor> (23.09.2016)

http://www.academia.edu/35581981/Kanuni_D%C3%B6nemi_Osmanl%C4%B1-Habsburg_%C4%B0l%C5%9Fkilerinde_Macaristan.pdf, (10.02.2017)

http://www.academia.edu/35308123/SIRP-HIRVAT_SLOVEN_KRALLI%C4%9EINDAN_YUGOSLAVYAYA_T%C3%9CRK%C4%B0YE-YUGOSLAVYA_%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0, (29.03.2017)

<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-pers-yunan-savaslar-9115/>, (23.01.2016)

<http://www.balturk.org.tr/balkan-tarihi/>, (19.12.2016)

<http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.WGFPD1OLTIU>, (13.06.2016)

<http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek-siyasi-yapi/>, (04.09.2016)

<https://www.bosnakmedya.com/bosna-savasi-ile-ilgili-tarihe-gecmis-sozler/>, (14.05.2018)

http://www.karam.org.tr/Makaleler/1474266536_002%20batsiz.pdf ,(15.08.2016)

<http://www.diplomat.com.tr/atlas/sayilar/sayi13/sayfalar.asp?link=s13-2.htm> ,
(21.11.2016)

<https://www.diplomasi.net/zbigniew-brzezinski-kimdir-zbigniew-brzezinski-hayati/> ,
(22.02.2018)

<http://www.kosovahaber.net/?page=2,12,10790> , (29.11.2016)

<http://www.makedonyauniversiteleri.com/makedonya-ve-din.html> , (18.10.2016)

<https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/3102016104056pdf.pdf> ,(29.06.2016)

<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/68/2/6.-Klavis-Kolasi.pdf> , (23.05.2016)

http://www.romanya.org/romanya_nufus_bilgileri.html , (19.08.2016)

<http://www.tarihibilimi.gen.tr/makale/balkanlardaki-fetihler/> ,(23.01.2017)

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitigi ,
(14.12.2016)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5786d37d91e6.46293835 , (16.06.2016)

http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/94142d60b10c8a6_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi , (07.04.2016)

<http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İlişkilerin-Gercekci-Teorisi.pdf> , (25.02.2016)

İŞCAN, İsmail Hakkı ‘ ‘ Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları’ ’ *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 1, Sayı 2, 2004

İNAT,Kemal,Burhanettin Duran,Muhittin Ataman ‘ ‘Dünya Çatışma Bölgeleri’ ’,
İkinci Baskı, Nobel Yayınları, İstanbul, Ocak 2010

John Spanier,American Foreign Policy Since World War II, Washington
Congressional Quarterly, 1992

KAÇMAZ, Muhammet, ‘ *Balkan Coğrafyası , Türk Tarihinde Balkanlar* ’ ,Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya, 2013, Cilt 1

KARABULUT, Bilal, "*Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*" ,Barış Kitabevi,Ankara,2011

KARACASULU , Nilüfer’’Dış Politika Nedir?’’, ’’*Türk Dış Politikası 1919-2012*’’, Editör: Haydar Çakmak, 2.Basım, Barış Platin Kitabevi, Ankara,2012

KARAİBRAHİM, Eda ‘’Amerikan Dış Politikası’’ , (<http://www.tuicakademi.org/amerikan-dis-politikasi/>), (19.11.2017)

KAYA, Serdar ‘’ Samuel Huntington’’ (<http://www.halilakpinar.net/FileUpload/bs22345/File/medeniyetler-catismasi.pdf>), (13.01.2018)

KAYA, Sezgin "*Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar*", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara, (<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/63/3/6-Kaya-Sezgin.pdf>), (03.05.2016)

KAYALAK Turgay, Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş Sonrası Balkan Politikası Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,Kırıkkale,2012

KESKİN,Murat ‘’ *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye – Balkan İlişkileri Kapsamında Türk Dış Yatırımlarının İncelenmesi; Fırsatlar ve Tehditler* ’’, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara, 1/2013

KILINÇ, Aygöl ‘’ Neoliberalizm Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınmanın Merkez ve Çevre Ülkeler Açısından Değerlendirmesi’’ , *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt 14, 2012

KIRLIDÖKME, Utku ‘’ Yunanistan’da Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Dış Politika Olaylarına Uygulanması’’, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2

KIRLIDÖKME,Utku ‘’*Yunanistan’ın Türkiye Algısı Çerçevesinde Oluşan Balkan Politikası*’’, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdleri ,50/2016-2

KİLİ, Suna , ‘’ *Başkan Clinton, Kosova ve ABD’nin Dış Politikası* ’’, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Haziran 1992

KOCAKENAR, Mustafa ‘’ Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler’’ (<https://docplayer.biz.tr/3617267-Amerikan-dis-politikasinda-jeopolitik-teoriler-ve-pratikler.html>) , (23.12.2017)

KODAL, Tahir ‘‘ Makedonya’nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye’’ , *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 29, 2014/Güz

KORKMAZ Kürşat , "*Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikasının Teorik Temelleri*", (Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2006,

KURTARAN Uğur , XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri, Tarih Okulu Dergisi, Mart 2014, Sayı XVII,

KURTBAĞ, Ömer, ‘‘Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası : Hegemonya Ekseninde Bir Analiz’’ , USAK, Ankara 2010

LAHİ, Aynur ‘‘ Stratejik Kültür ve Dış Politika: AB ve ABD’nin Kosova Politikalarının Analizi’’ , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

MAZOWER, Mark, ‘‘ Bizans ’in Çöküşünden Günümüze Balkanlar’’ , Çeviri: Ayşe Ozil, Alfa Tarih, İstanbul , 2014

Mepa News ‘‘ Francis Fukuyama’’ (<https://www.mepanews.com/francis-fukuyama-2213h.htm>), (28.12.2017)

MEINİG , Donald W. ‘‘ HEARTLAND AND RIMLAND IN EURASIAN HISTORY’’, The Western Politica/ Quarlerly, Cilt 9, Sayı 3, 1956

MORGENTHAU Hans J., ‘‘Uluslararası Politika’’ , Çeviren. Baskın ORAN -Ünsal OSKAY, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970

MUGHİSİDDİN, Oya A. ‘‘Bosna Hersek : Güney Slavlar Birliği Dağılırken’’ *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, sayı 334, Ekim 1992

NUMANOVIÇ, Amin ‘‘ Dayton Sonrası Bosna Hersek ve Avrupa-Atlantik Entegrasyonu’’ , (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011

OĞUZLU, Tarık , "Uluslararası Siyasal Teori", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*", Derleyen: Ramazan Gözen, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2014

SANDER, Oral, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965) <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/kitap/1969/kitap.pdf>, (21.03.2017)

OĞULTÜRK, M. Cem, Kosova’nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:10, Sayı:19

OKAY ,Yeliz - BABALI, Tuncay ‘ ‘ *Türkiye-Sırbistan İlişkileri* ‘ ‘ 1.Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012

ORAN, Baskın ‘ ‘ Türkiye'nin Balkan ve Kafkas Politikası’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 50, Sayı 1, Ankara ,1995

ORUÇ, Zülküf , ‘ ‘ *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği)* ‘ ‘,(Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi),Sakarya, Mart 2011

ÖNAL, Buket ‘ ‘ Türkiye-Amerika İlişkilerinde "Stratejik Ortaklıktan Nereye?" , *Atatürk Dergisi*, Cilt 6, Sayı 7

ÖZEY, Ramazan ‘ ‘ *Uzay Hakimiyet Teorisi* ‘ ‘, İslâm Toplumunda Zengin - Fakir İlişkisi.., Sayı 187

ÖZLEM, Kader ‘ ‘ *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde, Romanya'nın Dış Politikasında Batı Dünyası ve Türkiye ile Olan İlişkiler*’ ’ , Karadeniz Araştırmaları, Sayı 12

PALABIYIK, Mustafa Serdar "İngiliz Okulu", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*", Derleyen: Ramazan Gözen, İletişim Yayıncılık,İstanbul,2014

POWELL, Becky ‘ ‘ *The Origins of George F. Kennan's Theory of Containment: Stalin's Russia and the Failure of U.S. Foreign Policy* ‘ ‘ Rice University's History Department's Honors Senior Thesis, 2017

RICE, Condoleezza,"The Promise of Democratic Peace: Why Promoting Freedom Is the Only Realistic Path to Security", *The Washington Post*, 11 Aralık 2005,(23.04.2016)

SANDIKLI, Atilla ‘ ‘ *Jeopolitik ve Türkiye ;Riskler ve Fırsatlar*’ ’, Bilgesam, Ocak 2011

SAATÇİ, ,Meltem Begüm ,Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller , *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt:6, Sayı:23,Güz 2009

SANCAKTAR ,Caner 'Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası’’, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2011,(<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/69529>) (17.01.2017)

SAY, Ömer, "Yapısalcılıktan Post-Yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:8,Sayı:2,2013

SELVER, Mustafa ‘ ‘ *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna* ‘ ‘ 1.Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul ,2003

- SEMERCİOĞLU, Harun ‘‘Bosna Hersek’te Yaşanan Boşnak Sırp Çatışmasının Analizi ‘’, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 63, 2017
- SERDAR, İskender, " Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", *The Journal Of Europe, Middle East Social Science Studies*,ISSN:2149-6439, July 2015, Volume:1 ,Issue:1 , (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/jemsos/article/download/5000137264/5000126215>), (17.03.2016)
- SİLİNİR ,Murat ‘‘Stratejik Bir İnşa Planı Olarak Medeniyetler Çatışması’’, *Yaşam Bilimleri Dergisi*; Cilt 6 Sayı 1
- SİPAHİOĞLU, Bahtiyar ‘‘ Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova ‘‘ Birinci Basım, Bay yayınları, Prizren , 2009
- SÖNMEZOĞLU , Faruk ‘‘ Bağlantısız Üçüncü Dünyadan ‘‘Çevre Ülkelerine ‘’, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*,No:41 ,Ekim 2009
- SÜMER, Gültekin ‘‘Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü’’, *Uluslararası İlişkiler* , Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008 (<https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/31080395/Amerikan-Dis-PolitikasininKokenleri.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1523803274&Signature=eijamNZb3dGXE6lyIQiUTD8kQH0%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DAmerikan-Dis-Politikasinin-Kokenleri.pdf>), (06.04.2017)
- ŞİMŞEK,Asiye ‘‘ Makedonya’nın Nato Üyeliğinin Türkiye ve ABD Desteği Kapsamında Tartışılması’’, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Sayı 1, Cilt 2, Yalova 2014
- ŞİMŞİR ,Bilal N. ‘‘ Türkiye – Arnavutluk İlişkileri’’, Asam yayınları, 2001
- TANIL,Bora ‘‘Belgeler, Sorunlar, Yugoslavya’’ Birikim Yayınları, İstanbul ,1993
- TAYFUR ,M.Fatih "Dış Politika", *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Derleyen: Atilla Eralp ,İletişim Yayıncılık,İstanbul,2005,s.74-75.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi ‘‘ Balkanlar ve Türkiye 2014’’ ,Balkanlar ve Türkiye Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No: 64 , Aralık 2014
- TELETAR,Gökhan ‘‘ Yeni Muhafazakârlar, Demokrasinin Yayılması ve Amerikan Dış Politikası’’ *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , Cilt 67, Sayı. 3, 2012
- TURAN, Bülent ‘‘ Fukuyama’nın Tarihin Sonu Tezi’’ *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 21, Aralık 2015
- TÜRBEDAR,Erhan ‘‘Kosova Sorunu’’, *Balkanlar El Kitabı 1*, Çorum/Ankara, Karam & Vadi Yayınları , 2007

- UĞRASIZ Bülent , Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, İzmir, Cilt:5, Sayı:2, 2003
- URAL, Selçuk, '' *Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık*'' , *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1
- UYSAI, Ahmet, '' Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, (Kitap İncelemesi)'' , *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 12, 2005
- ÜLGER, İrfan Kaya '' *Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi*'' , KOSBED, 2016
- ÜLKER, Gürkan '' S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları'' , *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , Cilt 21, Sayı 1
- ÜSTE, Nazmi –SÖNMEZ ,A. Sait , '' Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve AB Dış Politikalarında Ortaya Çıkan Temel Farklılıklar (1991-2001)'' *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 17, 2012
- YERASİMOS, Stefanos, '' *Milliyetler ve Sınırlar. Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*'' , Çeviren: Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002
- YETİM, Fahri, '' Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler'' , *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:25, 2011
- YILMAZ, Sait . '' *Güç ve Politika*'' , Alfa Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2008
- YILMAZ, Meşküre, '' 8 Eylül 1991 Makedonya'nın Bağımsızlığı'' , (<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2010/09/09/5431/8-eylul-1991-makedonyanın-bagimsizligi>), (21.09.2017)
- YILMAZ, Muzaffer Ercan '' Etnik Çatışmalar ve Birleşmiş Milletler Barış Güçleri '' *Sosyal Bilimler Dergisi* '' , Sayı: 25
- YİĞİT, Ali, Balkan Yarımadası'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman Nüfus Varlığı
(http://www.academia.edu/22474078/_39_Balkan_Yar%C4%B1madas%C4%B1n%C4%B1n_Be%C5%9Feri_Co%C4%9Frafya_%C3%96zellikleri_ve_T%C3%BCrk_ve_veya_M%C3%BCsl%C3%BCman_N%C3%BCfus_Var%C4%B1n%C4%9F%C4%B1), (16.06.2016)
- WALTZ, Kenneth N. '' *Realist Thought and Neorealist Theory*'' , Andrew LINKLATER, Critical Concepts In Political Science, Routledge Press, Cilt IV, New York, 2000